

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav informačních studií a knihovnictví

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Kateřina Šebková

20 let českého knihovnictví na stránkách Čtenáře (1989 - 2009)

20 years of Czech librarianship on pages of Čtenář (1989 - 2009)

Praha 2013

Vedoucí práce: PhDr. Milena Černá

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Milena Černá

Oponent diplomové práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

[zadání DP]

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 11. 4. 2013

.....

Identifikační záznam

ŠEBKOVÁ, Kateřina. *20 let českého knihovnictví na stránkách Čtenáře (1989 – 2009) [20 years of Czech librarianship on pages of Čtenář (1989 – 2009)]*. Praha, 2013, 91 s., 3 s. příl. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí diplomové práce PhDr. Milena Černá.

Abstrakt

Předmětem práce je obsahová analýza témat z českého knihovnictví v letech 1989 - 2009 na základě článků uveřejněných v časopise Čtenář.

V úvodu je stručně představen časopis Čtenář a v další kapitole následuje přehled historie českého knihovnictví v daném období. Třetí kapitola pojednává o časopisu Čtenář z formální stránky a věnuje se zejména vývoji jeho grafické podoby a složení redakce.

Hlavní částí práce je obsahová analýza ve čtvrté kapitole. Podává přehled o tématech, která byla řešena na stránkách časopisu Čtenář. Rozebrána je zejména transformace knihoven, nový knihovní zákon, vliv informačních a komunikačních technologií na činnost a služby knihoven, také management a marketing v knihovnách. Pátá kapitola obsahuje statistická data, která se váží k obsahu článků.

Ve výsledku je zhodnoceno jedno období českého knihovnictví, a jakým způsobem ho časopis Čtenář na svých stránkách odrážel.

Klíčová slova

časopis Čtenář, knihovnictví, transformace knihoven, automatizace knihoven, internet, management, Česká republika

Abstract

The subject of the thesis is content analysis of topics from Czech librarianship in 1989-2009, based on articles published in the journal Čtenář.

First the journal Čtenář is briefly introduced, the following chapter provides summary of history of Czech librarianship in given period. Third chapter presents the formal side of the journal Čtenář, namely its graphic design and composition of its editorial board.

The main part of the thesis is the content analysis in fourth chapter. It presents topics that the journal Čtenář discussed on its pages. Mainly transformation of libraries, new library law, influence of information and communication technologies on operation and services of libraries, and management and marketing are analysed. Fifth chapter contains statistical data related to the content of articles.

In result one period of Czech librarianship and the way that the journal Čtenář presented it is evaluated.

Keywords

journal Čtenář, librarianship, transformation of libraries, library automation, internet, management, Czech republic

Obsah

Seznam použitých zkratk	8
Seznam tabulek, grafů a obrázků	10
Předmluva	11
1 Úvod	13
2 České knihovnictví v letech 1989-2009	14
2.1 Nový knihovní zákon	17
3 Časopis Čtenář v letech 1989-2009	20
3.1 Vývoj časopisu Čtenář – základní údaje	20
3.1.1 Redakce	20
3.2 Tištěná podoba Čtenáře	21
3.2.1 Obálka	21
3.2.2 Vnitřní uspořádání časopisu	23
3.3 Webová stránka	24
3.3.1 Přístup k obsahu	24
4 Obsahová analýza témat v časopise Čtenář	26
4.1 Systém knihoven v ČR	26
4.1.1 Transformace knihoven	26
4.1.2 Nový knihovní zákon v časopise Čtenář	31
4.1.3 Regionální funkce	33
4.2 Informační a komunikační technologie a knihovny	35
4.2.1 Automatizace knihoven	35
4.2.2 Počítačová gramotnost	38
4.2.3 Internet v knihovnách	39
4.3 Management a marketing v knihovnách	46
4.3.1 Management	46
4.3.2 Marketing	48
4.3.3 PR a propagace v praxi	52
4.4 Další dílčí témata	54
4.4.1 Knihovnické spolky a organizace	54
4.4.2 Práce s dětmi a mládeží	58
4.4.3 Literární témata	63
4.4.4 Rubriky ve Čtenáři	65
5 Statistika obsahu	75
6 Závěr	79
Seznam použité literatury	81
Příloha	91

Seznam použitých zkratk

AKS	automatizovaný knihovnický systém
AV ČR	Akademie věd České republiky
CASLIN	Czech and Slovak Library Information Network
ČIS	Česká informační společnost
ČSSR	Československá socialistická republika
ČR	Česká republika
ECDL	European computer driving licence
IFLA	The International Federation of Library Associations and Institutions
INSPO	Internet a informační systémy pro osoby se specifickými potřebami (konference)
JIB	Jednotná informační brána
JSK	jednotná soustava knihoven
KDK	Klub dětských knihoven
KKL	Knihovna knihovnické literatury
KMČ	Klub mladých čtenářů
MK ČR	Ministerstvo kultury České republiky
NK ČR	Národní knihovna České republiky
NPPG	Národní program počítačové gramotnosti
NTK	Národní technická knihovna
OSPK	Odborový svaz pracovníků knihoven
PIK	Projekt internetizace knihoven
PR	public relations
RF	regionální funkce
SDRUK	Sdružení knihoven ČR
SKIP ČR	Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky
SROP	Společný regionální operační program
SVK	státní vědecká knihovna

ÚISK FF UK Ústav informačních studií a knihovnictví, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
v Praze

ÚKR Ústřední knihovnická rada

VIS veřejné informační služby

VISK Veřejné informační služby knihoven (dotační program)

Seznam tabulek, grafů a obrázků

Obr. 1 - Obálka Čtenáře z r. 1989

Obr. 2 - Obálka Čtenáře z r. 1995

Obr. 3 - Obálka Čtenáře z r. 1998

Obr. 4 - Obálka Čtenáře z r. 2004

Obr. 5 - Obálka Čtenáře z r. 2009

Tab. 1 - Počty hodnocených webových stránek českých veřejných knihoven

Tab. 2 - Česká a světová literatura ve Čtenáři

Tab. 3 - Počty příspěvků v letech 1989-1999

Tab. 4 - Počty příspěvků v letech 2000-2009

Graf 1 - Poměr typů knihoven ve Čtenáři v letech 1989-2009

Předmluva

Cílem diplomové práce je podle zadání obsahová analýza témat probíraných v Časopise Čtenář v letech 1989-2009. V jednotlivých podkapitolách je postupováno chronologicky v tématech tak, jak šel vývoj problematiky a jak byly příspěvky publikovány. Hlavním zdrojem pro zpracování práce byly ročníky časopisu Čtenář z daného období a byly použity metody obsahové analýzy, indukce, dedukce a srovnání.

Úvodní kapitola zahrnuje obecné informace k časopisu a jeho obsahu. V druhé kapitole je stručně úvod do vývoje českého knihovnictví v letech 1989-2009 i v souvislosti se změnami ve státě. Dále je rozebrán zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb a návazné prováděcí přepisy, které měly vliv na knihovny.

Třetí kapitola se zabývá formální stránkou časopisu Čtenář, jak se vyvíjela v dané době. Rozebrány jsou základní technické a grafické údaje, složení redakce a redakční rady časopisu a webová stránka Čtenáře.

Čtvrtá, nejrozsáhlejší kapitola se věnuje obsahovému zhodnocení Čtenáře. Zahrnuty jsou nejvíce zmiňovaná témata za uváděných dvacet let vycházení časopisu. Patří mezi ně transformace knihoven a jejich regionální funkce, diskuze a práce na novém knihovním zákoně. V dalších podkapitolách je rozebrán vliv informačních a komunikačních technologií na práci a služby knihoven, tedy zejména automatizace a rozvoj internetu, poté témata týkající se organizace a řízení knihoven - management a marketingové postupy, které se v knihovnách začaly čím dál více uplatňovat. Z dalších témat, která časopis během analyzované doby rozebíral, je zmíněna práce s dětmi a mládeží, literatura a umění a činnost knihovnických spolků a sdružení.

Předběžná osnova ze zadání práce byla v průběhu zpracování práce mírně upravena, samostatně byla po kapitole s obsahovou analýzou vyčleněna kapitola se statistickými údaji o obsahu, zejména kvůli rozsahu této 4. kapitoly. Původně samostatně uvedená kapitola Služby knihoven není v práci uvedena, její obsah je rozptýlen v dalších tématech v práci, které se službami souvisí, např. informační a komunikační technologie.

Celkový rozsah práce je 91 stran a 3 strany příloh. Příloha obsahuje tabulku, která zobrazuje barevně označené a rozlišené roky vycházení jednotlivých rubrik ve Čtenáři.

Při citování informačních zdrojů byly využity mezinárodní normy ISO 690 a ISO 690-2. V textu je použito citování pomocí prvního údaje záznamu a data vydání, stanoveného normou ČSN ISO 690 a doporučeného mezinárodní normou ČSN ISO 7144:1986.

Na tomto místě bych také chtěla poděkovat vedoucí své diplomové práce PhDr. Mileně Černé za rady a připomínky během zpracování tématu.

Úvod

Časopis Čtenář - Měsíčník pro knihovny je jedním z nejstarších knihovnických časopisů u nás. Bez přerušení vychází již od roku 1949. Rozhodnutí o jeho vydávání padlo o rok dříve, na 1. sjezdu českých a slovenských knihovníků roku 1948 Brně. Od začátku měl sloužit pro knihovníky jako místo, kde je možné podělit se o odborné zkušenosti a dozvědět se o novinkách a aktualitách v knihovnictví. Což po celou dobu také plnil, až na některé momenty během 50. let, kdy pod vlivem politické ideologie proběhly snahy o řízení četby, kdy “se knihovníci měli stát soustružníky lidských duší, kteří za pomoci knih opracují lidský materiál a vytvoří z něj onoho požadovaného nového člověka” (Šámal, 2008).

Na svých stránkách se v průběhu svého vycházení časopis věnoval tématům souvisejícím zejména s veřejnými knihovnami, ale také školními a speciálními, poměrně dost článků bylo věnováno i čtenářství a literární tematice. Tato témata provázejí celou historii časopisu a postupně se připojovala i odborná knihovnická témata, časopis vydával i speciální přílohy, později se rozmnožily články týkající se informačních technologií a internetu a elektronických zdrojů.

1 České knihovnictví v letech 1989-2009

Po roce 1989 v Československu nastalo mnoho změn. Listopadové revoluční události ovlivnily posléze chod celé společnosti a na základě změn politických se měnily i všechny ostatní sféry lidského života. Neslo to s sebou i potřebu nového uspořádání života ve státě a změny legislativních opatření. Knihovny a celý obor knihovnictví nebyly v tomto procesu výjimkou. Tak jako ve společnosti i v nich velkou roli do roku 1989 hrála politická ideologie. Knihovny byly zdroj informací, tudíž před rokem 1989 neměly takové možnosti volně informace distribuovat, a sloužily spíše pro upevnění socialistického vědomí ve společnosti.

Přechod státu k tržnímu hospodářství a demokratickým principům, možnost kontaktu se západním světem, spolupráce na národní i mezinárodní úrovni, rozvoj informačních a komunikačních technologií, automatizace knihovnických procesů a nové služby s tím spojené, to vše se postupně během dvaceti let stalo základem podstatné proměny knihoven a jejich funkce ve společnosti. Projevilo se to i na stránkách časopisu Čtenář, který obraz českého veřejného knihovnictví ve svých příspěvcích vždy celkem věrně odrážel.

Knihovny byly zajištěny legislativně od šedesátých let zákonem č. 53/1959 Sb., o jednotné soustavě knihoven (2. knihovnický zákon), který definoval síť knihoven podle druhu (např. lidové, školní, vědecké apod.) a jasně určoval jejich řízení a organizaci. Ovšem jako mnoho dalších zákonů, v novém režimu nebyl vyhovující a začala se řešit jeho nová podoba. Během devadesátých let se knihovny také potýkaly s nedostatkem financí, což se promítalo do všech jejich aktivit a zpomalovalo možnost přechodu k poskytování služeb, které se od nich očekávaly. S proměnou funkce, činností a vnímání knihoven byly totiž spojené i zvýšené náklady, související s nákupem fondu, informačních technologií, personálním zajištěním a novými službami.

Řešila se ovšem nejen podoba legislativního zabezpečení organizace knihovnictví, ale i organizace státu jako takového, na kterou vše navazuje. Navíc neexistoval orgán ústřední správy, který by odpovídal za rozvoj a kontrolu národního knihovnictví. Knihovny sice podle zákona patřily pod ministerstvo kultury, ale jeho kompetence byly nedostatečné a odpovědnost za zřizování a financování většiny knihoven nesly i další resorty (např. školství, vnitra, zdravotnictví, dopravy). Po změnách některých zákonů (jmenovitě zákon č.425/1990 Sb., o okresních úřadech a přijetí zákona č. 370/1990 Sb., o obcích), odstartovala takzvaná transformace knihoven (podrobněji rozebraná na základě článků ve Čtenáři v kapitole 4.1.1). Ta se týkala zejména zřizovatelských práv k okresním knihovnám a nemožnosti zachovat dosavadní

soustavu vytvořenou na základě 2. knihovnického zákona. Trvalo celé desetiletí, než bylo vše dořešeno a v platnost mohl vstoupit zákon nový.

I přes výše zmíněné nedořešené problémy bylo prostředí ve státě uvolněnější a umožňovalo navázat spolupráci na různých úrovních knihovnického oboru. Kooperace vůbec, jak na lokální, národní, tak i mezinárodní úrovni, se stala důležitým prvkem v práci knihoven. V roce 1990 byl obnoven Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky (SKIP ČR), který byl, hned v počátcích své existence, na konci šedesátých let zrušen. Jako dobrovolná profesní organizace si dal za cíl zvyšování úrovně knihovnické a informační práce a s tím spojené prestiže oboru a usiloval o to, aby ze strany státu, zřizovatelů knihoven a informačních institucí byly vytvářeny příznivé podmínky pro jejich rozvoj a činnost. Knihovnických sdružení a spolků, hlavně pro podporu spolupráce a prosazování zájmů knihoven z různých hledisek, vzniklo během následujících let několik. Například Česká informační společnost, Sdružení knihoven ČR (SDRUK), Asociace knihoven České republiky (v r. 2002 sloučena se SKIP) nebo Asociace knihoven vysokých škol ČR.

V roce 1992 vláda České republiky ve svém usnesení schválila Koncepti rozvoje veřejných informačních služeb (VIS), podle které knihovny mají mít klíčové postavení v poskytování VIS. Záměrem koncepce bylo vytvořit postupně právní, organizační a ekonomické podmínky v ČR pro nahrazení dosavadní struktury knihovnických a informačních pracovišť sítěmi VIS, založenými na koordinaci služeb a fondů s příspěvkem ze státního rozpočtu na financování projektů a činností.

V roce 1993 došlo k rozdělení Československa na samostatnou Českou republiku a Slovenskou republiku. Nezastavilo to ovšem česko-slovenskou spolupráci, která o rok dříve začala na projektu CASLIN. Z něj se postupem let vyvinul souborný katalog České republiky, na jehož tvorbě se v současnosti podílí většina významných knihoven ČR. Diskuze a spolupráce mezi zástupci oboru se začala rozvíjet i v rámci různých setkání a konferencí. Od roku 1993 je každoročně pořádána největší z nich, konference Knihovny současnosti, nad kterou hlavní záštitu převzal SDRUK.

Ústřední knihovnická rada (ÚKR), poradní orgán ministra kultury, v roce 1997 vypracovala dokument s názvem Strategie knihoven ČR 1999-2003, která pro dané roky formulovala cíle, kterých by knihovny měly dosáhnout co se funkcí a služeb knihoven, legislativy, standardizace a využití informačních technologií v knihovnách týče. Podkladem ke zpracování strategie byl materiál uveřejněný (mimo jiné) i v časopise Čtenář, který mapoval stávající problémy veřejných knihoven. Hlavním cílem bylo jmenováno umožnění rovnoprávného přístupu všem občanům

k publikovaným informacím, velký důraz byl kladen na zajištění legislativní podpory vybraným oblastem činnosti knihoven a podporu využití informačních technologií v knihovnách. Strategie byla přijata jako koncepční materiál Ministerstva kultury.

Některé z daných cílů se splnit během uvedených let podařilo, byl vydán zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). Nahradil tak zastaralý zákon z roku 1959 a nově vymezil systém knihoven v České republice a služby, které poskytují.

I nová Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 až 2010, připravená Ministerstvem kultury a schválená vládou v usnesení ze 7. července 2004, z něj vycházela. Vzhledem k tomu, že 1. května 2004 se Česká republika stala členem Evropské unie, byly její předpisy a cíle v koncepci taktéž zohledněny. Koncepce mapovala stav systému knihoven v republice, jak byl po vydání knihovního zákona v roce 2001 ustanoven, příležitosti a rizika knihoven, také rozvojové a dotační programy Ministerstva kultury i dalších resortů, které knihovnám poskytly mnoho příležitostí, jak zlepšit své vybavení a tudíž funkce. Hlavním cílem zůstalo umožnění rovného přístupu k publikovaným informacím a dalším informačním zdrojům prostřednictvím knihoven, zdůrazněna byla ochrana a zpřístupnění kulturního dědictví, odborný rozvoj pracovníků knihoven a stále se zde apeluje na zlepšení využití informačních a komunikačních technologií při práci knihoven.

Jak lze odvodit i z koncepcí, informační technologie se pro knihovny postupně staly nepostradatelnou součástí pro fungování. Zpočátku se potýkaly s nedostatečnou vybaveností právě po technické stránce, kterou způsoboval zejména nedostatek financí. Automatizace knihovnických procesů ovšem byla důležitým krokem vpřed a její rozvoj podporovaly i finanční dotace státu. Počítače se postupně staly dostupnějšími, připojení na internet téměř nezbytností.

I vzhledem k tomu, že jako jedna ze základních služeb je v novém zákoně uveden právě přístup k internetu, měl i stát zájem na tom, aby se knihovny mohly připojit. Již během druhé poloviny devadesátých let bylo připojení podporováno dotačními programy, od roku 2000 je Ministerstvem kultury vyhlašován program Veřejné informační služby knihoven (VISK), který v rámci několika podprogramů umožňuje knihovnám inovovat a zlepšit své služby na bázi informačních technologií. Zatímco na konci devadesátých let bylo podle zjišťované statistiky uživatelům k dispozici 621 počítačů připojených na internet, v roce 2009 to bylo již přes 10 000 (Základní statistické..., 2010). Zajisté i díky tomu, že v roce 2004 byl vyhlášen Projekt internetizace knihoven, který zjišťoval připojení přihlášeným knihovnám. Nejprve se o něj

staralo tehdejší Ministerstvo informatiky, později když bylo zrušeno, jej převzalo Ministerstvo vnitra.

Knihovny začaly využívat informační technologie nejen k evidenci dokumentů a přístupu k nim, digitální dokumenty začaly i samy produkovat. Digitalizace dokumentů pomáhá nejen k jejich zachování, ale i k usnadnění přístupu k nim odkudkoliv na světě. České knihovny spolupracovaly a stále spolupracují na mnoha národních i mezinárodních digitalizačních projektech (např. Manuscriptorium¹, program Paměť světa², Evropská digitální knihovna - Europeana³).

V organizaci a řízení knihoven se začaly využívat postupy moderního managementu a marketingu, propagace se stala nutností jak k objevování nových zdrojů financí, tak i k přibližování nových služeb a činností knihoven široké veřejnosti. Právě do jejího povědomí se knihovnická obec dostala na několik let po roce 2006 v souvislosti s kauzou okolo nové budovy Národní knihovny ČR, která měla být postavena v Praze na Letné. Svěho času se diskuze o ní stala celospolečenskou záležitostí, ale pro NK ČR skončila nakonec bez nových prostor.

Celkově během těchto dvaceti let české veřejné knihovny urazily dlouhou cestu a pro přizpůsobení se vývoji společnosti byly schopné přijmout mnoho nových postupů. Informační technologie se staly nedílnou součástí jak běžného života lidí, tak běžného života knihoven. Vzniklo mnoho nových služeb, ale i nové problémy. Digitální prostředí a dokumenty nejsou zcela zahrnuty v dosavadních legislativních předpisech, knihovny a jejich zaměstnanci nejsou dostatečně financovány, začlenění do systému školního i mimoškolního vzdělávání také není ideální, knihovny stále musí bojovat o svoje místo v digitální době jako propagátor četby v konkurenci dalších volnočasových aktivit.

1.1 Nový knihovní zákon

Nová knihovnická legislativa vstoupila v platnost v roce 2001 jako zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). Tento zákon byl posléze pozměněn zákonem č. 341/2006 Sb., ze dne 24. května 2006 ve znění zákona č. 1/2005 Sb. Bylo to vše po více než 40 letech od vydání zákona předchozího. Po celé této době tak byl vymezen nový prostor pro knihovnické a informační služby a umožněno přizpůsobit se současné společnosti a technologickému rozvoji. Protože

¹ <http://www.manuscriptorium.com/>

² <http://digit.nkp.cz/>

³ <http://www.europeana.eu/portal/>

v knihovnickém prostředí znamenal dlouho očekávanou a diskutovanou změnu, je zde ve stručnosti uveden jeho obsah.

V úvodu jsou definovány základní termíny související s knihovnami a jejich službami a fondy, dále se vymezuje nový systém knihoven. Jsou zde jmenovány knihovny, které jsou zřizované Ministerstvem kultury - a to Národní knihovna České republiky, Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana a Moravská zemská knihovna v Brně. Jako další stojí v systému knihovny krajské, které jsou zřizovány příslušným orgánem kraje, základní knihovny zřizované obcemi a jako další jsou uvedeny specializované knihovny. Podrobněji jsou popsány jejich funkce dále v zákoně.

Jedním ze základních pilířů zákona je provozování veřejných knihovnických a informačních služeb, které spočívají:

- a. ve zpřístupňování knihovních dokumentů z knihovního fondu knihovny nebo prostřednictvím meziknihovních služeb z knihovního fondu jiné knihovny,
- b. v poskytování ústních bibliografických, referenčních a faktografických informací a rešerší,
- c. ve zprostředkování informací z vnějších informačních zdrojů, zejména informací ze státní správy a samosprávy,
- d. v umožnění přístupu k informacím na internetu, ke kterým má knihovna bezplatný přístup

Uvedena je povinnost základní služby poskytovat bezplatně a všem bez rozdílu až na několik výjimek, kterými se rozumí zpřístupňování fondů zvukových či zvukově obrazových záznamů, zpřístupňování fondů jiných knihoven prostřednictvím rozmnoženin v rámci meziknihovních reprografických služeb a zpřístupňování fondů knihoven v rámci mezinárodních meziknihovních služeb. Knihovnám je dána možnost další služby poskytovat za poplatek. Podle zákona knihovny musejí být zapsány v evidenci, kterou vede Ministerstvo kultury, a to po uvedení příslušných údajů, které jsou taktéž dány zákonem. Do legislativy jsou zařazeny i meziknihovní služby, knihovny jsou povinny podle tohoto zákona zprostředkovat uživateli dokument, i pokud se nenachází v jejich fondu.

Na rozdíl od předchozího zákona z roku 1959 sem byly začleněny i informace o podpoře knihoven, jaké dotace mohou knihovnám být poskytnuty ze strany státu i na jaké účely. Určeny jsou i povinnosti a podmínky při revizi a vyřazování fondu a sankce pro knihovny. Novinkou v legislativě je také paragraf o ochraně knihovního fondu, podle kterého je provozovatel

knihovny povinen zajistit umístění knihovního fondu ve vhodných podmínkách, ochranu fondu před poškozením, odcizením a nepříznivými vlivy prostředí a také zajistit restaurování dokumentů nebo jejich převedení na jiný druh nosiče, pokud je to třeba k jejich trvalému uchování.

Ke knihovnímu zákonu se dále vztahují prováděcí předpisy.

Prováděcí vyhláška 88/2002 Sb. Ministerstva kultury ke knihovnímu zákonu stanovuje náležitosti žádosti o zprostředkování knihovního dokumentu, určuje provozovatele knihoven k zajištění mezinárodní meziknihovní služby. Povinnost předávat žádosti o zprostředkování dokumentu zahraničním knihovnám má Národní knihovna České republiky, Státní technická knihovna, Knihovna Akademie věd České republiky, Moravská zemská knihovna v Brně, Vědecká knihovna v Olomouci a Národní lékařská knihovna. Dále vyhláška uvádí podrobnosti o vedení evidence knihovního fondu a náležitosti zápisu o výsledku revize knihovního fondu.

Nařízení vlády ze dne 29. května 2002 č. 288/2002 Sb., stanoví pravidla na poskytování dotací na podporu knihoven. Toto nařízení se nevztahuje na projekty vědy a výzkumu a na výstavbu nebo rekonstrukci knihovny. Je doplněno o změny z Nařízení vlády č. 235/2005 Sb.

S knihovním zákonem jsou dále spojeny Program podpory zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven a Metodický pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území ČR ze dne 12. 1. 2005 (více v kap. 4.1.3).

Dalšími prováděcími předpisy jsou usnesení vlády České republiky ze dne 14. ledna 2004 č. 44 ke Koncepci projektu internetizace knihoven a Stanovy a jednací řád Ústřední knihovnické rady České republiky.

2 Časopis Čtenář v letech 1989-2009

2.1 Vývoj časopisu Čtenář – základní údaje

V roce 1989 Čtenář vycházel s podtitulem Měsíčník pro práci s knihou a bylo vydáváno 11 čísel za rok. Číslo 8-9, které vycházelo na srpen/září bylo dvojčíslem. Od roku 1993 se dvojčíslo přesunulo na letní měsíce červenec/srpen a bylo označeno jako číslo 7-8. Jedno číslo stálo v roce 1989 3,50 Kčs, v letech 1991 až 1993 pak 7 Kčs. Od roku 1994 do 1995 si čtenáři zaplatili za časopis 8 Kč a v letech 1996 a 1997 10 Kč. Během druhé poloviny roku 1997 prošel Čtenář větší krizí, mimo jiné kvůli restriktivním opatřením v rozpočtu SVK v Kladně, a proto bylo od léta 1997 rozhodnuto o vydávání časopisu jako dvouměsíčníku. Aby se zajistily alespoň nějaké rezervy ve financování vydávání, musela redakce přistoupit jako k jednomu z řešení ke zdražení jednoho čísla na 20 Kč (letní dvojčíslo za 40 Kč, celkové předplatné na rok tedy 240 Kč). Od ledna 1998 Čtenář opět vycházel každý měsíc, kromě letního dvojčísla. V rámci zachování této periodicity (zejména kvůli aktuálnosti článků) byl také snížen počet stran jednoho čísla. Od čísla 4 roku 1998 se také změnil podnázev Čtenáře na Měsíčník pro knihovny. V roce 2000 zdražilo jedno číslo na 37 Kč a od roku 2004 stojí časopis 40 Kč za jedno číslo (včetně letního dvojčísla). V roce 2009 bylo letní dvojčíslo zdraženo na 60 Kč.

V roce 1989 bylo vydavatelem Čtenáře Ministerstvo kultury a nakladatelství Panorama, toto trvalo až do čísla 3 v roce 1993. Od čísla 4 do konce tohoto roku vydávala časopis SVK v Kladně s Nakladatelstvím a vydavatelstvím Panorama a od roku 1994 starost převzala SVK v Kladně s Nakladatelstvím a vydavatelstvím Academia. Od roku 2007 časopis vydává SVK v Kladně sama.

2.1.1 Redakce

Na pozici vedoucího redaktora byl od roku 1989 Vladimír Voznička, od čísla 3 v roce 1991 ho vystřídala Hana Jirkalová, která si pozici šéfredaktorky udržela až do č. 11 v roce 2006. V roce 2007 v rozmezí čísel 1 až 10 byla šéfredaktorkou Jana Čermáková-Markusová, od čísla 11 ji vystřídala Lenka Šimková.

Pozice redaktorů se obměňovaly častěji než vedoucí pozice. V roce 1989 ve Čtenáři působila Dana Oujezdská (do č. 5), Václava Melčová a od č. 5 Věra Kuldásková. Jako technický redaktor zde byl Jiří Šiman (do č. 2 v roce 1990) a jako sekretářka redakce Ivana Klimtová do č. 5 roku 1990, kdy byla nahrazena Vlastou Matějkovou. Od č. 2 roku 1991 byla na pozici sekretářky redakce Claudie Nikolajenkova, která tuto pozici opustila s koncem roku 1993, kdy zanikla.

Personální stav redakce časopisu se tedy postupně spíše snižoval. V roce 1990 působily jako redaktorky Václava Melčová a Věra Opatrná a v roce 1991 je od č. 2 vystřídali Hana Jirkalová a Martin Kvítek, od č. 12 nastoupila ještě Dana Oujezdská, která zde pak už jen jako jediná redaktorka setrvala až do č. 10 roku 1993. Od roku 1994 do č. 3 roku 1998 byla redaktorkou Daniela Kučerová, poté místo ní od roku 1999 nastoupila Olga Vašková, která na této pozici setrvala až do roku 2009.

Členy redakční rady uvedené v roce 1990 jsou Ž. Brozmanová, J. Houšková, Miloslav Hromádka, Miroslav Mráz, I. Nemeškalová, Roza Polendová, Jana Sodomková, J. Suchý, D. Svatková, Mirko Velinský, Vladimír Voznička a L. Zoubek. V dalších ročnících poté rada není uváděna.

Od čísla 4 v roce 1999 je redakční rada opět obnovena a její složení je Jiřina Bínová (od r. 2008 uváděna pod jménem Kádnerová; jako předsedkyně), Aleš Brožek, Milena Černá, Vladimíra Grycová, Jan Helcelet, Blanka Koubová, Ladislav Kurka, Jan Meier, Alena Otrubová, Jan Pěta, Vladislav Raška, Vít Richter, Jana Sodomková, Marie Svobodová, Eva Žáková. V roce 2001 do rady přibyla Vladimíra Švorcová, od čísla 4 roku 2002 také Zdenka Friedlová, naopak radu opustily Jana Sodomková a Marie Svobodová. Od čísla 10 roku 2003 místo Zdenky Friedlové zaujala Šárka Kašpárková, od 12. čísla roku 2004 nahradila Blanku Koubovou Petra Miturová. V čísle 6 v roce 2005 je v radě poprvé uveden Jan Kaňka, namísto Mileny Černé. Od prvního čísla roku 2007 nahradila Jana Helceleta na jeho místě v radě Jiří Mika.

V roce 2009 se složení redakční rady obměnilo a také značně klesl počet členů. Od čísla 9 je oproti původním 14-15 členům uváděno jen 6. Jako předsedkyně nadále působí Jiřina Kádnerová, dále jsou členy Ladislav Kurka, Jiří Mika, Petra Miturová, Vít Richter a Vladimíra Švorcová. Od čísla 11 přibyla do rady ještě Gabriela Jarkulišová.

2.2 Tištěná podoba Čtenáře

V roce 1989 byl za grafickou úpravu odpovědný Miloslav Jágr a jeho působení zde trvalo až do roku 1997, kdy zemřel. Poté ho nahradila Kateřina Bobková, která se o vizuální stránku starala až do roku 2009.

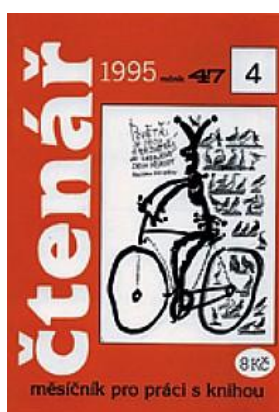
2.2.1 Obálka

V roce 1989 byl na titulní straně, jejíž barva se s každým číslem střídala, napravo otištěn obrázek v bílém poli, nalevo od něj byly umístěny údaje o čísle, ročníku a roku, o ceně a ISSN (viz Obr. 1). Spodní část obálky zabíral název a podnázev časopisu. Po celý rok 1989 se na titulní straně objevovaly exlibris českých osobností, roky 1990-1993 byly ve znamení kreseb nejruznějších

výtvarníků. Otištěna byla díla například Miloslava Jágra, Zdeňka Seydla, Georgese Braqua, Adolfa Borna, Vladimíra Komárka, Dickena Castra, Benoye Sarkara, Marca Chagalla, Jana Kubička, Antonína Juračky, Pavla Koutského, Petra Síse, Fernanda Legera, Marca del Re, Alexandera Caldera, Saula Steinberga, Juana Miró, Jiřího Koláře, Josefa Čapka, Paula Gaugaina, André Massona, Hany Jágrové nebo Jeana Dubuffeta. Na rubu titulního listu byla v horní polovině otištěna fotografie, ve spodní části obsah čísla. Na zadní straně obálky se objevovaly citáty českých i světových osobností převážně z literární sféry.

**Obr. 1: Obálka
Čtenáře z r. 1989
(foto autorka práce)**

**Obr. 2: Obálka
Čtenáře z r. 1995
(foto autorka práce)**

**Obr. 3: Obálka
Čtenáře z r. 1998
(foto autorka práce)**

Od roku 1994 se podoba titulní strany změnila (viz Obr. 2). Název Čtenář se přesunul nalevo, svisle podél hřbetu výtisku, obrázek se posunul doprostřed. V horní části nad obrázkem byly údaje o roku, ročníku a čísle, pod obrázkem cena a podnázev časopisu. Barva obálky se nadále číslo od čísla střídala a byly na ní otištěny stále ilustrace nejrozumnějších výtvarníků z Čech i ze zahraničí. Mezi autory se objevili například Miloslav Jágr, Saul Steinberg, Pablo Picasso, Selma Gürbüz, Salvador Dalí, Jiří Trnka, Jiří Šlitr. Na rubu titulní strany byly nad obsahem čísla uveřejňovány fotografie nebo ilustrace českých zámků a měst, případně ilustrace a části textů ze starých tisků, jimž byly v příslušném čísle věnované příspěvky. Na zadní straně obálky se od čísla 3 roku 1994 namísto citátů osobností tiskly informace o nových knihách vyšlých v nakladatelství Academia.

Další změnou prošel vzhled Čtenáře po nástupu nové grafické redaktorky Kateřiny Bobkové (viz Obr. 3). Od roku 1998 byla titulní strana podélně rozdělena barevně na dvě části. Přibližně třetinu obálky zabíralo vlevo podél hřbetu různě barevné pole s bíle provedeným názvem časopisu a černým podnázevem. Ve zbývajících částech strany byla jako podklad grafika, jejímž

základem bylo černobílé provedení a v menším množství se vyskytovala barva, která ladila s podkladovou barvou vedlejšího sloupce s názvem. V pravém horním rohu byly umístěny informace o čísle, roku, ročníku a ceně časopisu. Od tohoto roku také obsah čísla zaujímal celou rubovou stranu obálky.

V roce 1998 a 2000 se na titulní straně objevovaly grafické hříčky s písmeny, čísly a znaky, v roce 1999 to byly zvětšeniny různých předmětů a zároveň citáty světových osobností týkající se knih, rok 2001 byl ve znamení fotografií a grafik spojených s psaním, v roce 2003 se na titulním obrázku začaly objevovat fotografie českých knihoven.

V roce 2004 se přesunul název a podnázev časopisu do černého pruhu při spodní straně obálky, spolu s údaji o roce, ročníku a ceně (viz Obr. 4). Zbytku plochy každý měsíc, jako již tradičně, dominovala jiná barva. Mezi motivy obrázků na obálce byly v letech 2004-2006 budovy českých knihoven (stávající, nové i plánované). V roce 2007 patřila obálka grafikám zobrazujícím pokaždé jinak osobu čtenáře, na zadní straně se od čísla 11 začaly objevovat novinky z nabídky vydavatelství Národní knihovny ČR.

V roce 2008 doznala jen menších změn grafická úprava údajů o čísle, roce, ročníku a ceně na obálce časopisu, vedle kterých se tento rok také poprvé objevil čárový kód. V roce 2009 zmizel z obálky černý podklad, na kterém byly uváděny údaje o názvu a číslování časopisu a tematický obrázek pokrývá celou stranu (viz Obr. 5). Pro rok 2008 byly na titulní stranu vybrány různé grafiky s metaforickým významem na téma knihovna v 21. století, grafika v čísle 7-8 je věnována 60. výročí časopisu. V roce 2009 se na obálce objevovaly nové moderní budovy knihoven z celého světa, včetně architektonického návrhu nové budovy Národní knihovny od Jana Kaplického.

Obr. 4: Obálka Čtenáře z r. 2004 (foto autorka práce)

Obr. 5: Obálka Čtenáře z r. 2009 (foto autorka práce)

2.2.2 Vnitřní uspořádání časopisu

Na první straně v každém čísle byla ve sloupci nalevo otištěna tiráž s údaji o časopisu, zbytek stránky vedle ní zaujímal obsah čísla, který se až do roku 1992 uváděl i v ruském, německém a anglickém jazyce. Od roku 1993 byla vypuštěna ruština a obsah se tiskl jen v angličtině

a němčině. V posledním čísle každého ročníku byl otištěn jmenný rejstřík publikovaných článků uplynulého roku.

Úvodní články byly tištěny na celou stranu, ostatní na jedné straně ve dvou sloupcích. Některé z rubrik či kratších poznámek byly uváděny menším písmem přes celou stranu. Texty článků byly doprovázeny často různými obrázky. Pravidelné rubriky byly rozlišeny v podobě různě graficky zpracované hlavičky, která je označovala. Od roku 1998, kdy se celkově proměnilo grafické zpracování časopisu, byly i rubriky označovány jinak. Jejich označení bylo sice výraznější a odlišné od nadpisů článků, ovšem vzájemně více sjednocené a bez obrázkových doplňků.

Na vnitřní straně zadní obálky byly otiskovány články, většinou v každém ročníku seriály věnující se určitému tématu (exlibris českých osobností, zámecké knihovny, významné staré tisky různých knihoven, základní kameny NK ČR)

2.3 Webová stránka

Webová stránka časopisu Čtenář vznikla roku 2007, na webové adrese <http://ctenar.svkk1.cz/>. Obsahuje základní informace o časopisu a jeho redakci, kontaktní údaje, informace pro předplatitele, informace pro autory, obsahy jednotlivých čísel časopisu v anglickém a německém jazyce od roku 2008 a elektronické verze článků od roku 2005.

V sekci Informace pro odběratele jsou uživatelé informováni o ceně předplatného, a co vše je v ceně zahrnuto (tištěná a elektronická verze; 11 čísel ročně - každý měsíc a jedno letní dvojčíslo). Předplatné pro Slovensko zajišťuje firma L.K. Permanent se sídlem v Bratislavě.

Část Informace pro autory obsahuje údaje potřebné pro ty, co by chtěli na stránkách Čtenáře sami publikovat. Údaje zahrnují požadavky na formátování dokumentu zaslání autorem k publikování a termíny odevzdání příspěvků.

2.3.1 Přístup k obsahu

V elektronické podobě jsou na stránce zpřístupněny texty od roku 2005 po aktuální čísla. Roky 2005, 2006, 2007 jsou k dispozici ve formátu PDF v sekci Archiv, vždy celé číslo jako jeden dokument. Od roku 2008 jsou v sekci Články přístupná jednotlivá čísla po rozkliknutí rozbalovacího menu a články jsou k přečtení přímo na stránce ve formátu HTML. Články, od jejichž data uplynulo méně než 6 měsíců, jsou přístupné pouze pro zaregistrované uživatele. Pro plný přístup k obsahu stránek a k registraci samotné vůbec je nutné být předplatitelem

časopisu. Elektronická podoba slouží jako bonus pro jeho předplatitele. Pomocí formuláře na stránkách je potom možné se zaregistrovat a získat tak přístup k plným textům aktuálních článků.

Při registraci je nutné uvést login (výraz, pod kterým se daný uživatel bude přihlašovat), heslo a poté údaje nutné pro potvrzení registrace (jméno, název organizace, IČO, adresa, telefonní číslo a kontaktní e-mail). Registrace je poté předplatitelům potvrzena a aktivován přístup k plnému obsahu.

3 Obsahová analýza témat v časopise Čtenář

V této kapitole je rozebrán obsah časopisu z let 1989 až 2009. Na základě prostudování obsahu jednotlivých ročníků byla vytipována témata, která se nejčastěji objevovala na stránkách Čtenáře a zároveň sledovala zásadní změny a události, které měly vliv na české knihovnictví. Také jsou zde uvedena některá dílčí témata a tematicky zaměřené rubriky, které v časopise vycházely.

3.1 Systém knihoven v ČR

V letech následujících vydání 2. knihovnického zákona v roce 1959 se v zemi vytvořil celkem fungující systém knihoven. V čele stála Státní knihovna Československé republiky zřizovaná Ministerstvem kultury a zajišťující centrální služby pro všechny typy knihoven. Státní vědecké knihovny a Moravská zemská knihovna v Brně, taktéž zřizované Ministerstvem kultury, poskytovaly meziknihovní výpůjční služby, vzdělávací a poradenské služby knihovnám v kraji. Dále existovaly okresní knihovny zřizované okresními úřady a městské a obecní knihovny zřizované samosprávou. Mezi těmito knihovnami se vyvinul kooperační systém, který zajišťoval fungování širokého spektra služeb. Existoval zde okresní systém, kde okresní knihovna byla středem soustavy a dalším menším knihovním v okrese poskytoval metodickou pomoc a služby. Střediskový systém veřejných knihoven měl ve svém centru střediskovou knihovnu ve větší obci, která zajišťovala služby pro malé místní knihovny s dobrovolnými knihovníky, poskytovala jim odbornou pomoc. Se změnou politického režimu po roce 1989 se začaly změny projevat i v systému knihoven, který bylo třeba přizpůsobit novému uspořádání státu, novým požadavkům uživatelů i odborníků.

3.1.1 Transformace knihoven

Samotné slovo transformace znamená změnu, přetvoření určité konstrukce v jinou téhož nebo podobného významu. Tento pojem byl v článcích ve Čtenáři definován jako změna zřizovatelů a organizace knihoven, zachování funkce knihoven v nových podmínkách nebo problematika spojená s přechodem zřizovatelských pravomocí ke knihovnám na jiné než stávající subjekty (Císař, 1995; Sedláková, 1995).

Jiný úhel pohledu na transformaci knihovny se objevil v příspěvku ve Čtenáři číslo 1 z roku 1995 od Miloslavy Rupešové, která se na problém dívala z hlediska úkolů knihovny. Transformaci knihovny je zde prezentovala jako „přetvoření instituce, jejímž hlavním úkolem je vytvářet a ochraňovat sbírky druhově či tematicky uspořádaných fondů a půjčovat je čtenářům na knihovnu poskytující informační služby“, dále přechod od vydávání dokumentů z uzavřeného skladu čtenářům k otevřenému přístupu k alespoň nejnovějším fondům a obohacení knihovny

o nový informační aparát a pracoviště pro možnost využití elektronických médií. Posledním bodem v tomto vymezení transformace bylo přetvoření instituce, která se snaží o jakousi soběstačnost na instituci, která je začleněna do sítě informačních služeb (Rupešová, 1995, s. 17). Toto vymezení transformace bylo vlastně konkrétnějším požadavkem toho, čím by se knihovny měly stát v budoucnosti pro čtenáře, aby uspokojily jejich potřeby a požadavky, a dalším krokem, ke kterému by měly přistoupit po vyřešení organizačních záležitostí v souvislosti s novým uspořádáním státu.

V počátku devadesátých let byl ovšem význam pojmu transformace nejvíce vnímán právě ve vztahu ke změnám zřizovatelských pravomocí knihoven. Nutnost této reorganizace, přeměny, ačkoliv se týkala vlastně celého knihovnictví, byla nejvíce pociťována v oblasti veřejných knihoven. Na základě knihovnického zákona z roku 1959 byly důležitým prvkem jednotné soustavy knihoven okresní knihovny a ty byly pokusy o transformaci postiženy nejvíce. „Okresní knihovny byly dlouhodobě budovány jako kvalitní a odborná centra s odpovídajícími knihovnickými a informačními fondy pro poskytování adekvátních služeb občanům regionu (Krulišová, 1995, s. 248). Během transformace jich mnoho bylo převedeno „pouze“ na knihovny městské, čímž hodně ze svého původního významu ztratily.

K podnětům transformace v mnoha knihovnách v republice se počítalo hned několik faktorů. K 1. 1. 1990 přešlo devět státních vědeckých knihoven z působnosti krajských národních výborů, které ke konci roku 1990 ukončily činnost, pod Ministerstvo kultury. Velký podíl měly změny zákonů. Byl to zákon č. 425/1990 Sb., o okresních úřadech, který časově omezil jejich zřizovatelská práva ke knihovnám do 31. 12. 1992 a přijetí zákona o obcích č. 370/1990. Podle § 14 odst. 2 bylo právem obce zřizovat kulturní zařízení, tedy i knihovnu. Na základě toho tedy některé obce požádaly okresní úřad o delimitaci knihoven do jejich zřizovatelské pravomoci a tím celý proces transformace vlastně iniciovaly. Tento zákon jen potvrzoval posilování samosprávy měst a obcí. Dalšími podněty byly například neochota okresních úřadů zachovat kooperační systémy nebo úsilí městských úřadů o převedení financí městských knihoven soustředěvaných v okresních knihovnách do svých rozpočtů (Císař, 1994; Krulišová, 1995; Vyčichlo, 1994).

3.1.1.1 Podpora státu v procesu transformace

Ministerstvo kultury hrálo v transformačním procesu důležitou roli a hodně se spoléhalo na jeho pomoc celému knihovnictví. Jak ovšem mnoho odborníků uznalo, u transformace bylo třeba vycházet z individuálních podmínek jednotlivých knihoven. Jaroslav Císař ve svém příspěvku uvedl dva typy kroků, které ministerstvo mohlo realizovat na pomoc knihovnám: buď takzvané

operativní, jednorázové, jako zajištění knihovního fondu, nebo kroky vyplývající z ekonomických a politických změn jako privatizace, převody, restituce a nastolení svobody projevu a tvorby (Císař, 1995, s. 7).

Jedním z řešení transformační situace mělo být podle státu i zpracování transformačního projektu. Jeho první verze byla dokončena na podzim roku 1993 a uváděla některé možnosti postupu transformace a návrhy řešení. Díky tomuto projektu bylo vidět, že stát se opravdu hlásí k zajištění kontinuity knihovnické činnosti a služeb v naší zemi. V projektu bylo ale řečeno, že v budoucnosti nepočítá s tím, že by řídil vše, co se knihoven týká. Plánem bylo, že by si stát ponechal zpracování legislativních opatření, standardů, zabezpečení meziresortních a mezinárodních knihovnických vazeb, činnost Národní knihovny a přidělování grantů a podpor. V projektu také stálo, že se počítá „s masivním přesunem zdrojů ze státního rozpočtu směrem k vytváření rozpočtů nových územních celků, rozpočtů měst a obcí a s iniciativním přístupem veřejných knihoven k hledání nových zdrojů finančních prostředků“ (Khel, 1994, s. 8).

Další starostí státu bylo, aby se zabránilo stěhování knihoven do neatraktivních prostor, které by mohly ubrat knihovnám na úrovni, znemožnit například kvalitní vykonávání některých funkcí a třeba i odradit uživatele od návštěvy knihovny. V knihovnickém zákoně v té době platném (z roku 1959) bylo přímo začleněno, že knihovny mají být umístěny ve vhodných prostorách, proto by také toto mělo být zachováno (Khel, 1994).

V roce 1993 se na stránkách Čtenáře rozproudila poměrně vášnivá diskuze nad Výzvou ministra kultury ČR přednostům okresních úřadů, ve které ministr Kabát apeloval na okresní úřady, aby v situaci, kdy docházelo k omezování funkcí okresních knihoven, podporovaly činnost knihoven a žádal „uvážlivý postup, který zabezpečí kontinuitu vývoje veřejných knihoven“ (Khel, 1993, s. 40). Podobně laděný příspěvek v návaznosti na Výzvu v témže čísle uveřejnil i SKIP, který měl strach, aby se nerozpadla síť veřejných knihoven. V následujících číslech časopisu se pak objevilo několik příspěvků reagujících na tyto dva články a poté i na sebe. Například Ladislava Hrušková namítala, že „síť knihoven se přece nerozpadne proto, že se zruší okresní knihovna“ (Hrušková, 1993, s. 121).

3.1.1.2 Aktivity k problému transformace

K možnosti sdělení a prodiskutování názorů různých stran k problému transformace byly nejlepší příležitostí konference a setkání knihovnických odborníků, ale i dalších, kteří měli k věci co říct. Časopis Čtenář, jako periodikum zabývající se hlavně veřejnými knihovnami, informoval

podrobněji o pravidelně pořádané konferenci Knihovny současnosti, kde transformace knihoven byla v roce 1993 jedním z hlavních okruhů diskuzí.

Příspěvky na konferenci shrnovaly současný stav, ve kterém se knihovny nacházely. Byla zmíněna situace, která v tu dobu v zemi panovala, a nutnost změn na všech frontách, knihovnictví nevyjímaje. Bylo zdůrazněno, že knihovnictví je obor, který se dotýká mnoha dalších odvětví lidského života, a pracuje s nejrůznějšími informacemi. Knihovny jsou instituce, které informace uchovávají a přenášejí v čase, aby zůstaly přístupné pro všechny, a proto by neměly být omezovány, natož rušeny.

V roce 1994 byl mezi 17. a 19. květnem uspořádán v Ruprechtově na téma transformace seminář, kterého se zúčastnilo na 50 vedoucích pracovníků okresních, městských i státních vědeckých knihoven. Na semináři se svými příspěvky vystoupili kromě knihovnických odborníků i zástupci okresních úřadů a státní správy, kteří se vyjádřili k souvisejícím tématům, byla uspořádána i exkurze do Vyškovské knihovny. Hlavními tématy diskuze byly například podpora knihoven ze strany státu, transformační projekt, zástupci konkrétních knihoven přednesli zprávy o stavu transformace právě v nich (Straková, 1995).

Aktivitu k problému transformace projevila i Národní knihovna České republiky, která uspořádala několik průzkumů veřejných knihoven, aby zmapovala jejich situaci. Cílem bylo zjistit, jak v nich vypadá organizace, finanční zajištění a úroveň služeb. První z průzkumů se konal v roce 1991, kdy Národní knihovna oslovila veřejné knihovny v 15 okresech republiky. Opakovaný průzkum byl proveden v roce 1993 s daty v knihovnách shromážděnými v roce 1992, kdy byl ukončen dosavadní systém rozdělování státních dotací, a příspěvky začaly být omezovány (Krulišová, 1995).

Výsledky první části průzkumu ukázaly, že knihovny byly nejvíce ovlivněny nevyjasněným územně správním uspořádáním státu (jak se i předpokládalo). Některé knihovny měly tendenci se osamostatňovat a oddělit od organizované kooperační sítě, to se ovšem neprojevovalo na všech místech průzkumu. Problémem také byly finanční prostředky, zejména kvůli neustále se zvyšujícím nákladům na vše, co knihovna musí pořizovat. Nedostatek finančních prostředků měl vliv nejvíce na doplňování knihovnických fondů, kde bylo třeba omezit nákup exemplářů jednotlivých titulů. Zde jako návrh padly způsoby, jakými by knihovny mohly obohatit svůj rozpočet. Jmenována byla určitá vlastní činnost (například zvýšení poplatků za určité služby), vedlejší činnost (provozování antikvariátu, prodejny) a také sponzorství (v tomto případě bylo podotknuto, že u knihoven o něj mají většinou zájem spíše menší firmy a drobní podnikatelé) (Krulišová, 1994).

V roce 1995 uveřejnil časopis Čtenář podrobnější zprávu o celkových výsledcích průzkumu Národní knihovny s daty knihovnami nashromážděnými mezi lety 1991 a 1993.

Zjištěné změny v organizaci při transformaci okresních knihoven byly rozděleny do tří různých okruhů, ve kterých byly realizovány. Nejnešťastnějším řešením bylo pravděpodobně přerušení všech odborných a komunikačních vazeb, kdy se knihovny zcela izolovaly a odborné činnosti začaly zajišťovat samostatně. Přinášelo problémy hlavně u neprofesionálních knihoven, které do té doby byly zvyklé spoléhat na pomoc od větších. Často byl u nich zaznamenán pokles úrovně kvality práce. V některých případech, i přesto že knihovny byly delimitovány městským a okresním úřadům, se u některých okresních úřadů projevila snaha zachovat určitou míru pomoci profesionálním knihovnám vůči menším neprofesionálním. Třetím případem byla situace, že pomoc neprofesionálním knihovnám byla nabídnuta přímo z iniciativy transformovaných knihoven po dohodě s obecními úřady (Krulišová, 1995).

Další průzkum, zaměřený na organizační začlenění knihoven a jejich vztah ke zřizovateli byl NK ČR uskutečněn začátkem roku 1998. Zajímal se o právní subjektivitu knihoven, o kterou některé knihovny právě během transformace přišly např. tím, že byly převedeny pod jinou organizaci a působí jako její organizační složka (např. okresní úřad, městský úřad nebo kulturní středisko). Na základě dotazníků, které NK ČR rozeslala, bylo zjištěno, že z 588 veřejných knihoven má právní subjektivitu 460 z nich, tedy 78, 2 % (Krulišová, 1998, s. 138).

3.1.1.3 Konec transformace

Diskuze o transformaci jako takové zaznamenala největší rozsah právě v první polovině devadesátých let. Problémy spojené s přechodem na nový politický režim se v tu dobu projevíly nejvíce a potřeba vyřešit nastalou situaci byla nejakutnější. Odborníci se museli dohodnout na dalším postupu, na krocích, které budou muset podniknout k novému a hlavně funkčnímu uspořádání a zajištění knihoven. V průběhu dalších let se konkrétní problémy, které ve svých diskuzích nadnesly všechny strany transformací se zabývající, řešily spíše v praxi. I články na stránkách Čtenáře se obecným problémům transformace již tolik nevěnovaly, nebo spíše se témata roztržila na jednotlivé problémy, které v první polovině devadesátých let byly zařazovány pod transformační téma.

Vznikl nový ústavní zákon č. 347/1997 Sb. zavádějící reformu veřejné správy, která měla vyřešit uspořádání republiky. Na území České republiky bylo ustaveno 14 vyšších územních správních celků - krajů. Dalšími zákony, které transformaci pomohly přivést ke konci, jsou zákony z roku 2000, č. 128/2000 sb., o obcích (obecní zřízení) a č. 129/2000 Sb., o krajích. Předpokládané

uspořádání zůstalo na dvoustupňovém modelu ve vztahu obec-kraj. Okresní úřady byly tímto zrušeny a jejich funkce byly přebrány krajskými úřady. Vlastnická role jednotlivých obcí se posílila, když velká část majetku přešla do vlastnictví samosprávného kraje. Tyto změny samozřejmě měly dopad i na organizaci knihoven. Některé z důsledků, které knihovny postihly, jsou například přechod devíti státních vědeckých knihoven do působnosti vyšších územních správních celků - krajů, ostatní veřejné knihovny byly zřizovány obcemi (Krulišová, 1999; SKIP, 2000).

3.1.2 Nový knihovní zákon v časopise Čtenář

O novém zákoně pro knihovny se ve Čtenáři rozhořela poměrně vášnivá debata. Aby také ne, většinou knihovníků byl považován za prioritu porevoluční doby. Články byly publikovány zejména ve dvou vlnách. Hned po revoluci na počátku devadesátých let, kdy vedla v roce 1992 až k návrhu zásad zákona. Ovšem poté spíše téma nového zákona vyšumělo do ztracena a jak iniciativa jeho tvorby, tak diskuze v časopise, byla obnovena ke konci devadesátých let a pokračovala do doby vydání zákona v roce 2001.

Zákon z roku 1959 byl již kolem roku 1989 vnímán jako zastaralý, text prý působí „trochu vyčpěle“ (Anketa, 1989, s. 291), a přestože jeho základní myšlenka byla dobrá, nesplnil v praxi všechna svá ustanovení. Jak se vyjádřil Jiří Cejpek: „nejpozoruhodnější myšlenka druhého knihovnického zákona je obsažena v jeho názvu: je to idea jednotné soustavy knihoven“ (Anketa, 1989, s. 229). A s ní souhlasilo mnoho dotázaných v anketě publikované v číslech 7-12 v roce 1989. Sdružování knihoven do sítí se ve vyspělých zemích začalo stávat trendem, a to zejména účelové propojení a spolupráce knihoven k zajištění co nejvyšší efektivity služeb pro čtenáře.

Hned v počátcích transformace se ozývalo mnoho hlasů, které byly pro co nejrychlejší přijetí nějaké legislativy, protože právě proměny zřizovatelských pravomocí a odtržení některých knihoven od sítě mohly způsobit zavedenému systému knihoven mnoho problémů. V únoru 1990 vznikla v Národní knihovně iniciativní skupina pro legislativu a řízení knihovnictví, která se začala zabývat přípravou knihovnického zákona (Khel, 1989, s. 404). A přestože již během roku 1991 bylo dáno několik termínů k předložení zásad nového zákona, stále se odkládaly. Hlavním důvodem byly nevyjasněné záležitosti v ostatních oblastech souvisejících s přípravou knihovnické legislativy, jako správní uspořádání státu a financování kulturních zařízení. K čemuž později Hanuš Hemola poznamenal, že tyto výmluvy nebyly příliš na místě a proč by se návrhem knihovního zákona nemohly formulovat požadavky právě na ostatní legislativu, aby ta s knihovnami mohla počítat (Hemola, 1998).

Velkou iniciativu v této problematice vyvinula nová (nebo obnovená) knihovnická sdružení, jako SKIP, OSPK nebo Asociace knihoven ČR, která se čile snažila komunikovat s Ministerstvem kultury. Mnoho zástupců knihovnické veřejnosti však právě s přístupem ministerstva spokojeno nebylo. Ve Čtenáři bylo publikováno i několik otevřených dopisů, kterými např. SKIP reagoval na přístup ministerstva k návrhům k legislativě, jejich Prohlášení na protest proti výroku ministra kultury Milana Uhdeho, se stavělo proti výroku, kterým prý dokonce až „zpochybňuje nutnost knihovnického zákona, ale i vlastní existenci a funkčnost veřejných knihoven jako nevýdělečných kulturních zařízení.“ (SKIP, 1992, s. 173). O svých aktivitách souvisejících s prací na zákoně také SKIP a ÚKR informovaly na stránkách Čtenáře i v rámci svých samostatných rubrik (viz. Kapitola 4.4.1).

Názory na podobu nového zákona se zpočátku vyvíjely zejména ve dvou směrech, kdy se řešilo, zda jeho pojetí má být tzv. „užší“ (do zákona by byly zahrnuty jen knihovny v kompetenci MK ČR a knihoven okresních a obecních) nebo „širší“ (zahrnuty by byly všechny knihovny financované republikovými orgány a složkami i okresní a obecní správy bez ohledu na resortní zařazení řídicích útvarů a ministerstev). Podle Richarda Khela se větší část knihovníků přikláněla k širšímu pojetí, zatímco menší část knihovníků a někteří zástupci MK ČR k užšímu (Khel, 1989, s. 45). V návrhu zásad zákona z roku 1992 zvítězilo to užší.

Ankety, uspořádané mezi knihovníky z různých typů knihoven, potvrzují, že zákon zabezpečující knihovny chyběl stále, i když se o něm na stránkách časopisu tolik nepsalo. V prvních porevolučních letech byl hlavním důvodem volání po novém zákoně strach z rozpadu soustavy knihoven. Původní představ byly, že by měl být „solidním podkladem pro transformaci knihovnických služeb ve zcela změněných společenských a ekonomických podmínkách“ (Pospíšilová, 1993, s. 296). V pozdějších letech zazněly tyto požadavky na zákon: jako nejčastější se objevilo finanční zabezpečení knihoven, dále podpora sdružování a propojení knihoven, zachování právní subjektivity knihoven, pravidla pro zřizování knihoven a vymezení zřizovatelů (Jirkalová, 1997), objevil se i názor, že by zákon měl pomoci specifickým skupinám uživatelů, jako děti nebo handicapovaní. Dalšími náměty bylo, že zákon by také měl garantovat existenci sítě knihoven, např. Národní knihovnu (Matoušová, 1999, s. 22), a i státní vědecké knihovny a další knihovny zřizované ústředními orgány státní správy (Veřejné, 2000, s. 67), také že by se objevil paragraf o správě knihoven radou (Jirkalová, 1999, s. 139).

Zákon, který nakonec vznikl, upravuje systém knihoven poskytujících veřejné knihovnické a informační služby. Což jsou ty, které zákon jmenuje a ty, které se zaevidují u MK ČR. Evidence knihoven se stala novým prvkem a také se jí v roce 2002 věnovalo několik článků.

Pokud knihovna splňuje podmínky paragrafu 4 (tedy poskytuje veřejné knihovnické a informační služby podle zákona), může se zaevidovat u MK ČR a získat tím výhody, které nezaevidované knihovny mít nebudou. Můžou žádat o dotace, správci autorských práv za ně bude poplatky platit Národní knihovna ČR a získají výjimku ze zákona o účetnictví - místo inventarizace majetku provádí revizi knihovního fondu (Richter, 2001; Koubová, 2002).

3.1.3 Regionální funkce

Hodně prostoru bylo na stránkách Čtenáře věnováno tématu regionálních funkcí knihoven. S postupující transformací, změnami ve fungování okresních knihoven a jejich rušením vyvstala totiž otázka, co s regionálními funkcemi, které až doposud byly právě jejich úlohou.

Regionální funkce (dále jako RF), které by knihovna měla zastávat, byly vyjmenovány v příloze, kterou ke své Výzvě přednostům okresních úřadů v České republice vydal tehdejší ministr kultury a školství české republiky Pavel Tigrid (Výzva, 1994).

Jako základní RF knihoven jsou uvedeny:

- poskytování informačních a knihovnických služeb všem obyvatelům regionu (od základních výpůjčních, přes meziknihovní výpůjční službu až po rešerše)
- odborné vedení a pomoc veřejným a dalším knihovnám v okrese
- odborné poradenské centrum pro knihovníky veřejných knihoven a dalších knihoven v okrese (to zahrnuje různá školení, porady, vedení dokumentace jednotlivých knihoven regionu)

Jana Krulišová ve svém příspěvku poznamenala, že intenzivní spolupráce mezi knihovnami je i světovým trendem a žádná samostatná knihovna není schopna zabezpečit celé spektrum požadavků uživatelů (Krulišová, 1999, s. 169). Pro menší knihovny je odborná pomoc často neocenitelnou záležitostí.

Byly publikovány zprávy ze seminářů, které se RF zabývaly. Seminář s názvem Regionální funkce knihoven je pořádán dokonce pravidelně v dvouletých intervalech. Jako výsledek setkání v Prostějově ve dnech 10. - 12. 4. 2001 byla publikována tzv. Prostějovská výzva, která shrnovala teze týkající se RF, na kterých se účastníci shodli. Na základě usnesení vlády z 26. 2. 2001, které schválilo zajištění RF, formulovali základní cíle jejich realizace a odpovědnost za ně, kterou měly převzít krajské knihovny. Problémem stále byly v tu dobu nedořešené převody majetku a statuty krajských knihoven (Helcelet, 2001).

Knihovním zákonem z r. 2001 pak bylo jasně dáno, že krajské knihovny jsou za plnění RF odpovědné. Dne 16. 1. 2002 byl pak usnesením vlády ČR přijat Program podpory zajištění

výkonu regionálních funkcí knihoven, který zaváděl financování RF Ministerstvem kultury. Časopis Čtenář jej přinesl v plném znění a s důvodovou zprávou. Program vlastně potvrdil to, na čem se na semináři v Prostějově o rok dříve shodli odborníci, když v pravidlech poskytování dotací na výkon RF sděluje komu (krajské knihovně, provozovateli knihovny smluvně pověřené výkonem regionálních funkcí), na co budou (kapitálové, provozní, mzdové výdaje spojené s podporovaným zajištěním regionálních funkcí) a na co nebudou dotace poskytnuty (náklady spojené se zahraničními cestami a výdaje na pohoštění, dary odpisy) (K regionálním..., 2002).

Způsob rozdělování dotací byl pak určen na základě kritérií o počtu obyvatel v kraji a počtu základních knihoven v kraji, které jsou zřizovány obcemi. Programem byly také dány standardy, které by při výkonu RF měly být splňovány jak krajskými, tak knihovnami pověřenými jejich výkonem. Patří mezi ně

- a) poradenská a konzultační činnost
- b) statistika
- c) vzdělávání knihovníků, semináře a porady
- d) tvorba výměnných fondů, oběh, distribuce
- e) pomoc při revizi a aktualizaci knihovních fondů
- f) nákup a zpracování knihovních fondů pořízených z prostředků obce a jejich distribuce

Na konferenci Regionální informace v Prostějově v roce 2002 Miloš Kvapil poznamenal, že původně byla do povinných standardů zařazena i tvorba regionálních databází, ale nakonec se tam neobjevila (Kvapil, 2002, s. 179).

Tento systém financování a organizace fungoval do roku 2004. A jak statistiky i dojmy potvrdily, celkem i úspěšně. Podle údajů uvedených Ladislavou Zemánkovou celkový objem financí poskytnutých na výkon RF rok od roku rostl, stejně jako zájem knihoven o aktivní využívání služeb (Zemánková, 2005). 12. 1. 2005 Ministerstvo kultury vydalo Metodický pokyn k zajištění výkonu regionálních funkcí a jejich koordinaci na území ČR. Na základě zákona č. 1/2005 Sb. byla krajům uložena povinnost zajistit plnění RF ze svého rozpočtu. Ke standardu pro výkon RF se k výše zmíněným přidal ještě sedmý bod, servis automatizovaného knihovního systému (Čermáková, 2005).

Důležitou součástí výkonu RF se staly i webové stránky knihoven, které figurují i jako jeden z požadavků uvedených v kritériích pro výběr knihovny pověřené RF v Metodickém pokynu. Mohou značně ulehčit dostupnost a povědomí o službách a tvoří tak nový nástroj pro výkon RF

(Semrádová, 2007). Ovšem i přesto je stále co zlepšovat, vzdělávacích akcí týkajících se právě počítačové gramotnosti by bylo třeba více a zejména u pracovníků neprofesionálních knihoven (s pracovním úvazkem knihovníka do 15 hod./týden) (Cukrová, 2007).

3.2 Informační a komunikační technologie a knihovny

V dnešní době si ve vyspělých zemích již pomalu nikdo nedovede představit život bez moderních informačních technologií. Právě během těchto analyzovaných dvaceti let zaznamenaly asi největší rozvoj a to jak v běžných domácnostech, tak v knihovnách. Čtenářský vývoj také sledoval: od počátků devadesátých let, kdy se osobní počítače začaly hromadně rozšiřovat do knihoven, přes první automatizované knihovnické systémy, jejich připojení k internetu, až k novým trendům jako Web 2.0.

3.2.1 Automatizace knihoven

Přestože počátky automatizace jako takové sahají ve světě až do šedesátých let dvacátého století a v Čechách se na větších automatizačních projektech začalo pracovat během let osmdesátých, největší rozmach nastal po revoluci v roce 1989.

Články ve Čtenáři odrážejí vývoj automatizace přibližně tak, jak probíhají podobné procesy ve skutečnosti. V počátcích byla teoretická stránka, vysvětlení základních pojmů a problémů, konkrétní řešení a postupy přicházely později. Představeny byly automatizované knihovnické systémy, knihovny se dělily o své zkušenosti a postupy.

Automatizace byla pro knihovny velkým krokem, ale mnoho pracovníků knihoven se přechodu na techniku zpočátku hodně obávalo. Měli k ní averzi a připadalo jim, že místo, aby práci ulehčila, jim přidělá problémy. Knihovnictví bylo vnímáno nejvíce ve své tradiční podobě, mnoho pracovníků knihoven (zejména těch menších) nemělo dostatečnou odbornou kvalifikaci a práci zde vykonávalo třeba jen na část úvazku a podceňovalo nové formy knihovnicko-informačních služeb. Také panovaly představy o tom, že práce s počítačem zahrnuje i nutnost umět programovat. Jaroslav Císař to vše ve své fiktivní úvaze satirického charakteru, která se odehrává na poradě knihovny o automatizaci, vyjádřil i myšlenkou jednoho z aktérů „Ke vší hrůze se jim podařilo dokonce obstarat i počítač“ (Císař, 1991). Zdeněk Jonák ve svém článku také upozornil na možná negativa automatizace, která zahrnují změnu funkce veřejné knihovny z čistě osvětové na charakter referenční a vzdělávací. Tudíž vyvstávají zvýšené nároky na pracovníky knihoven a je třeba mít se na pozoru před fyzickým i psychickým přetížením (Jonák, 1989).

Odborníci ovšem techniku nepodceňovali a pracovali na jejím začlenění do běžného fungování knihoven. Jako pozitiva výpočetní techniky uváděli „uvolnění pracovní síly pro další naléhavé práce, zbavení se rutinních opakovaných prací, efektivnější využití pracovních kapacit nebo rozšíření odborné kvalifikace pracovníků knihoven“ (Nešický, 1989, s. 104). V osmdesátých letech byla započata práce na státním úkolu P 13-334-807 Automatizace knihovnicko-bibliografických procesů v jednotné soustavě knihoven, který měl řešit automatizování celé soustavy knihoven (jak uvedena v 2. knihovnickém zákoně) v ČSSR. Na tomto úkolu se podílela Státní knihovna ČSR a státní vědecké knihovny v Plzni, Olomouci a Ostravě.

Jako technické zabezpečení pro řešení projektu byl vybrán softwarový soubor CDS/ISIS, který poskytovalo UNESCO pro nevýdělečné organizace bezplatně. Úkol byl řešen tak, aby výsledky mohly být implementovány v celé jednotné soustavě knihoven. Databázové centrum SK ČSR (Státní knihovny ČSR) plnilo funkci technického, programátorského, projekčního, konzultačního a školicího centra sítě JSK (Geltnerová, 1989, s. 108).

Projekt a stav automatizace na konci osmdesátých let byly velkým tématem na stránkách Čtenáře právě v letech 1989-1991, kdy již bylo dosaženo nějakých výsledků a automatizace začala být reálná i pro ostatní knihovny. I když například Městská knihovna v Praze na svém projektu automatizace výpůjčního protokolu pracovala již od konce roku 1979, bohužel právě nedostupnost některých technologií během osmdesátých let (snímače a tiskárny čárových kódů) jim neumožnila převést plány hned do praxe (Zavadová, 1991, s. 334). Celkově problémem při praktickém zkoušení v knihovnách často byla i nekvalitní technika, která selhávala, a bylo jasné, že je nutné knihovny vybavit špičkovým zařízením (Svoboda, 1989).

Po změně politického režimu, kdy se přestaly problémy automatizace řešit centrálně, knihovny přistoupily i k vlastním řešením automatizace a na stránkách Čtenáře se o to rády podělily. Svědčí o tom množství článků o automatizovaných knihovnických systémech (dále jako AKS) a jejich využití při katalogizaci, akvizici, ve výpůjčních službách, správě fondů. Některé knihovny převzaly od Národní knihovny systém CDS/ISIS a MAKS, některé nakoupily systémy od českých či zahraničních komerčních firem, některé se spojily s externími firmami a vyvíjely systémy vlastní. Např. SVK v Kladně spolupracovala s americkou firmou UNISYS, s jejichž podporou zprovoznili počítačovou síť (Jirkalová, 1992, s. 137), Univerzita Karlova si do svých knihoven vybrala britský systém Tinlib (Vlasák, 1992, s. 193), okresní knihovna v Hradci Králové začala pracovat v systému Smartlib od místní firmy Lumare (Janhuba, 1994), SVK v Plzni se dala cestou vývoje vlastního aplikovaného softwaru, nazvaného KIMS (Nádvorníková, 1995, s. 450), pro táboorskou okresní knihovnu byl ve spolupráci s firmou ArrowSys vyvinut

system LANius (Vášová, 1994, s. 31), Městská knihovna v Praze spustila do provozu vlastní systém Koniáš (Čadková, 2003, s. 354).

Kritéria, jak vybrat ten správný systém, byla pro knihovny důležitá. Například Rudolf Vlasák doporučil, aby se zajímaly o charakteristiku firmy, počet instalací systému a jeho architekturu, zda systém obsahuje akviziční, katalogizační, výpůjční subsystém, správu seriálů a nějaké speciální funkce a služby, také o nároky na techniku a operační systémy, pod kterými systém je schopen pracovat (Vlasák, 1992, s. 193). Příjemnou pomoc knihovnám při výběru nabídla i NK ČR, která ve studovně KKL nabídla mnoho materiálů i demoverzí jednotlivých systémů k vyzkoušení (Pilař, 1995, s. 453).

Ke konci roku 1997 byl NK ČR proveden průzkum stavu automatizace a prostorového zajištění knihoven ČR, jehož výsledky byly pak publikovány ve dvou článcích ve Čtenáři. Dotazníky byly rozeslány do knihoven všech typů a velikostí a výsledky vzešly z 649 odpovědí, které se vrátily zpět. Podle nich v tu dobu AKS využívalo 376, tedy 58 % knihoven a nejrozšířenějším byl systém LANius, následovaný CDS/ISIS - zpravidla aplikací MAKS, Tinlib, KP Systém, Smartlib, Rapid Library, Aleph a BIBIS. Jako nejrozšířenější moduly systémů v knihovnách byly vyhodnoceny modul katalogizační, výpůjční, akviziční a veřejně přístupný automatizovaný katalog OPAC. Průzkum se zajímal i o katalogizaci a metody převodu klasických katalogů do elektronické podoby, retrokonverze. Uvedl srovnání situace při přebírání záznamů z externích zdrojů se severoevropskými zeměmi, kde knihovny již téměř nekatalogizují a záznamy přebírají, zatím co u nás podle průzkumu tuto metodu využívalo jen 19 % z 376 knihoven, které používají AKS. Při retrokonverzi byla nejčastěji uváděna metoda rekatalogizace s knihou v ruce (uvedlo 224 knihoven), následovaná přebíráním hotových záznamů (79 knihoven) a přepis a strukturování úplného katalogizačního záznamu (47 knihoven) (Richter, 1998).

S rokem 2000 přišel i problém, který mohl způsobit zmatek v počítačových datech, když data v AKS byla identifikována pouze podle posledního dvojčíslí roku. Čtenář uveřejnil anketu s producenty několika nejvýznamnějších AKS, aby zjistil, jak jsou na tom s řešením. Všichni dotázaní odpověděli, že jejich systémy jsou na to připraveny a minimálně nejnovější verze jejich systémů pracují s čtyřmístným zápisem roků (Jsou, 1999).

Po roce 2000 se objevují novinky a vylepšení AKS, mnoho z nich souvisí zejména s rozšiřováním připojení knihoven na internet (o něm více v kapitole 4.2.3), početná je i pomoc menším a neprofesionálním knihovnám, aby i ony mohly využívat výhod automatizace. Například firma Lanian představila ve Čtenáři systém Clavius REKS, který zajišťuje automatizaci knihoven v určitém regionu. Funkčnost tohoto systému je zajišťována

v regionálním datovém centru, což je knihovna, která iniciuje implementaci systému a umožňuje tak automatizaci dalších knihoven v regionu (Šilha, 2006). S podobným produktem přišla i firma KP-SYS, když prezentovala v roce 2009 regionální systém KP-Win SQL (Štefan, 2009).

I v automatizaci přicházely nové technologie a ve Čtenáři byla představena novinka RFID - radiofrekvenční identifikace, která je založena na principu rozpoznávání radiovými kmitočty. Slouží pro bezkontaktní, automatické, jednoznačné identifikování předmětů a objektů. Pro knihovnu znamená využití v samoobslužných výpůjčních zařízeních, bezpečnostních branách u vchodů a východů nebo automatů na vracení knih (Andrejčíková, 2006).

3.2.2 Počítačová gramotnost

„Úroveň vybavení a využívání informačních technologií dnes jednoznačně rozhoduje o jejich úspěšnosti, ale také o jejich existenci v budoucnosti“ (Richter, 1998, s. 194). Koncem devadesátých let začalo být jasné, že práci s počítačem se nevyhnou snad žádné knihovny. Schopnost pracovat s počítačem, označovaná jako počítačová gramotnost, se postupem času stala jedním ze základních předpokladů pro práci jak v knihovně, tak v jiných odborných sférách. Ke vzdělávání knihovníků v této oblasti přispěl i Čtenář, když již v letech 1995 a 1996 uveřejnil sérii patnáct článků Miroslava Zvolského, které se věnovaly základním počítačovým pojmům a činnostem, které by měl ovládat každý. Pro knihovníky bylo důležité tyto dovednosti zvládnout, aby je pak oni sami mohli začít předávat svým uživatelům a pomáhat jim v orientaci v počítačovém světě a nepřehledném množství elektronických informačních zdrojů.

Vzhledem k jejich postupně větší vybavenosti počítači mohly knihovny začít pořádat kurzy na práci s počítačem. Čtenář informoval o dvou možnostech, jak základní počítačovou gramotnost mohou lidé prokázat, a že i knihovny mohou přispět. Jednou z příležitostí je i tzv. „řidičský průkaz na počítač“, European Computer Driving Licence (dále jako ECDL), platný celosvětově. Po složení testů je možné získat certifikát o různých úrovních schopnosti práce s počítačem a internetem, v České republice je tato možnost od roku 1999 (Štěpánková, 2003). Knihovny se mohly stát akreditovanými středisky pro testy ECDL, jako například Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích. Koncept ECDL byl podpořen i státem, když byl cíl, vyškolit alespoň jednoho pracovníka každé veřejné knihovny na úrovni ECDL, jmenován v dotačním programu MK ČR Veřejné informační služby knihoven, podprogramu 2, Mimoškolní vzdělávání pracovníků knihoven (Hájková, 2002, s. 306). Podobnou možnost nabídl i Národní program počítačové gramotnosti (NPPG), ke kterému se pro změnu přihlásila například Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě (Švrčinová, 2003).

Průzkum počítačové gramotnosti uspořádaný mezi pracovníky knihoven v roce 2004, jehož výsledky byly uveřejněny ve Čtenáři v čísle 12 roku 2005, ukázal, že se základními dovednostmi na tom v knihovnách nejsou zle. Zvládnutí základní počítačové gramotnosti, do které bylo zahrnuto ovládání automatizovaného knihovního systému, některého druhu textového editoru, některého druhu tabulkového editoru, internetu pro vyhledávání informací, elektronické pošty (e-mailu) a operačního systému (např. Novell, Unix, Windows, Linux apod.), bylo v knihovnách téměř 100% (Richter, 2005, s. 387).

3.2.3 Internet v knihovnách

Automatizace nezůstala jen u využití výpočetní techniky při tradiční knihovnické agendě jako katalogizace, výpůjční protokol či akvizice, díky počítačům bylo umožněno pozměnit celou práci v knihovnách a nabídnout nové možnosti jak pro pracovníky, tak ve službách pro uživatele. Propojení počítačů do sítí jak lokálních, tak celostátních a mezinárodních umožnilo přístup nejen k informacím doslova v celém světě z jednoho místa. Již v prvních článcích k automatizaci počátkem devadesátých let byla zmiňována nutnost online zpřístupňování katalogů pro uživatele, možnost vstupování do mezinárodních databází.

Příspěvky věnované internetu se ve větší míře začaly objevovat v druhé polovině devadesátých let. Z výsledků ankety, kterou Čtenář uspořádal mezi velkými českými knihovnami v polovině roku 1996, vyplývá, že povětšinou mají tyto knihovny připojení k internetu od roku 1994 nebo 1995 (7 ze 8 uveřejněných odpovědí). Jako nevyužívanější služby v tu dobu byly uváděny elektronická pošta, vzdálený přístup pomocí protokolů Telnet, Gopher nebo WWW. O internet se v těchto počátcích zajímali zejména mladší čtenáři, studenti a počítačová nadšenci (Co s ním?, 1996).

Čtenář nezapomínal ani na menší knihovny, které se k technologickým novinkám nedostávaly tak záhy. Jako časopis zaměřený hlavně na veřejné knihovny myslel i na ty, „které nemohou zaměstnávat příslušné odborníky a často ani nemají možnost pohotové konzultace“ (Kusala, 1999, s. 87). V roce 1999 nabídl zejména těmto zájemcům seriál Internet v knihovně, který srozumitelně vysvětloval základy práce s internetem, s vyhledávači a pomoc při orientaci v záplavě narůstajících informačních zdrojů. Zároveň byly v rámci seriálu představeny některé webové stránky důležité pro knihovnickou praxi, které mohli po přečtení pracovníci knihoven zařadit do svého povědomí a využít.

Konkrétní užitečné internetové zdroje všeobecně byly tématem mnoha příspěvků ve Čtenáři ve druhém analyzovaném desetiletí. Vzhledem k celosvětovému charakteru sítě Internet a počtu informačních zdrojů mohlo začít být složité se v nich vyznat. Tipy na webové stránky, portály,

databáze, které by neměly chybět v povědomí pracovníků knihoven i ty, které jsou nějakým způsobem zajímavé a mohly by se svou specializací hodit například jen určitým knihovnám i čtenářům, se objevovaly téměř v každém čísle. V roce 1998 vyšla série článků Evy Bartůňkové Užitečné zdroje na Internetu, ve kterých bylo možné seznámit se s tehdejšími stránkami NK ČR, nebo některých českých konsorcií a organizací i ze zahraničí.

Průzkumy stavu připojení knihoven k internetu a jeho využívání se objevily ve Čtenáři několikrát. Po již zmíněném v roce 1996, následoval průzkum v roce 2000, který byl uspořádán ohledně využívání internetu v obcích a městech do 2000 obyvatel. Výsledky byly rozděleny podle respondentů, kterými byli starostové, firmy a občané. Jako třetí nejčastější místo, kam občané chodí za využíváním internetu, byla označena právě knihovna a jeho nejčastějšími uživateli zde obvykle mladí lidé ve věku 15-24 let (Richter, 2001, s. 53). Přestože vybavení knihoven výpočetní technikou a připojením na Internet rostlo, stále ještě nedosahovalo úrovně vyspělých světových zemí. I kvůli nedořešeným legislativním, zřizovatelským problémům a s tím i financování knihoven, nemohly zejména menší knihovny prozatím počítat s kvalitním připojením. I přesto bylo na konci roku 2001 podle Richtera a Hejhákové připojeno 1100 knihoven. U nich šlo v tu dobu hodně o sdílené připojení s institucí, které knihovny byly součástí (zejm. lékařské, vysokoškolské, výzkumné, archivní či muzejní knihovny). Skupina veřejných knihoven (obecní, městské, krajské apod.), pokud připojení sdílela, tak hlavně s obecními úřady, školami nebo jinými nekomerčními subjekty (Richter, 2002).

Nejvíce příspěvků o možnostech veřejného přístupu k internetu v knihovnách, jeho financování a realizace se objevilo v letech 2004-2007. Dne 14. 1. 2004 byla totiž ve vládě schválena Koncepce Projektu internetizace knihoven (dále PIK), který měl řešit připojení k internetu zejména knihoven v malých obcích. Jako základní tři body realizace koncepce byly v příspěvku Blanky Čermákové uvedeny:

- zajištění služeb internetové konektivity knihoven (stát zajistí a uhradí připojení včetně souvisejících poplatků v následujících letech)
- zajištění koncových zařízení v knihovnách (spoluúčast provozovatele knihovny v zajištění a financování potřebné výpočetní techniky)
- zajištění poradního a kontrolního orgánu pro bezpečný průběh realizace.

Poskytovatelem připojení byla jmenována firma Český Telecom. Co se financování internetizace týče, se vstupem České republiky do Evropské unie (EU) se otevřely i nové možnosti zahrnující Strukturální fondy EU. Hlavní strategický dokument k určení směrů využití těchto fondů je

Národní rozvojový plán, jehož součástí je i Společný regionální operační program (SROP). V rámci SROP bylo připraveno opatření Rozvoj informačních a komunikačních technologií v regionech, na které ze zdrojů EU bylo vyčleněno celkem cca 720 milionů korun na roky 2004-2006 (Čermáková, 2004, s. 223). Možnosti, jak využívat prostředky v rámci SROP zmiňoval ve svém článku Vít Richter v č. 3 v roce 2005 (Richter, 2005), v roce 2006 v sérii čtyř příspěvků se SROP věnovala Radka Soukupová, včetně příkladů projektů, které byly již realizovány.

Podle dohody Ministerstva kultury a Ministerstva informatiky mělo do budoucna zajišťovat podporu připojení knihoven k Internetu právě Ministerstvo informatiky. Jako předpoklad bylo uvedeno, že „v knihovnách bude zřízeno 4000 nových přípojek k internetu a současně se počítá se 100% úhradou nákladů za provoz přípojek v následujících 36 měsících po jejich zřízení“ (Richter, 2005, s. 74). Některé z podmínek vstupu do projektu PIK byly, aby knihovna byla vedena v evidenci podle knihovního zákona, aby zajistila vybavení nezbytnou výpočetní technikou a software, vyškolila pracovníky, a zajistila přístup k internetu veřejně alespoň v rozsahu provozní doby knihovny. Důležitou úlohu v rámci realizace PIK měly krajské knihovny a knihovny pověřené výkonem regionálních funkcí. Mezi jejich úkoly patřilo například shromažďování přihlášek k PIK z jednotlivých knihoven z regionu a zajišťovat informovanost v regionu.

Podle statistik databáze Veřejný internet k 1. květnu 2006 bylo z 1545 zde zaregistrovaných míst veřejného přístupu k internetu 1297 právě knihoven. Projekt internetizace knihoven dostal svému záměru a „knihovny se tak staly bezkonkurenčně nejrozšířenějším typem zařízení, která umožňují veřejný přístup k internetu“ (Winter, 2006, s. 241).

Na téma připojování knihoven v malých obcích k internetu zazněly ve Čtenáři i kritické hlasy. Příspěvek Elišky Novotné uvedl statistiku jeho využívání v mikroregionu Podjavořicko, kde k veřejnému internetu má sice přístup 85 % obyvatel, ale jeho využití je mezi dospělými pouze 8 % (Novotná, 2005, s. 113). Místní knihovnice se prý shodly, že „ti, kteří si do knihovny zvykli chodit, sem chodí – a někteří i na internet. A ti, kteří si sem nezvykli chodit, nás nepotřebují ani kvůli internetu – s výjimkou studentů“ (Novotná, 2005, s. 115). V závěru a v příspěvku, kterým na článek reagoval Jan Pěta o několik čísel později, jsou ale uvedena doporučení a snaha o pozitivní výhledy do budoucna. Pěta doporučil například neopomíjet další způsoby využití internetu než je vzdělávání a zaměřit se i na jeho funkce rekreační, komunikační a na internet jako zdroj praktických informací pro všední den (Pěta, 2005, s. 246).

3.2.3.1 Webové stránky veřejných knihoven

K zásadním prostředkům propagace knihoven a komunikaci s ostatními patří webové stránky na internetu. Jsou příležitostí jak přilákat a v tom horším případě i odradit od využívání služeb knihoven. Co může být součástí webových stránek, a jak na to, aby si s nimi poradili jak zkušení uživatelé, tak ti méně zdatní, poradil ve svých příspěvcích Jan Pokorný v roce 2004. „Kvalita nabízených informací a služeb nemusí být nutně spjata s vysokou finanční náročností, a proto se právě v oblasti internetu smývají rozdíly mezi malými a velkými knihovnami“ (Pokorný, 2004, s. 279).

Kdo by chtěl získat přehled o tom, jak se vyvíjely webové stránky českých veřejných knihoven, nenajde asi lepší zdroj, než právě časopis Čtenář. Od roku 1999 až do 2009 vycházel pravidelně v druhém (popř. třetím) čísle ročníku příspěvek Aleše Brožka nazvaný Stav domácích webových stránek veřejných knihoven na konci roku ... (příslušný rok). Je zde hodnoceno provedení a obsah stránek místních, městských, okresních, regionálních a krajských knihoven.

Během období, kdy Aleš Brožek hodnotil stránky knihoven, jich mnoho přibýlo. Zatímco v prvním příspěvku, uveřejněném v roce 1999, který hodnotil stránky ke konci roku 1998, jich ve svém přehledu uváděl 56, v roce 2008 se v přehledu objevilo 1084 webových adres (podrobnější údaje viz Tab. 1). Kritéria, která si pro svá hodnocení během deseti let vybral, byla: estetičnost / celková úroveň stránky, aktuálnost, adresní údaje, historie knihovny, údaje o fondu, online katalogy a služby, počty záznamů, jazykové verze a odkazy. Úroveň ve své tabulce hodnotil pomocí bodů 1-5, kde počet bodů odpovídá škále nejhorší-nejlepší. Pokud byla v tabulce uvedena 0, daný údaj se na stránkách nevyskytoval. Od roku 2008 také přestala v tištěné verzi být publikována tabulka, protože počet knihoven narostl již na příliš velké množství. Je ovšem možné si ji prohlédnout na webových stránkách Čtenáře v sekci příslušného ročníku a čísla.

Během doby hodnocení Brožek kritéria trochu pozměňoval, zejména co se výběru hodnocených stránek týče. I kvůli narůstajícímu počtu stránek na webu postupem času vybíral jen stránky, které obsahují více údajů než jen adresu a otevírací dobu, posléze se do výběru nedostaly i některé, které měly k uvedeným údajům například jen ceník nebo knihovní řád. I přesto však jejich počet rychle rostl. Nárůst počtu stránek způsobila nejen neustále se zvyšující počítačová gramotnost, ale i objevující se možnosti jejich snadnější tvorby, například šablony, díky kterým si knihovny mohou webové stránky vytvořit. Příkladem mohou být Šablona webu pro malé knihovny, služba Biblioset, nebo i regionální knihovní systém Clavius REKS, který umožnil knihovnám vystavit katalogy online (Brožek, 2008, s. 47).

Hodnocený rok (rok publikování ve Čtenáři)	Počet hodnocených stránek⁴
1998 (1999)	56
1999 (2000)	102
2000 (2001)	157
2001 (2002)	225
2002 (2003)	308
2003 (2004)	396
2004 (2005)	457
2005 (2006)	546
2006 (2007)	683
2007 (2008)	1084
2008 (2009)	neuveдено

Tab. 1. Počty hodnocených webových stránek českých veřejných knihoven

V roce 2009 byl nucen Brožek svůj příspěvek omezit spíše na odhady a zásadní novinky, počet stránek narůstal již do objemu, ve kterém by sám nemohl jejich prohlédnutí v rozumném čase zvládnout. Využil seznamů knihoven a jejich adres uvedených u služeb, které pro tvorbu stránek využívají. V roce k výše zmíněným přibyla např. služba eStránky (Brožek, 2009).

Na závěr se v příspěvcích několikrát věnoval zajímavostem, které na webech knihoven během jejich prohlížení narazil. Čtenáři se tak mohli dozvědět, čemu všemu se knihovny mohou věnovat mimo svých obvyklých služeb. Například králická knihovna byla kmotrou trojčatům (Brožek, 2004, s. 40), hulínské knihovnice vystavily na stránky chutné recepty ke stažení (Brožek, 2007, s. 42). Vzhledem k tomu, že na svém hodnocení pracoval vždy v prosinci před Vánoce, často si všímal vánočních akcí, které knihovny pořádaly a speciální výzdoby stránek související s tímto obdobím roku (z čehož často také bylo odvozováno hodnocení v aktuálnosti stránek).

⁴ Čísla odpovídají počtu hodnocených webových adres, ne knihoven. Některé knihovny uvádějí své údaje na dvou i více webech.

3.2.3.2 Nové technologie a služby knihoven

S rozvojem internetu v běžných domácnostech se i knihovny musely začít přizpůsobovat novým požadavkům uživatelů, kteří si na jeho využívání postupně zvykli v nejrůznějších oblastech.

Snaha o využití internetu ke zkvalitnění knihovnických a informačních služeb byla patrná z mnoha knihovnických produktů. Počínaje katalogy jednotlivých knihoven přístupnými online, přes souborné katalogy regionální, oborové, národní až k portálům, které se snaží „informační systém poskládat jako mozaiku z různých samostatných informačních modulů a služeb, které jsou k dispozici na jediné internetové adrese a které jsou zastřešeny společnou autentikací uživatelů, bezpečností, statistikami apod.“ (Pokorný, 2005, s. 148).

Největší český souborný katalog, Souborný katalog ČR, je výsledkem projektu CASLIN (Czech and Slovak Library Information Network), který vznikl již počátkem devadesátých let. Časopis Čtenář informoval o počátku projektu v roce 1993 (Oujezdská, 1993). Souborný katalog byl přístupný na internetu již od roku 1995, tehdy obsahoval pouze seriály a zahraniční literaturu. České monografie začal přijímat v roce 1997 a od roku 2000 byl díky novému systému CUBUS umožněn příjem i dalších druhů dokumentů (Svobodová, 2006, s. 224). Příspěvky ve Čtenáři se týkaly zejména využití Souborného katalogu ČR knihovnami, jak v katalogizaci, tak např. meziknihovní výpůjční službě, v roce 2001 byly publikovány podmínky, za kterých mohou knihovny se Souborným katalogem ČR spolupracovat a přispívat tak k jeho rozvoji (Krčmařová, 2001).

„Smysl knihoven spočívá v informačních službách, a to zejména v těch, do kterých knihovny vkládají přidanou hodnotu“ (Pokorný, 2005, s. 146). Ve svém příspěvku Pokorný také uvádí pět základních oblastí, ve kterých mohou knihovny online služby nabízet:

- služby knihovního katalogu (evidence dokumentů, které lze využít) – nutné je ovšem mít v katalogu záznamy všech dokumentů, včetně elektronických zdrojů
- služby plných textů v elektronické podobě,
- služby dodávání elektronických kopií papírových dokumentů,
- služby čtenářského konta,
- speciální služby s vysokou přidanou hodnotou (např. rešerše, analýzy).

Ve Čtenáři byla například popisována Jednotná informační brána (JIB), která vznikla v roce 2002 za spolupráce NK ČR a Univerzity Karlovy a výše uvedené oblasti zahrnuje. Pro uživatele nabízí „vyhledávací služby přístupné přes webový prohlížeč, vyhledávací služby přijímající dotazy přes URL, vyhledávací okénko JIB, služby přebírání bibliografických záznamů a speciální služby zajišťující vazby na externí informační systémy (např. elektronické dodávání

dokumentů, citační systémy, knihkupectví apod.)“ (Pokorný, 2008, s. 24). Další dva příspěvky, které Čtenář uveřejnil v letech 2004 a 2005, se věnovaly zejména úloze JIB při katalogizaci. Představeny byly i další portály, z oboru jak knihovnického, tak dalších, například oborová brána KIV (Knihovnictví a informační věda) (Bartůňková, 2006), portál Knihovny.cz (Coufalová, 2005) nebo oborová brána TECH pro technické informace (Hladká, 2009).

Také komunikace knihoven se čtenáři se postupně přenesla i do elektronické roviny. Využití internetu se ujalo i u referenčních služeb, kdy začaly být využívány jak tzv. asynchronní digitální reference za použití e-mailu a webových formulářů, tak tzv. synchronní digitální reference, kde je možné využít chat nebo instant messaging (okamžité zprávy) a komunikovat s uživatelem ve stejném čase (Kožuchová, 2003).

Roky 2007-2009 byly ve Čtenáři ve vztahu k internetu ve znamení technologických novinek. V článku z roku 2007 Jindřich Pilař popsal nástroj RSS, který pomáhá „prohledávat informační zdroje a přesvědčovat se, zda-li se neobjevil nějaký nový dokument v oblasti našeho zájmu“ (Pilař, 2007, s. 86). Internet tedy znamenal vylepšení i pro služby Adresného rozšiřování informací (SDI).

Knihovny se musely začít vypořádávat také s fenoménem nazývaným Web 2.0, který ovlivnil množství internetových služeb. Jak uvádí Jan Rylich v úvodu svého seriálu příspěvků o tomto tématu, označení Web 2.0 „samo o sobě neznamená nic konkrétního či hmatatelného a jedná se v podstatě jen o obecné (a tedy i poněkud vágní) pojmenování“ (Rylich, 2008, s. 319). Toto pojmenování se ovšem ve světě zažilo a zastupuje množství služeb, prvků a technologií, kterými se Internet v této době vyznačuje. Základními principy, které jej charakterizují, jsou velký důraz na komunitu a interakci, sdílení informací, zdrojů, hudby, obrázků, videa apod., a také zaměření na uživatele, kdy např. webové služby umožňují uživatelům si je přizpůsobit podle svých přání a potřeb. Rylich v celkem jedenácti příspěvcích osvětlil jednotlivé služby a technologie zahrnuté pod téma Web 2.0 a jejich možnosti ve vztahu ke knihovnám. Poskytl tipy, jak mohou knihovny pokračovat cestou moderních institucí a navázat ještě větší kontakt s uživateli, když ve svůj prospěch budou využívat například blogy, sociální sítě nebo sdílení těch správných informací správnou formou.

V roce 2009 se Čtenář věnoval představení služby elektronického dodávání dokumentů na příkladech služeb Elektronické pedagogické knihovny a NK ČR. Smyslem této služby je „vytvoření prozatímní digitální kopie dokumentu určené právě a jen pro uživatele, který si ji objednal. Výsledným produktem může být podle jeho volby tištěná podoba objednaného

dokumentu či elektronický soubor v netextovém formátu. Poskytnuté rozmnoženiny jsou určeny pouze pro osobní či interní potřebu uživatele, studium, vědu a výzkum“ (Kohoutová, s. 247).

3.3 Management a marketing v knihovnách

Jak již několikrát bylo zmíněno, přechod na nové ekonomické podmínky v České republice přinesl knihovnám různé starosti. Týkaly se i jejich organizace a řízení. Nedostatek finančních prostředků byl jedním z impulsů, aby se pracovníci knihoven začali zajímat o moderní metody uplatňované v managementu a marketingu. Často byla v příspěvcích ve Čtenáři kladena otázka, zde je možné aplikovat tyto postupy v knihovnách, když původně byly míněny pro komerční sféru a podnikání, a knihovny jsou neziskové organizace. Ale i tak bylo možné velkou část přizpůsobit a realizovat v knihovnických podmínkách. Nejvíce článků publikovaných ve Čtenáři se věnovalo marketingu a public relations. Časopis na svých stránkách přinesl zejména příspěvky na pokračování, které se zabývaly různými možnostmi i nemožnostmi využití postupů z managementu a marketingu v knihovnách. Významnou část také zaujímaly reportáže a zprávy z propagačních akcí, které knihovny pořádaly nebo se jich účastnily.

3.3.1 Management

V letech 1990-1992 se objevily příspěvky, ve kterých se diskutovalo o „podnikání“ v knihovnách. Neustále se snižující dotace do rozpočtů knihoven přiměly knihovny hledat, kde by mohly získat nějaké peníze navíc. V tu dobu bylo kritizováno, že se knihovny obracejí k neknihovnickým činnostem, zvyšují a zavádějí poplatky za služby a snaží se získat peníze za každou cenu (Huberová, 1991), a že „prostředky získané z vlastní činnosti však nemohou zásadním způsobem řešit problematiku financování knihoven“ (Kvítek, 1991, s. 331). Ovšem našly se i hlasy, které si již v tuto dobu uvědomovaly, že v knihovnické práci je v nových podmínkách třeba zaujmout i nové postoje, aby bylo možné knihovnám udržet a případně vylepšit postavení. „Každý subjekt, ať obecní či soukromý, má stejnou šanci, musí však umět poznat, kdy je ten správný čas, kdy a kde vznikla mezera mezi poptávkou a nabídkou.“, nebo „Je třeba správně motivovat ty, kteří v knihovně říkají novým aktivitám ano a jsou iniciativní“ (Kvítek, 1991, s. 375). Tyto výroky vedoucích pracovníků okresní knihovny v Karviné předznamenal směr, kterým se knihovny začaly ubírat v následujících letech.

Management je věda či umění řídit a vést organizaci nebo pracovní tým a existuje v této oblasti mnoho různých postupů, přístupů a pohledů z různých úhlů. I proto byly ve Čtenáři uveřejněny příspěvky, které vysvětlují některé z nich.

V příspěvku Mileny Černé z roku 1993 jsou vyjmenovány tyto:

- procesní (které jsou charakteristické snahou jednoduše, logicky utřídit dílčí procesy v manažerské činnosti a snahou vytvořit doporučení jak je zvládnout - plánování, organizování, personální zabezpečení, příkazování, koordinace, evidence, kontrola)
- psychologicko-sociální (jsou založeny na Maslowově psychologické teorii motivace)
- systémové (dávají důraz na komplexní chápání jevů nebo procesů ve všech souvislostech, s ohledem na potřeby racionálního rozhodování)
- kvantitativní (čerpají z inženýrských přístupů (normování, časové studie, modelování) a jsou zaměřené na metody a algoritmizované postupy řešení)
- empirické (jsou založeny na analýze a zobecnění poznatků z manažerské praxe, pozitivních i negativních zkušenostech a z toho vyplývajících poučení, názorů).

Jako základní předpoklad pro dobrého manažera je zásadní tvůrčí myšlení a dobrá kvalifikační příprava (Černá, 1993). V manažerských funkcích je totiž mnoho činností a faktorů, na které je třeba brát ohled, a které ovlivňují práci. Vnějšími vztahy, které ovlivňují instituci, se zabývala Radka Johnová ve dvou příspěvcích v roce 1999. Kromě vnějších faktorů, mezi které patří celková úroveň národohospodářského vývoje, vládní politika, legislativní rámec nebo vývoj trhu, je třeba brát ohled i na vnitřní faktory, organizační kulturu instituce, která zahrnuje oblasti organizování, rozhodování, motivaci a personální management (Johnová, 1999).

Personalistika je důležitou součástí managementu. Organizace jsou tvořeny lidmi, kteří mohou pomoci ji dostat na vrchol, nebo naopak stáhnout dolů. Aby se tak nestalo a organizace byla úspěšná ve svém oboru, je uměním vybrat správné pracovníky a poté je umět vést a motivovat, aby dosahovali dobrých výkonů. Radka Johnová uvedla několik teorií, které se zabývají motivací pracovníka na základě cílů. Pro vedení, které chce úspěšně dosáhnout vytyčených cílů, doporučila tři zásady: „Vyjednávané cíle musí být na jedné straně reálné a splnitelné, na druhé však dostatečně náročné“ (Johnová, 1999, s. 28). Je také možné motivovat pracovníky tím, že se budou spoluúčastnit na rozhodování o některých věcech, např. využít metodu brainstormingu (každý má možnost navrhnout svůj nápad) nebo zapojit zaměstnance do propagace služeb. Lidé, kteří s nimi pracují, znají totiž uživatele nejlépe a mohou lépe přijít na to, jak jim služby nabídnout (Šedivcová, 2007).

Články věnované čistě personálnímu managementu byly ve Čtenáři koncentrovány nejvíce do let 2002-2003, kdy byly publikovány příspěvky Evy Křivé. V třídičném příspěvku se zaměřila na tvorbu pracovního týmu, na psychologické i odborné požadavky pracovníků a jak vybírat ty

správné lidi na správnou pozici. Ve vztahu k veřejným knihovnám zde odlišila dva typy subsystémů, které mají na pracovníky odlišné požadavky:

- subsystém fondů, kde kromě odborné kvalifikace je nutná přesnost, pečlivost, důslednost a svědomitost, a
- subsystém služeb čtenářům, kde kromě přehledu a orientace v knihovním fondu jsou třeba dovednosti v oblasti informačních technologií, komunikativnost, vstřícnost, ochota pomoci a schopnost vytvořit příjemnou atmosféru a prostředí, kam se uživatelé budou rádi vracet (Křivá, 2003).

Zajímavě pojatý byl její článek z roku 2002, kde se zabývala rolí ženy v managementu. V úvodu použila úryvek z knihy významného českého knihovníka Zdeňka Václava Tobolky z dvacátých let 20. století, ve kterém informoval, že Čechy jsou jednou z mála zemí, kde ženy mohou plnohodnotně pracovat v knihovnách, zatímco ve většině ostatních zemí působí jen jako pomocné síly. V článku rozebírala předpoklady pro úspěch žen v manažerských pozicích, které mimo jiné i díky schopnosti empatie, intuice a také snahou pomoci jiným mají šanci ve vedoucích pozicích, zejména ve službách, uspět (Křivá, 2002).

3.3.2 Marketing

Vzhledem k tomu, že jednou ze základních podstat knihoven je služba zákazníkům (čtenářům), jsou jejich požadavky a potřeby důležitou součástí, na kterou se musí zaměřit při snaze dosáhnout lepších výsledků. „Cílem využití marketingu je rozšířit dosavadní služby uživatelům o nové aktivity, které knihovnám umožní vydělat si určité prostředky, jimiž pak mohou dále disponovat podle svých potřeb.“ (Krutáková, 1993, s. 230). Již v roce 1993 publikoval Čtenář článek Barbory Krutákové, která na základě praxe zahraničních knihoven formulovala nutnost využívání marketingových metod, zejména reklamy, v našich knihovnách. Jako hlavní cíle knihoven, kterých by měly při použití reklamy dosáhnout, uvedla: upozornit na existenci knihovny a přesvědčit o její potřebnosti.

Výraz marketing, odvozený od slova market, čili trh, napovídá, že tato činnost souvisí právě s ním. Jeho úkolem je „aby se dobrý produkt, (Product) dostal na správné místo (Place), v příhodné době za přiměřenou cenu (Price), eventuálně s přispěním odpovídající propagace (Promotion)“ (Johnová, 2000, s. 84). Tento postup je nazýván „marketingový mix“ a jeho složky jako „čtyři P“. V knihovnách jsou jako produkt vnímány zejména knihovnické a informační služby a také doplňkové akce, které knihovna pořádá (Johnová, 2000; Sakálová, 1996). V roce 2005, v příspěvku Evy Křivé je zmiňována pozměněná koncepce se „čtyřmi C“, mezi které patří

„Customer value“ (hodnota pro zákazníka), „Cost to the customer“ (cena pro zákazníka), „Convenience“ (komfort, dosažitelnost) a „Communication“ (komunikace). V novodobém pojetí marketingu se totiž dostal do centra pozornosti spíše zákazník (uživatel), ke kterému produkt směřuje, než produkt samotný (Křivá, 2005, s. 4). V knihovnickém pojetí „4C“ popsala takto:

- knihovnické a informační služby - měly by být kvalitativně i kvantitativně hodnotné jak pro stávající tak pro potenciální uživatele
- náklady pro uživatele - ze zákona č. 257/2001 Sb. jsou základní služby poskytovány bezplatně, úhrada tedy může být požadována ve výši skutečně vynaložených nákladů
- komfort pro uživatele - pohodlné a příjemné prostředí a přístup k uživateli, aby se rád vracel
- komunikace s uživatelem - poskytování informací pomocí různých forem komunikace (jednosměrná jako PR a reklama, obousměrná ve formě adresných informací, např. telefonem a e-mailem)

Jako cíl by mělo být získání trvalého celoživotního uživatele, který se vždy bude do knihovny rád vracet.

Největší prostor byl marketingu potom věnován ve Čtenáři v letech 1997-2001 a pak 2005-2007. V roce 1997 byl uveřejněn seriál Eleny Sakálové Marketingový program veřejné knihovny. V osmi částech se zaměřila zejména na komunikační politiku knihovny (public relations) a finanční a cenovou politiku. V tuto dobu byl ještě patrný nedořešený stav v legislativě a předpisech, když v problémech stanovení cen za služby navrhovala rozdělení služeb na:

- základní, které by knihovny měly poskytovat zdarma
- zhodnocené, placené služby pro konkrétní skupiny uživatelů, ceny by měla být stanovena podle dohody nebo libovolně
- sankce, stejně pro všechny skupiny uživatelů (Sakálová, 1997, s. 390)

Od roku 2001 potom byly základní a další služby a možnost jejich zpoplatnění definovány v zákoně č. 257/2001.

Sestavení marketingového plánu pro knihovny obsahuje několik kroků. Je třeba stanovit si cíle, kterých chce knihovna dosáhnout. Pomocí při mapování okolí a stanovování postupů a cílů je i marketingový výzkum, ze kterého mohou vyplynout informace o uživatelích, jejich spokojenosti a tom, co může být třeba vylepšit. Dalším důležitým prvkem v plánování marketingových strategií organizací je tzv. analýza SWOT, která hodnotí silné (Strengths)

a slabé stránky (Weaknesses), příležitosti (Opportunities) a hrozby (Threats), které se týkají knihovny a jejího okolí. Na jejich základě a výsledků průzkumu okolí a uživatelů knihovny pak mohou být stanoveny postupy dosažení daných cílů (Křivá, 2005; Johnová, 2007). Využita byla například i při zpracování Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 až 2010, kde byly popsány silné a slabé stránky, příležitosti a hrozby pro české knihovnictví.

Ve financování mají knihovny čtyři možnosti: peníze od zřizovatele, poplatky vybírané za služby, granty na konkrétní projekty a soukromé zdroje, ke kterým se řadí mecenáši a sponzoři (Johnová, 2000, s. 52).

Dobrý manažer by měl mít přehled o možnostech, které pomohou finančnímu zázemí knihovny a také těchto nabídek a příležitostí využívat. Knihovníci se museli tedy naučit, jak psát a podávat žádosti o granty a obhájit si své projekty, aby je získali. Čtenář nabídl články, které učily, jak správně žádosti psát, informoval také o samotných příležitostech a dotačních programech pro knihovny, které byly vyhlášeny.

Libuše Pavlicová vysvětlila ve svém článku v roce 1999 moderní techniky získávání finančních prostředků pro knihovny jako fundraising a grantwriting. Fundraising je definován jako „dlouhodobá a strategická záležitost jak získat větší sumy bez jednoznačného určení jejich využití“ (Pavlicová, 1999, s. 265). Pod tuto záležitost se dají zařadit i sponzoři a mecenáši knihovny, kteří knihovnu mohou podporovat. Knihovna na oplátku může poskytnout dárci finanční částky určitou reklamu, například uvedení jejich jména v knihovně, na webu, případně, pokud sponzoruje firma či jednotlivec konkrétní akci, tak ji propagovat i během této akce. Grantwriting naproti tomu je „rychlé a krátké získání menší sumy peněz na uskutečnění konkrétního projektu – provedení nějaké akce, nákup hardware nebo software, rozběhnutí určité služby, vydání publikace“ (Pavlicová, 1999, s. 265).

Příležitostí, co se získání grantových příspěvků týče, bylo a je pro knihovny dost. Granty mohou být vyhlášeny soukromými organizacemi nebo nadacemi, knihovny mají možnost je získat i ze státních a obecních zdrojů. Nejvíce jich nabídlo Ministerstvo kultury ČR. V roce 1997 byl poprvé vyhlášen Program rozvoje informační sítě (zvaný RISK), kdy na Ministerstvo kultury dorazilo hned 149 projektů k posouzení (Koubová, 1998). Využívaným byl i v kapitole 4.2.3 zmiňovaný Projekt internetizace knihoven. Úspěšným programem, který pomohl mnoha knihovnám v jejich aktivitách, je tzv. VISK (Veřejné informační služby knihoven), který v devíti podprogramech podporuje projekty knihoven zejména v souvislosti s novými technologiemi a inovací služeb.

Právě součástí úspěchu v obohacování rozpočtu knihovny (a nejen v tom) je to, jak působí organizace na okolí. Public relations (neboli PR), které se zaměřují na vytváření vztahu s veřejností a komunikaci s ní, jsou tou oblastí, která je v neziskové sféře, do které knihovny patří, nejvíce rozpracována. Záleží u nich totiž na „sociální citlivosti k dění ve svém okolí“ (Sakalová, 1997, s. 21).

Součástí prezentace organizace je i vnímání skrze její kulturu. Takzvaná podniková nebo firemní kultura je „souhrn názorů a postojů, se kterými většina v podniku souhlasí, hodnot které uznává, tradic, zvyků a zvyklostí, se kterými se sžila“ (Černá, 1994, s. 363). Je důležité, aby organizace působila jednotně a přívětivě navenek vůči okolí, může se to projevit v zájmu potenciálních uživatelů i sponzorů a dárců. Zejména knihovny, které vždy byly navenek vnímány spíš jako nudné instituce, ve kterých pracují „šedé myšky“, si musely začít budovat image, který by uživatele neodradil a přilákal ho do knihovny. Mnoho k tomu pomohla i modernizace prostřednictvím informačních technologií, a právě i nové postupy prezentace, které knihovny začaly využívat.

Přímo s poznatky z praxe se v roce 2001 podělila Eva Novotná v sérii příspěvků o PR pro veřejné knihovny. Jako důležité body vyzdvihla budování příznivých vztahů s uživateli, snahu poznat jejich přání a potřeby, vychovat si je k celoživotní přízni. Věnovala se i důležitosti otevírací doby knihovny a tipům, jak zajistit, aby vyhověla co nejvíce uživatelům a zároveň dodržela určitý řád, také vytváření příjemného prostředí jak fyzicky, tak atmosférou, pravidlům jak jednat s potenciálními i stávajícími sponzory, uživateli i lidmi jinak důležitými pro knihovnu.

Knihovny byly schopné využít v oblasti PR i spolupráci s jinými institucemi, jako například Knihovna Jiřího Mahena, která se spojila s Mendelovou lesnickou a zemědělskou univerzitou v Brně a jejich studenty předmětu Propagace a média. Ti v rámci svého školního projektu vymysleli a zrealizovali projekty, které pak aplikovali v knihovně a pomohli tak s propagací jejích služeb. Byl zde zmiňován i pojem „zážitkový marketing“, který je v souvislosti s knihovnami také využitelný. Když se zákazníci dostávají prostřednictvím aktivit do kontaktu s produktem (službami) a zanechá to v nich příjemný zážitek, pomůže to vytvořit dlouhodobě kladný vztah k organizaci (knihovně) (Turčínková, 2006).

Jedním z prostředků PR je reklama, jejímž „cílem je vyvolat u adresáta žádoucí efekt: zájem o zboží a službu, na které reklama upozorňuje“ (Krutáková, 1993, s. 231). Pokud je dobře vymyšlená, nemusí ani být příliš drahá, což je to, co neziskové organizace, kterými knihovny jsou, potřebují. Musí však stát na velmi dobrém nápadu a opravdu zaujmout. Reklama může být

zaměřená buď na propagaci organizace jako celku, na nový produkt či službu, na událost (akce), nebo na zákazníky (např. zisk nových uživatelů).

3.3.3 PR a propagace v praxi

Jak to vypadá ve skutečnosti, jak knihovny doopravdy využívají PR a které činnosti jsou realizovány nebo naopak opomíjeny, zjišťovala v roce 2006 Petra Šicová ve svém průzkumu. Ze 100 dotazníků, odeslaných elektronicky do knihoven různého typu, se vrátilo zpět 64. Z nich poté vyplynulo, že knihovny oblast PR neopomíjejí a snaží se ji nezanedbávat. 97 % z nich uvedlo, že vytváří propagační materiály a letáčky a více než polovina i cizojazyčně. Prezentace na internetu byla uvedena dokonce ve 100 % navracených odpovědí, 91 % zaujímal v mediální propagaci tisk, 73 % regionální televize při mimořádných příležitostech. Jako nejčastější akce, pořádané pro uživatele a veřejnost knihovny uvedly dny otevřených dveří a exkurze (94 %), vzdělávací akce (88 %) a kulturně vzdělávací akce (83 %). 70 % knihoven uvedlo, že má zkušenosti se sponzorováním a lobbismem, a snaží se získávat sponzory, dárcce a mecenáše a lobbovat za prosazování zájmů knihoven u příslušných orgánů státní správy a samosprávy. V roce 2006 existovalo (dle došlých odpovědí) šest knihoven, které měly i samostatné oddělení PR (Šicová, 2006).

Součástí aplikace postupů PR jsou akce, které mají být pro širokou veřejnost možností, jak se seznámit s nabízenými službami a přilákat případné nové zákazníky (uživatelé). Čtenář se pravidelně zmiňoval zejména o dvou důležitých programech.

Týden knihoven

Akce nazvaná Týden knihoven měla svůj první oficiální ročník v roce 1997. Byla pořádána pod záštitou Sekce veřejných knihoven SKIP a odehrávala se v knihovnách po celé republice. Zařadila se mezi jednu ze zásadních propagačních akcí, které mají knihovny přibližovat veřejnosti a všeobecně je zviditelnit.

Na stránkách časopisu Čtenář knihovny pravidelně informovaly o tom, co se u nich během tohoto týdne dělo, a každý rok bylo možné přečíst si několik reportáží z různých míst republiky. Jako nejvděčnější téma se vždy objevovaly zejména akce pořádané pro děti, které se pro aktivity dokázaly asi nejvíce nadchnout. Také, jako nejmladším uživatelům knihoven, je u nich třeba vždy upevňovat pozitivní vztah k nim.

V rámci akce se postupem času ujalo několik pravidelných součástí Týdne knihoven, které se na mnoha místech opakují. Zahájení Týdne knihoven obstarává knihovnický happening, který je setkáním knihovníků a knihovnic z celé republiky, kteří se zábavnou formou snaží propagovat

knihovny a čtení. V roce 2005 se happening např. konal v Českém Těšíně a hlavním tématem byly Večerníčky. Knihovníci je tam představili „nejrůznějšími uměleckými prostředky“ (Skolková, 2005, s. 368).

Další z nich je například Velké Říjnové Společné Čtení, které by se dalo nazvat jakýmsi čtecím maratónem. V průběhu několik hodin, nebo i dní, se ve čtení vybraných knížek střídají různí zájemci. Jak je vidět i z příspěvku z Uherského Hradiště, čtení se může zúčastnit každý: „A četli u nás opravdu všichni: velcí i malí čtenáři, zdravé děti postiženým, díky knize Přístav volá v Braillově písmu nevidící vidícím, došla i řada na tlumočení znakovou řečí jedné z kapitol knihy Jaroslava Foglara.“ (Čápková a Hanáčková, 2004, s. 17).

Mezi akce z Týdne knihoven, o kterých knihovny ve Čtenáři mezi lety 1998-2009 informovaly, patřily různé tvůrčí dílny, seznamování seniorů s internetem („učili jsme babičky mejlovat“ (Čápková, 2004, s. 372)), pořádání různých výstav, besed se spisovateli, knihovníky i zástupci státní správy, dny otevřených dveří, možnost registrace do knihovny zdarma, amnestie (možnost vrácení knih bez jakýchkoliv sankcí, odpuštění dluhů) nebo otevírání nových prostor knihoven.

To, že tato akce v popularizaci knihoven pomáhá, potvrzovaly i ohlasy pracovníků knihoven z Uherského Hradiště: „Vítáme ji a radujeme se, že nám přivádí do knihovny nové čtenáře, malé i velké, všechny ty, kteří by k nám jinak cestu nenašli.“ (Čápková, 2004, s. 17). Někde ovšem zájem o program, připravený pro dospělé, nebyl, když například v Novém Bydžově na prezentaci elektronických zdrojů jako Portál veřejné správy a Jednotná informační brána nepřišel ani jeden zájemce (Strnková, 2005, s. 28). Vesměs měly ovšem příspěvky pozitivní vyznění a vždy se z nich dalo vyčíst, že jak knihovníci a knihovnice, tak účastníci programu, si akce užili.

Od roku 2003 byla v rámci Týdne knihoven také udělována cena Ministerstva kultury, Knihovna roku, a to ve dvou kategoriích. Těmi jsou základní knihovna a významný knihovnický počín a Čtenář o těchto oceněních také informoval (Richter, 2004).

Březen, měsíc internetu

Další propagační akcí, která se pravidelně konala každý rok, byl Březen, měsíc internetu (BMI), který „od roku 1998 přináší každoročně široké spektrum aktivit na podporu internetu v České republice“ (Winter, 2004, s. 21). Netýkal se jen knihoven, ale vzhledem k tomu, že právě knihovny v rozšiřování povědomí o nových technologiích a internetu hrály důležitou roli, i jejich účast na BMI je rozhodně nezanedbatelná. Ze statistik, které publikoval nejčastější autor článků o BMI ve Čtenáři, Jaroslav Winter, lze vyčíst, že zájem knihoven na účasti se zvyšoval. Zatímco

v roce 2000 se BMI účastnilo 119 knihoven, v roce 2003 to bylo již 275 (Winter, 2004, s. 21), v roce 2006 nabízelo nějaké akce 369 (Winter, 2006, s. 151) a v roce 2007 až 384 knihoven (Winter, 2007, s. 165).

Každý rok bylo zvoleno motto, které mělo charakterizovat zaměření BMI a od kterého se pak odvíjely i pořádané akce. V roce 2004 to bylo například „Internet ležící, spící...?“, jako parafráze na populární figuru Járy Cimrmana, které mělo symbolizovat, že u nás chybí výraznější impuls k rozvoji internetu (Winter, 2004, s. 68), v roce 2005 se tématem stalo nakupování na internetu, v roce 2006 to bylo motto „Na úřad přes internet“ a komunikace mezi občany a státní správou (Čížková, 2006, s. 141), rok 2007 i 2008 se nesl ve znamení motto „Internet – výhoda pro znevýhodněné“, kdy se hlavní akce zaměřily na využití internetu pro nejrůzněji znevýhodněné skupiny obyvatel (Winter, 2008, s. 159).

Jako součást BMI se pořádaly i akce, které i po ukončení BMI v roce 2008 nadále zůstaly samostatné. Jsou to například od roku 2001 akce pro děti nazvaná Noc s Andersenem, o které je více pojednáno v další podkapitole 4.4.2. Dále se každoročně pořádala konference INSPO - Internet a informační systémy pro osoby se specifickými potřebami a také konference Junior Internet.

Z programů, které knihovny v průběhu let nabídly, pravidelně dominovaly zlevněný či bezplatný přístup k internetu, školení počítačové a internetové gramotnosti pro nejrůznější skupiny obyvatel, propagována byla i služba Ptejte se knihovny, která umožnila uživatelům dostat odpovědi na otázky od informačních specialistů z knihoven celé ČR (Do knihovny..., 2004, s. 172).

3.4 Další dílčí témata

3.4.1 Knihovnické spolky a organizace

Spolkový život knihovníků nebyl za komunismu umožněn, a proto se brzy po revoluci začali sdružovat lidé i knihovny a byly zahájeny přípravy ke vzniku hned několika sdružení. Jejich hlavním úkolem vždy bylo hájení nejrůznějších zájmů knihoven a knihovníků a i na stránkách Čtenáře měli příležitost ke zveřejňování svých stanovisek a informování o svých aktivitách. Zejména v devadesátých letech se objevila řada příspěvků mapujících činnost hned několika sdružení.

Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky

Počátky Svazu knihovníků a informačních pracovníků České republiky (dále SKIP) sahaly do poloviny 60. let 20. století, kdy odborníci cítili potřebu zvýšeného tlaku na zlepšení řídicí

činnosti v oblasti knihoven, bibliografických a vědecko-informačních zařízení. Ovšem hned v počátcích své činnosti byli ze strany státu zastaveni a k obnově mohlo dojít až po změně politických podmínek.

Obnova SKIP a jeho úvodní sjezdy a jednání byly ve Čtenáři podrobně zmapovány. Již na počátku roku 1990 se objevila zpráva o zasedání přípravného výboru k obnovení SKIP a rozdělení úkolů, které byly k opětovnému zahájení činnosti třeba. „Rozhodnutím ministerstva vnitra ČSR ze dne 7. 2. 1990 č.j. AVS/1-1388/90 byly schváleny stanovy Svazu českých knihovníků a informačních pracovníků se sídlem v Praze a působností na území ČSR. Tím byl SKIP po dvaceti letech opět legalizován.“ (SKIP, 1990, s. 87).

Ustavující sjezd SKIP se konal 7. dubna 1990 v sále Městské knihovny v Praze a projednávaly se základní organizační záležitosti svazu, nové stanovy, byli zvoleni zástupci do předsednictva a výkonného výboru. Předsedkyní SKIP byla zvolena Jarmila Burgetová. Na programu byla i diskuze, ve které zazněly názory na současnou situaci knihoven, probíraly se problémy a možnosti postupu jejich řešení. Čtenář také přinesl několik příspěvků, které na ustavujícím sjezdu přednesli někteří zástupci. Jejich společným jmenovatelem byla bezpochyby radost nad možností obnovy SKIP a naděje pro práci knihoven do budoucna, kterou společně budou moci ovlivnit a změnit bez toho, aby je omezovala centrální moc. „Hlavní vlastností naší organizace je vzít společné záležitosti do vlastních rukou“ prohlásil na sjezdu Jiří Cejpek (Z úvodních vystoupení, 1990, s. 171).

Členové SKIP se aktivně podíleli na diskuzích a přípravách nového knihovnického zákona, zúčastňovali se jednání na MK ČR, organizovali společná jednání různých aktivit informačních a knihovnických pracovníků (Hemola, 1991). Na třetím zasedání výkonného výboru SKIP v únoru 1991 se při probíraných otázkách dostalo i na publicitu činnosti SKIP, přičemž Čtenář byl uveden spolu s časopisem I' jako jedno stěžejní periodikum, které je ochotné poskytovat prostor příspěvkům o organizaci (Burgetová, 1991).

Ovšem i na SKIP po velkolepém obnovení dolehla únava. „Počáteční euforie ze znovuzaloženého svazu se projevila více než pětistovkou individuálních zájemců o práci ve SKIP v Praze, první volby výboru se pro mnohé staly téměř prestižní záležitostí. Dva roky poté: necelých 150 platících členů, torzo výboru bez hospodáře, předsedy i místopředsedy.“ (Hemola, 1992, s. 244). Přesto je to neodradilo a ve své činnosti pokračovali nadále.

Na svém druhém řádném sjezdu v květnu 1995 SKIP probíral zejména vnitrosvazové záležitosti a jako výstup pak ve Čtenáři uveřejnil své cíle a hlavní činnosti, kterými se měl zabývat v nejbližší budoucnosti. Patřily mezi ně ovlivňování tvorby, úprav i realizace celostátních

právních a technických norem a předpisů, prezentace oboru a významných výsledků knihoven v hromadných sdělovacích prostředcích, prosazování kvalifikovaných pracovníků oboru při obsazování míst v knihovnách a informačních institucích, aktivní účast Svazu v mezinárodních organizacích a na studijních cestách, stážích a konferencích v zahraničí i doma, vydávání svazového periodika (Program, 1995, s. 275).

Nejčastějšími příspěvky ve Čtenáři se staly informace o činnosti SKIP, zprávy z jejich jednání. Z výše uvedených cílů také vyplynul obsah těchto zpráv. SKIP nejvíce informoval o svých jednáních na poli legislativním, důležitou součástí se staly informace o půjčování zvukových nosičů v knihovnách. SKIP se totiž v roce 1994 stal organizací zastupující knihovny při jednání s ochrannými organizacemi (Ochranný svaz autorský, Dilia, Intergram) v oblasti práv a poplatků jdoucích právě z činnosti půjčování zvukových nosičů v knihovnách (SKIP, 1994, s. 206). V roce 1997 informovala Daniela Wimmerová o založení Sekce veřejných knihoven, jejíž „hlavním úkolem se stalo seznámit co nejvíce lidí se situací veřejných knihoven“ (Wimmerová, 1997, s. 129). Právě oni se stali průkopníky v návštěvách Parlamentu a lobbování za zájmy knihoven.

V prvním desetiletí po roce 1989 vyšlo příspěvků o SKIP jako takovém nejvíce. V rámci nově nabytého nadšení z obnovy svazu a potřeby hlasitě se vyjádřit k zájmům knihoven, se na stránkách Čtenáře objevily jak podrobné informace z jednání a sjezdů, tak stanoviska SKIP k problémům, kterými knihovny v devadesátých letech procházely. Po roce 2003 se již zprávy o činnosti neobjevovaly, skončila samostatná rubrika SKIP věnovaná. O aktivitách, kterých se SKIP účastnil, však ve Čtenáři nadále příspěvky vycházely (Týden knihoven, aktivity KDK apod.).

V roce 2005 vyšel příspěvek k 15. výročí znovuobnovení organizace, který zrekapituloval dosavadní činnost, která byla velmi úspěšná. Hana Jirkalová vyzdvihla zejména tyto body:

- iniciativa ke knihovnímu a autorskému zákonu
- soutěž odborných prací mezi lety 1991-1998 ve spolupráci s ÚISK FF UK
- Týden knihoven pořádaný od roku 1997
- mezinárodní spolupráce - SKIP se stal členem IFLA a dalších mezinárodních sdružení
- navázání kontaktů se státní správou a samosprávou (Jirkalová, 2005).

Ústřední knihovnická rada

Ústřední knihovnická rada není dobrovolným spolkem jako takovým, její existence byla dána

zákonem a členové jmenování ministrem kultury. V roce 1992 „ministr kultury dr. Milan Uhde jmenoval radu podle dosud platného zákona č. 53/59 Sb. O jednotné soustavě knihoven jako meziresortní poradní, iniciativní a koordinační orgán Ministerstva kultury pro zásadní otázky knihoven v České republice“ (Vyčichlo, 1992, s. 224).

Součástí Čtenáře se stala i rubrika věnovaná ÚKR, která informovala o činnosti rady a jejích zasedáních. Po roce 2001, kdy vstoupil v platnost nový knihovní zákon, byla existence ÚKR zakotvena i v něm a konkrétnější náplň práce pak v jejích stanovách. Mezi jmenovanými členy rady byli zástupci knihovnických odborníků, profesních sdružení, ředitelé knihoven (např. NK ČR, NTK, Knihovny AV ČR a také knihoven krajských i městských). Nejčastějšími body jednání ÚKR, zveřejněných ve Čtenáři, byly:

- legislativa (knihovní zákon, autorský zákon), koncepce a strategické plány knihovnictví
- financování knihoven a dotační programy (VISK)
- Projekt internetizace knihoven
- regionální funkce knihoven.

Další knihovnická sdružení

Dalším sdružením, o kterém Čtenář informoval, byl **Odborový svaz pracovníků knihoven (OSPK)**. I jeho ustavující sjezd byl v roce 1990 v časopise probírán. Motivací k jeho založení byl zejména fakt, že „společenská prestiž oboru (a zejména pracovníků veřejných knihoven) za posledních čtyřicet let značně poklesla“ a že je také třeba řešit špatné pracovní podmínky knihovníků, přetíženost zaměstnanců knihoven, jejich mzdy, nedostatečný počet pracovních sil a technickou zaostalost (Opatrná. 1990, s. 94). I OSPK v dalších letech zveřejňoval zprávy ze svých jednání a sjezdů, řádné sjezdy, o kterých Čtenář informoval, se konaly v letech 1991, 1997 a 2001. Na posledním z nich, byla kolektivní vyjednávání, poradenská a konzultační činnost v otázkách pracovně právních a sociálních, oblast bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a oblast mezd (Informace, 2001).

V roce 1993 přinesl Čtenář informaci o ustavení **Sdružení knihoven České republiky (SDRUK)**. K založení tohoto sdružení vedly podle slov Jaromíra Kubíčka zejména úkoly velkých veřejných a odborných knihoven, které „přesahují působnost jedné knihovny a napomáhají vytváření systémů ať již prostřednictvím kooperativní katalogizace, retrospektivní konverze katalogů významných sbírek nebo dalších forem bázi informací o jednotlivých typech dokumentů, včetně zabezpečování odborné literatury a různých médií ze zahraničí.“ (Kubíček, 1993, s. 89). Na rozdíl od SKIP, členství ve SDRUK bylo pouze kolektivní (členy se tedy mohly

stát jen knihovny jako celky) a jeho činnost se zaměřovala zejména na podporu vědeckých a odborných knihoven.

Čtenář také pravidelně přinášel informace o udělování ocenění Medaile Z. V. Tobolky, které se od roku 2000 tradičně předávalo na konferenci Knihovny současnosti. O jeho nositelích rozhodoval právě SDRUK a bylo udělováno v kategoriích pro osoby a pro knihovny.

Asociace knihoven České republiky vznikla v roce 1997. V tomto roce také ve Čtenáři bylo uveřejněno několik článků k jejímu založení a činnosti. Asociace byla založena jako zaměstnavatelské sdružení, které především „formuluje ekonomické, legislativní, odborné a jiné potřeby a zájmy knihoven z pohledu zaměstnavatele a prosazuje je ve vztazích s orgány státní správy i odbory ve spolupráci s ostatními sekcemi a svazy Unie“ (míněno Unie zaměstnavatelských svazů České republiky) (Stanovy, 1997, s. 84). V roce 2002 pak, i z toho důvodu, že jejich zájmy byly společné a často se i překrývaly, byla Asociace sloučena se SKIP, kde se přetransformovala do jedné z odborných sekcí svazu - zaměstnavatelské (Balík, 2002).

3.4.2 Práce s dětmi a mládeží

Vzhledem k tomu, že Čtenář je časopis, který velkou část pozornosti vždy věnoval veřejným knihovnám (tzn. městským, obecním apod.), je i jeho součástí téma dětí a mládeže. Vztah ke knihám byl vždy zejména v těchto knihovnách významnou součástí činnosti, kterou se zabývaly. Naučit děti číst (jak ve smyslu mít rád knihy a četbu, tak ve smyslu knihám porozumět), je tématem nekonečným a zejména v době moderních technologií se stal o to důležitějším. V boji o mladé čtenáře s televizí a počítači bylo nutné vymýšlet nové aktivity, které by děti zaujaly a přivedly do knihovny. Čtenář přinesl příspěvky o činnostech dětských oddělení jednotlivých knihoven, o dětské literatuře, o celostátních akcích podporujících čtenářství, velkou roli sehrály i knihovnické spolky a organizace, které práci s dětmi podporovaly.

Čtenářství

Jakým způsobem vychovat děti k oblibě četby, jak je naučit chodit do knihovny, co pro ně knihy znamenají, i to bylo předmětem mnoha příspěvků ve Čtenáři v průběhu celých 20 let.

Mezi lety 1989-1994 se objevovaly zprávy o aktivitách Klubu mladých čtenářů (KMČ), klubu nakladatelství Albatros, který spolupracoval se školami i knihovnami, a to velmi úspěšně. „Poměr kroužků školních a při knihovnách byl vždy vyvážený, dnes můžeme říci, že nám zůstaly věrnější knihovnice“ (Krejčová, 1992, s. 348). V kroužcích při jednotlivých knihovnách se pořádaly tematické soutěže, besedy k rozvíjení četby. Každoročně byl v Praze pořádán sjezd KMČ, kam byli pozváni dětské zástupci jednotlivých regionů s doprovodem a účastnili se

zajímavých a zábavných programů, které pro ně byly připravené. Každoročně bylo vyhlášeno téma, na které děti tvořily projekt, a ty nejuspěšnější pak bývaly vyhlášeny právě na sjezdech v Praze.

V první polovině devadesátých let se diskutovalo zejména o tom, jak pokračovat v práci dětských knihoven. Přestože se v uplynulých letech knihovny dětem věnovaly, sloužily často jako ideově výchovné instituce (Blažková, 1995). A jakým způsobem by práce s dětmi měla pokračovat, i vzhledem k nastávající digitální době plné nových technologií, které děti odvrací od čtení? Na semináři v Břeclavi v roce 1992 se řešily vztahy knihoven se školami a zúčastnění kritizovali, že „většina dosavadních škol knihovny příliš nepotřebuje, protože po žácích se vyžaduje především memorování údajů z učebnic“ (Ježková, 1993, s. 28). V roce 1991 Zdeňka Brucková poznamenala, že významným prvkem v knihovnách bude zejména tvůrčí činnost, když práce přestala být řízena centrálně. „Služby nové kvality musíme svým mladým uživatelům poskytovat okamžitě“, „musíme skládat mozaiku znalostí o současných informačních potřebách dětí a mládeže z jednotlivých dotazů“ (Brucková, 1991, s. 188).

Od úplných začátků, tzv. předčtenářství, předškolního věku dítěte, kdy ještě neumí číst, ale knihy již určitým způsobem vnímá, začala Květuše Lepilová, která na toto téma zveřejnila články v letech 1995-1996. Zejména v době, kdy začaly ze všech stran na děti působit televize, audiovizuální média a počítače, bylo vztah ke knize nutno pěstovat. „Proč by fakt, že dítě přivyklo doma nejen pohledu na rodiče sedící u televizoru, ale také pohledu na rodiče čtoucí knihu z rodinné knihovny, neměl upevňovat v dětech jejich přirozenou touhu po knize?“ (Lepilová, 1994, s. 114). Jako důležitý uváděla tzv. první vtisk (imprinting), kdy se dítě poprvé setká s knihou plnou barevných obrázků (Lepilová, 1995, s. 324). Na tom, že příklad pro dítě by měl vycházet z rodinného kruhu, se shodli i diskutující v besedě Českého rozhlasu, jejíž prepis byl v roce 2000 uveřejněn ve Čtenáři. Majitelka knihkupectví, psycholog a autor knih diskutovali i o stoupající ceně dětských knih (a knih všeobecně) a jejich nedostatečné finanční podpoře, a že vliv na oblibu četby by měli mít knihovníci. „Pokud nejsou v rodině peníze na knihy, je třeba přivést dítě do knihovny“ (Proč děti..., 2000, s. 230).

Byly publikovány zprávy o soutěžích s tematikou knih a čtení pro děti, které knihovny pořádaly a dětem měly pomoci v cestě za oblibou četby. „I my v knihovnách jsme si ověřili, že soutěže jsou jednou z nejoblíbenějších zábav, které mají současně kvalitní vzdělávací efekt“ (Vondruš, 1996, s. 29). V mnoha knihovnách postupem let vznikly čtenářské kroužky a programy se zaměřením na podporu četby. Např. v Českém Těšíně se během školního roku dvakrát měsíčně děti scházely a společně se četlo a diskutovalo o vybraných knihách. Také si k četbě děti tvořily

vlastní čtenářské deníky, které byly motivovány vidinou ohodnocení na konci roku (Dvořáková, 2002, s. 91).

Čtenář uveřejnil i průzkumy četby a preferencí knih u dětí i mládeže, během první poloviny devadesátých let se objevilo několik příspěvků na toto téma, zejména od Jaroslava Tomana. Starší děti (5. - 8. ročník základní školy) podle výzkumu publikovaného v roce 1990 uváděly, že nejčastěji čtou kvůli poznání a poučení, čtení má pro ně také relaxační význam. Nejoblíbenějšími žánry byly zvoleny dobrodružná a sci-fi literatura u chlapců, dívčí romány a dobrodružné knihy u dívek (Toman, 1990, s. 333). V roce 1992, kdy Toman uspořádal průzkum mezi stejnou věkovou kategorií dětí na podobném základě, stále v odpovědích vedl jako hlavní důvod četby poznání a poučení, relaxační účel byl na druhém místě. Do další skupiny patřili ti, kteří „na bázi intenzivního vcit'ování do uměleckého obrazu naplňovali svoje dosud neuskutečněné nebo nereálné touhy, naděje a aspirace a kteří se učili zvládat a řešit v prožívaných modelových situacích, symbolických akcích a osudech vzorových referenčních nebo dospělých hrdinů své osobní problémy“ (Toman, 1992, č. 10, s. 341).

Podle výsledků uveřejněných v roce 1993 (i v závislosti na obsahu fondů tehdejší doby) jako nejčtenější mezi mladými čtenáři ve věku do 15 let vyšla ve veřejných knihovnách česká literatura, následovaná německou a americkou, ze žánrů byly nejoblíbenější dobrodružné romány, romány pro dívky a pohádky. Jako jeden z nejoblíbenějších autorů byl uveden Jaroslav Foglar (Uherková, 1993). V příspěvku Jaroslava Tomana uveřejňujícího výsledky průzkumu dětí z 2., 3. a 4. tříd základních škol vplynulo, že nebyl veliký rozdíl mezi povinnou a zájmovou četbou dětí, i když s vyšším věkem se začínaly zajímat i o mimoškolní nepovinnou literaturu (Toman, 1995).

Květuše Lepilová se zabývala i specifickou kategorií čtenářů, kterou jsou bezpochyby mladí lidé ve věku přibližně 14/15-18/19 let, adolescenti. V tomto věku dochází k „dovršení psychického vývoje, v němž osobnost prožívá prudký rozvoj intelektuálních a duševních vlastností, vlastností emocionálních a volních“ (Lepilová, 1996, č. 6, s. 220). V dětských odděleních jim bývá vyčleněna speciální sekce, ale většinou již v knihovnách využívají služeb oddělení pro dospělé. V roce 1996 byl uveřejněn výzkum, který se zabýval vztahem právě této kategorie mládeže ke knihám a čtení. Zde jako nejčastější důvod toho, proč čtou, uvedli mladí relaxaci a odpočinek a vhodné využití volného času. Pouze v kategorii dívek 16-18 let zvítězila možnost získávání pravdivého pohledu na svět. Mezi literárními žánry stály u chlapců v popředí sci-fi příběhy, dobrodružná literatura a historická próza, u dívek se na prvních místech objevily detektivní příběhy, společenská próza, dívčí román a psychologická próza. Mezi zastoupenými

proveniencemi tentokrát jednoznačně převážila světová literatura nad českou. Pro knihovny potěšujícím výsledkem mohlo být, že kromě kategorie chlapců 14-15 let, vyšlo ve všech kategoriích jako nejčastější zdroj knih právě půjčování v knihovně (Pourová, 1996).

Příspěvek publikovaný Otakarem Chaloupkou v roce 2009 pak víceméně potvrzoval obavy, že děti se odvracejí od knih a nečtou již tolik jako dříve. Během besed žáci „hbitě opakovali zřejmě naučené fráze o významu literatury pro náš život, osobnostní růst, poznání světa i sebe sama atd., jak si je pamatovali z učitelova výkladu. Když pak přišla řeč na skutečnou četbu, opakoval se do úsměvu Harry Potter.“ (Chaloupka, 2009, s. 203). I on zdůraznil v budování vztahu k četbě vliv rodiny na počátku, a že se vstupem do školy by se měl při výběru a doporučování knih projevit jak učitel(-ka), tak knihovník(-ice).

I třeba pro knihovníky, kteří se mohli inspirovat pro doporučování literatury mladším čtenářům, byly ve Čtenáři uveřejněny příspěvky věnující se dětské literatuře a jejím žánrům z různého hlediska. V roce 1993 to byla například série příspěvků Zdeňka Kovalčíka mapující a hodnotící dětskou literaturu s náboženskou tematikou, v letech 1996-1997 se pro změnu Anna Košárková věnovala dětské literatuře pocházející z Anglie.

Klub dětských knihoven

Klub dětských knihoven (KDK) vznikl v roce 1994 z iniciativy bývalých členů aktivu Národní knihovny jako sekce Svazu knihovníků a informačních pracovníků. Od roku 1995 se na stránky časopisu dostala dokonce pravidelná rubrika, která se činnosti KDK věnovala. „Redakce časopisu Čtenář je ochotna pravidelně věnovat místo aktuální problematice dětských knihoven, budeme-li ovšem my všichni v této rubrice mít co říct.“ (Houšková, 1995, s. 330). Původním záměrem klubu byly následující oblasti:

- spolupráce knihoven a škol
- oblast volného času dětí
- oblast nových aktivit a forem práce.

Ovšem později vplynuly i další zájmy, kterým se členové chtěli věnovat, např. oblast vzdělávání pracovníků dětských knihoven, získávání partnerů ke spolupráci, PR, automatizace, spolupráce veřejných a školních knihoven, využívání literárních a regionálních tradic, tvořivá dramatika a další (Houšková, 1995). V prostoru věnovaném činností KDK se ve Čtenáři objevily zprávy o akcích, které KDK pořádal jak pro děti, tak pro pracovníky dětských knihoven, kteří se vždy rádi podělili o novinky a úspěchy ve své práci.

Jako podnět pro práci nejen s dětmi KDK uveřejnil v č. 2 v roce 1996 Výzvu, která nabádala, aby knihovny uspořádaly akci nazvanou Čteme všichni (2. 4. 1996, tento den je mezinárodním dnem dětské knihy), skrze kterou by se knihovny připomněly veřejnosti. Akce měla být pořádána jakoukoliv formou - beseda, den otevřených dveří, průvod, setkání se čtenáři apod. a měla oslovit co největší počet lidí (Výzva, 1996). Akce měla mezi knihovny úspěch, jak potvrdil i ohlas ve Čtenáři, a také se povedlo založit novou tradici. „V rámci pravidelně vyhlašované ankety o nejhezčí knihu SUK 96 byla kromě ceny učitelů a ceny dětských čtenářů poprvé udělena také cena knihovníků za nejhezčí českou knihu pro děti.“ (Houšková, 1997, s. 346). O výsledcích ankety SUK, která se koná každoročně, přinášel informace i Čtenář.

Práce v dětských knihovnách se jistě i díky KDK proměnila, nové způsoby, jak zaujmout děti, se uchytily. Mimo tradičních forem prezentace knih a čtení se v knihovnách zabydlely prvky dramatické či výtvarné výchovy, nebo i turistické výlety. Diskuze, zda tyto formy ještě patří ke knihovnické práci, se rozběhla i na semináři „Nové formy práce s dětmi v knihovnách“ v roce 2004 v Sedlčanech. Zúčastnění se shodli na tom, že v době, kdy „25 % dětí trpí tzv. druhotnou čtenářskou ngramotností - to znamená, že přesto, že umějí číst, nerozumějí psanému textu a dávají přednost počítačům a televizi“, tak už jen přivést děti do knihovny, aby se mohly s knihami setkat, se stalo důležitým úkolem (Tauberová, 2004).

V práci s dětmi samozřejmě nebyly vynechány ani nové technologie. Vzhledem k tomu, že nejmladší generace s počítači vyrůstala již odmalička, nevyhnuly se ani knihovny jejich zapojení do programu. Od roku 2002 byla například vyhlašována soutěž Webík o nejlepší webovou stránku dětského oddělení, kterou vytvořili právě děti (Kochová, 2004).

S dosti podobným záměrem, jako již před tím měl KMČ, přišel v roce 2000 právě KDK. Na stránkách Čtenáře v únoru 2000 vyhlásil první ročník projektu **Kde končí svět**. Vzhledem k tomu, že „v oblasti práce s dětským čtenářem dnes neexistuje ústřední metodika, se chceme pokusit o nový druh spolupráce - už nejen o vzájemnou výměnu informací, nápadů a materiálů. Mělo by dojít k rozdělení kol na jediném velkém společném díle s postupnou specializací.“ (Šlesingerová, 2000, s. 43). Na každý ročník bylo vyhlášeno zajímavé téma, kterému se v rámci svých aktivit knihovny věnovaly, a na konci vyvrcholilo společnou akcí v Praze spolu s předvedením toho nejlepšího. Byla také založena tradice pasování na Rytíře řádu krásného slova. „Členem řádu, rytířem Krásného slova, se může stát nejen dítě, ale i dospělý a také knihovna - každý, jemuž je vlastní myšlenkové bohatství, jehož zbraní je kniha a krásné slovo.“ (Šlesingerová, 2000, s. 44).

Kategorie projektu, které KDK vyhlásil, byly tyto:

- oblast dětského čtenářství (aktivity podporující dětské čtenářství)
- oblast literárních soutěží a tvůrčího psaní
- oblast výtvarných soutěží
- oblast literárně-dramatická (zahrnuje činnost kroužků a klubů, vlastní dramaturgie, výroba loutek).

Záštitu nad projektem a setkáním v Praze převzala tehdejší první dáma republiky Dagmar Havlová a poté i její nástupkyně Livia Klausová (Houšková, 2004).

Důležitou součástí v práci s dětmi od roku 2000 byla také **Noc s Andersenem**, pořádaná KDK. Zprávy o ní byly každoročně pravidelnou součástí Čtenáře v čísle 5, případně i dalších. Právě od roku 2000 byla tato akce pořádána v rámci celostátní propagační akce Březen - měsíc internetu (viz kapitola 4.3.3). Její kouzlo spočívá v tom, že spolu vždy skupina dětí s knihovnicemi strávili noc v knihovně, kde se společně věnovali připravenému programu. Ten byl inspirován jak dánským pohádkářem H. Ch. Andersenem, tak nejrůznějšími dětskými příběhy a zájmy. Pravidelnými přispěvatelkami se v časopise Čtenář staly knihovnice a organizátorky Noci z Uherského Hradiště Mirka Čápková a Hana Hanáčková. Knihovny, které takto nocovaly, byly i v průběhu programu propojeny díky internetu a konferenci Andersen a mohly se tak dozvědět co se zrovna děje na druhém konci republiky (Hanáčková, 2002).

3.4.3 Literární témata

Čtenář věnoval podstatnou část svého obsahu i příspěvkům souvisejícím s literaturou a spisovateli, částečně také i umění, i když většinou taktéž nějakým způsobem ve spojení s knihami (ilustrátoři, knižní vazba). Po celou dobu uveřejňoval recenze a tipy na knihy, které by mohly být přínosem pro knihovny a věnoval se i literatuře umělecké.

První ročníky časopisu po roce 1989 byly věnovány zejména české literatuře a tato tematika převažovala do roku 1994. Léta předchozí nesvobody projevu a všemožných zákazů byla i přesto literárně bohatá a až nyní bylo umožněno publikovat informace o dříve zakázaných autorech a dílech. V roce 1990 časopis uveřejnil seznamy tzv. zvláštních fondů, knižních titulů, které byly během sedmdesátých let vyřazeny z knihoven kvůli nevhodnému obsahu, který se ideologicky neslučoval se smýšlením státu.

Také informoval o pořádaných besedách, o pohledech na situaci v literatuře a knižním trhu, publikoval rozhovory se spisovateli a nakladateli. V roce 1990 otiskl odpovědi na svou anketní

otázku položenou vědcům a spisovatelům, jaký mají názor na rozhodnutí Ministerstva kultury ČSR o uvolnění zbývající části literatury zneprístupněné v knihovnách. Většina ho samozřejmě přivítala, přestože rozhodnutí prý padlo příliš pozdě. Literární historička Květoslava Neradová uvedla, že „vyřazování knih na počátku sedmdesátých let z ideologických a politických důvodů bylo hrubým zásahem do celistvosti naší kultury, do plnosti její tradice, do její kontinuity a nelze ničím ospravedlnit“ (Anketa, 1990, s. 3).

Uveřejněny byly i příspěvky zabývající se samizdatovou literaturou, popsáni byli významní autoři a také edice, které u nás i v zahraničí vycházely. V roce 1990 po dvaceti letech v exilu navštívil Čechy spisovatel Josef Škvorecký a manželkou Zdenou Salivarovou, kteří právě svojí činností v nakladatelství '68 Publishers přispěli k rozšiřování české literatury, u nás zakázané, v zahraničí. Čtenář byl u toho a přinesl i zprávu o založení Společnosti Josefa Škvoreckého, která si dala za úkol popularizovat jeho tvorbu (Opatrná, 1990).

V polovině devadesátých let vycházely příspěvky Richarda Khela, které se zabývaly knihovnami českých osobností (mj. Karel Havlíček Borovský, Jaroslav Heyrovský, Jan Neruda, Jaroslav Hašek) nebo knihami v jejich životě a díle (mj. Jaroslav Foglar, Antonín Dvořák).

Na rok 2005 vyšlo 150. výročí vydání díla Babička Boženy Němcové. Ve Čtenáři byla připomenuta a muzeum této spisovatelky v České Skalici rok vyhlásilo „Rokem Babičky Boženy Němcové“ a spolu s dalšími institucemi ve městě uspořádali řadu akcí týkajících se právě jí (Rok Babičky..., 2005).

Později v jednotlivých ročnících Čtenáře byla představována zejména současná česká i světová literatura a její české překlady (viz Tab. 2).

	Téma
1996	Současná americká próza v polistopadovém českém překladu
1997	Současná česká literatura v kontextu tří desetiletí
1999	Francouzská literatura v českých překladech poslední doby
2003	Některé tendence v současné americké próze
2004	Americká židovská literatura po a o holocaustu
2005-2006	Vybrané překlady ze španělské a angloamerické literatury
2007	Vybrané překlady z norské literatury za poslední desetiletí
2008	Vybrané překlady ze španělské a hispanoamerické literatury 2005-2007
2008	Moderní švédská literatura na českém knižním trhu po roce 1990 (výběr)
2008	Klasici nizozemské literatury v současných českých (a slovenských) překladech
2008	Vybrané překlady z finské literatury v posledních dvaceti letech
2009	Současná americká literatura v českých překladech

Tab. 2. Česká a světová literatura ve Čtenáři

3.4.4 Rubriky ve Čtenáři

Ve Čtenáři se po celou dobu vycházení objevovaly více či méně pravidelné rubriky, které sdružovaly články podobného charakteru a byly výrazněji graficky odlišeny od ostatních příspěvků (zejména za působení grafika Miloslava Jágra). Některé z nich vydržely několik desetiletí, jiné zmizely po jednom, dvou ročnících, případně i číslech. V následující části je uveden přehled rubrik, seřazených podle roku, kdy začaly vycházet, které se v časopise vyskytovaly během zkoumaných dvaceti let. Kompletní přehled rubrik i léta, kdy se v časopise objevily, uvádí tabulka v příloze.

Recenze

Recenze je jednou z mála rubrik, která se držela v časopise po celou dobu vycházení. Na stránkách Čtenáře se objevovala v každém ročníku z let 1989-2009. Autoři jednotlivých příspěvků podávali shrnutí a hodnocení obsahu vybraných publikací. Většinou byly publikace z odborné nebo populárně naučné literatury, která souvisí s oborovým záběrem Čtenáře, tedy knihovnictvím, literární vědou, případně i historicky zaměřené publikace. Nejčastějšími autory recenzí byli Bohumil Tesařík a Dagmar Šafaříková.

V letech 1989-1993 vycházela podobná rubrika s názvem Přečetli jsme za vás. Jak název napovídá, redaktoři časopisu podávali stručný obsah nových, nebo podle nich užitečných publikací, zejména ze zahraničí, které „přečetli za nás“.

Ze zahraničí

Rubrika Ze zahraničí taktéž patřila v časopise ke stálým, vycházela ve všech ročnících v rozmezí let 1989-2009. Příspěvky ze zahraničí byly vždy nedílnou součástí obsahu a po roce 1989 se jejich podíl proměnil. Změnilo se zejména geografické rozložení zemí, o kterých příspěvky informovaly. Zatímco dříve byly příspěvky zaměřeny především na spřátelené socialistické země, později se začaly objevovat příspěvky i z ostatních částí světa. Po roce 1993, kdy došlo k rozdělení naší republiky, se k zahraničním zemím přidalo i Slovensko.

V rubrice se objevily zprávy z cest českých knihovníků a jejich reportáže o zahraničních knihovnách a zkušenostech, z účasti na zahraničních akcích, případně o významných zahraničních projektech.

Novinky knihovnické literatury / Novinky z fondu (studovny) KKL NK ČR

Časopis Čtenář také pravidelně informoval o nově vyšlých publikacích z knihovnického oboru. V letech 1989-1993 pod názvem Novinky knihovnické literatury, od roku 1995 byla rubrika s tímto zaměřením uveřejňována s názvem Novinky z fondu studovny knihovnické literatury

Národní knihovny ČR, od roku 2004 Novinky z fondu Knihovny knihovnické literatury Národní knihovny ČR. Zde Čtenář informoval o novinkách, které byly zároveň novými přírůstky KKL NK ČR. Publikace byly v rubrice rozděleny na několik úseků podle svého obsahového zaměření.

Zasedání, porady, semináře / Porady, semináře

Tato rubrika vycházející v letech 1989-1996 informovala o proběhlých knihovnických akcích, mezi lety 1994-1996 pod názvem Porady, semináře. Nadále se pak zprávy z konferencí, seminářů, porad, workshopů apod. samozřejmě objevovaly, ale vycházely mimo rubriku nebo v rubrikách jiných (např. Z knihoven).

Ze světa i z domova / Ze světa

Tahle rubrika s menšími obměnami v názvu také vychází po téměř celou dobu dvaceti zkoumaných let. Začínala pod názvem Ze světa i z domova, v letech 2000-2002 se přidal v některých číslech i název jen Ze světa (podle obsahu zpráv) a od roku 2003 je uveřejňována jen jako Ze světa. Objevují se zde stručné zprávy zabírající přibližně jeden odstavec v sloupci na stránce a jsou vybírány zajímavé a důležité zprávy ze zahraničních časopisů a webů týkajících se knihoven ve světě. Ukončena byla na přání autorky Evy Bartůňkové s posledním číslem roku 2008. Ovšem již od č. 6 v roce 2009 byla obnovena, když se našel následovník, Roman Giebisch, ochotný s rubrikou pokračovat.

V letech 1989-1991 byla podobně zaměřena rubrika Zprávy-informace, která se lišila jen rozsahem příspěvků, které byly delší než jeden odstavec.

Rozhovor / Náš rozhovor

Rozhovory vždy byly nedílnou součástí novinářské praxe a jejich forma je vděčnou prezentací názorů dotazovaného. Čtenář přinesl v letech 1989-2009 rozhovory jak se zástupci knihovnického oboru (s řediteli knihoven, zástupci knihovnických organizací), tak se zástupci nakladatelské sféry a knižního trhu, státní správy a samosprávy nebo se spisovateli a výtvarnými umělci.

Diskuze-názory-polemika / Diskuze, názory

V této rubrice měli možnost čtenáři Čtenáře reagovat na příspěvky uveřejněné časopisem dříve nebo obecně na aktuální témata, která se momentálně řešila. Rubrika se objevovala nepravidelně mezi lety 1989-2005.

Kulturně politický kalendář na ... čtvrtletí / Kalendář na ... čtvrtletí

Na každé nadcházející čtvrtletí v kalendářním roce vycházel ve Čtenáři přehled významných kulturních a politických událostí a výročí, které stály za připomenutí. Po pádu komunistického režimu již nebylo nutné zdůrazňovat ideologicky zaměřená data, rubrika z názvu vypustila spojení „kulturně politický“ a zůstala jen u Kalendáře. Kalendář v analyzované době vycházel jen v letech 1989-1990.

Odborné problémy knihovnické praxe

V této rubrice, která se ve Čtenáři objevila v letech 1989-1990, byly uveřejněny články spojené s novými informačními technologiemi a počínající automatizací v českých knihovnách.

Anketa

V rámci ankety se Čtenář zajímal o názory odborníků z knihovnického prostředí na aktuální otázky. Jako rubrika se anketa objevila v letech 1989-1992. V r. 1992 byly uveřejněny například názory dotazovaných na potřebnost a případný obsah nového knihovnického zákona.

Čtenář na návštěvě

Do této rubriky, která se na stránkách časopisu objevovala v letech 1989-1993, byly zařazeny články o knihovnách, kam se vypravili na návštěvu redaktoři Čtenáře. Příspěvky zahrnovaly popis služeb, fondů, vybavení a celkové situace v knihovnách, které Čtenář navštívil. Byly to zejména knihovny různých specializovaných institucí jako knihovna Poštovního muzea, Občanského institutu nebo Památníku národního písemnictví a další. V roce 1993 byla rubrika publikována pod názvem Pozvánka Čtenáře.

Kurzíva

Tato rubrika nazvaná podle typu písma, kterým byla vždy uveřejňovaná, nesla v každém z příslušných čísel Čtenáře název podle daného měsíce (tzn. Lednová, Únorová kurzíva atd.). Odlehčenou formou fejetonu zde autoři uveřejňovali úvahy a osobní pohledy na témata týkající se knihovnické praxe, čtenářství, čtenářů, knih a aktuálních událostí.

SKIP (Informace o činnosti)

Poté co byla v roce 1990 obnovena organizace SKIP, začal Čtenář pravidelněji informovat o jejich činnosti. Součástí rubriky vycházející v letech 1991-2005 byly jak informace o činnosti SKIP, tak příspěvky prezentující názory organizace na aktuální témata.

Z dopisů

V této rubrice, která se ve Čtenáři objevila v letech 1991-1992 a pak 1995-1996, otiskovala redakce příspěvky svých čtenářů tak, jak jim došly, bez úpravy. Většinou také jejich součástí byly reakce na nějaký z příspěvků uveřejněných v časopise nebo postřeh na aktuální téma.

Křížovka

Pro chvíle oddechu nebo i pro potrápení mozkových závitů byla součástí Čtenáře v letech 1992-1997 i křížovka. V její tajence se úspěšní luštitelé mohli dozvědět zakončení citátů světových i českých spisovatelů.

Tip pro knihovnu

O tom, které z nově vydaných knih by neměly chybět ve fondech veřejných knihoven, informovala právě tato rubrika mezi lety 1992-1998. Recenze beletrie, populárně naučné, naučné, dětské literatury nebo i kuchařek či encyklopedií poskytoval Čtenář po uvedené dobu v každém čísle v jednom nebo dvou příspěvcích.

Zámecké knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

Roky 1993-1994 patřily na stránkách Čtenáře mimo jiné i zámeckým knihovnám. Tyto specifické knihovny se staly unikátem i proto, že „se zachovaly odděleně, nikoliv jak tomu zpravidla bylo v jiných státech za železnou oponou, kde byly smíchány v centrálních knihovnách různých typů“ (Mašek, 1993, s. 36). Představeny byly knihovny, které spravovalo oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea v Praze. V roce 1993 byly probrány zámecké knihovny podle jednotlivých regionů v Česku, v roce 1994 se pak každý příspěvek věnoval podrobněji jednomu fondu, např. na Kačíně, Českém Krumlově, Křivoklátu nebo v Rychnově nad Kněžnou.

Počátky krásné české knihy

V této rubrice, která vycházela v letech 1994-1995 byl uveřejněna série příspěvků Josefa Javůrka. Jak název napovídá, zbýval se historií a vývojem zejména výtvarné stránky české literatury v druhé polovině 19. a první polovině 20. století. Ve svých článcích psal např. o výtvarném spolku Mánes, ilustrační tvorbě Adolfa Kašpara, Zdenky Braunerové nebo skupině Sursum.

Když se řekne knihovna...

V roce 1995 začal Čtenář uveřejňovat zajímavé odpovědi na otázku, co se lidem vybaví, když se řekne knihovna. Publikovány byly kratší i delší postřehy zejména osobností kulturního života

(spisovatelů, výtvarníků, herců, zpěváků) nebo i politiků. Zpěvák Jaromír Nohavica si například vybavil milé kolegyně, nízké platy, spoustu knih, kterými byl zavalen, revizi knihovního fondu, věci veselé i smutné, které zažil za dobu, kterou v knihovně pracoval (Meier, 1995, s. 289). Básník J. H. Krchovský se naopak vyjádřil, že v knihovně se cítí „nepatřičně (jako ostatně kdekoliv)“ (Meier, 2005, s. 336).

(Zadáno pro) Klub dětských knihoven (SKIP)

Klubu dětských knihoven byla věnována samostatná rubrika v letech 1995-1998. Informace o jejich aktivitách týkající se dětských knihoven a práce s dětmi a mládeží v knihovnách všeobecně vycházely ve Čtenáři i nadále, ale již ne jako rubrika.

Kronika

Tato rubrika, trvající po dobu let 1995-2009, přinášela připomínky významných knihovnických výročí - životní jubilea, vzpomínky na kolegy, kteří již zemřeli, milníky v historii knihoven, příspěvky o zajímavých osobnostech z knihovnictví. Např. v roce 1996 slavila stoleté výročí městská knihovna v Prachaticích, v roce 2006 se vzpomínalo na Jiřího Cejпка, který ke konci roku 2005 zemřel, v roce 2009 odešel do důchodu ředitel Moravské zemské knihovny v Brně a bibliograf Jaromír Kubíček a byly mu vyjádřeny díky za jeho zásluhy.

Z knižních pokladů SVK v Olomouci

V letech 1995-1996 byl v rámci této rubriky čtenářům představen historický knižní fond SVK v Olomouci, jejich péče o něj a nejzajímavější a nejhodnotnější dokumenty, které byly součástí fondu. Právě z popudu olomoucké SVK byly organizovány od roku 1991 konference s tematikou historických knižních fondů, které iniciovala zejména proto, aby překlenula zanedbávání podobných dokumentů, které bylo v uplynulých letech způsobeno zejména „zásluhou cílené ateisticky pojaté kulturní politiky“ (Pumpřla, 1995, s. 42).

Co prozradí písmo

Tato rubrika vycházela v letech 1996-2000 a autorkou příspěvků v ní byla česká grafoložka Helena Veličková. Za pomoci ukázek písma českých i zahraničních osobností (Např. Karel Čapek, Franz Kafka, Jan Amos Komenský apod.) vysvětlovala principy grafologie a vystihovala jejich osobnost a charakteristiku i na základě známých událostí z jejich života.

Čtenář se zajímá

V čísle 6 v roce 1996 byla poprvé uveřejněna tato občasná rubrika, jejímž záměrem bylo vracet se k publikovaným příspěvkům a zjišťovat, jak daná situace dopadla. Zůstalo ovšem jen u dvou příspěvků a v dalších letech se pod záštitou této rubriky již nic neotisklo.

Knihovny v tisku

Rubrika Knihovny v tisku se stala pravidelnou součástí Čtenáře od čísla 12 roku 1996. Stručně, s citací příslušného periodika, informovala, co v nedávné době psali v tisku o knihovnách v České republice. Zprávy se týkaly většinou novinek o knihovnách v různých regionech, akcí, které pořádaly, nebo důležitých změn v jejich provozu.

Anglická dětská literatura

V letech 1997-1998 se Anna Košárková se čtenáři podělila o historii dětské literatury z anglicky mluvících zemí.

Život s knihami

Vzpomínky na svůj život, osobní i profesionální, v této rubrice v několika příspěvcích v letech 1997-1998 popsal bibliograf Boris Mědílek.

Internet

Rubrika s tímto názvem byla v rejstříku časopisu uváděna v letech 1998-2008, v časopise samotném u příspěvků však nijak označena nebyla. Byly sem zařazeny příspěvky týkající se zacházení s internetem a prohlížeči, také o zajímavých internetových zdrojích či o vztahu knihoven a internetu obecně i konkrétně a o jeho využívání.

Právní poradna

V čísle 6 roku 1998 pod tímto názvem vyšel úvodní příspěvek nové rubriky s tím, že by se zde měly objevovat dotazy a odpovědi ohledně právních problémů souvisejících s knihovnickou činností. Nakonec zůstalo jen u něj. Samozřejmě příspěvky, zabývající se právními problémy knihoven se objevovaly v časopise nadále, ale rubrika Právní poradna se již v této podobě nevrátila. V roce 2007 byla uveřejněna podobná rubrika s názvem Otázky a odpovědi.

České veřejné knihovny na prahu třetího tisíciletí

Příspěvky, které byly uveřejněny v letech 1999-2000 v této rubrice, přinesly rekapitulaci historie některých českých knihoven (např. Knihovna Jiřího Mahena v Brně, městské knihovny

v Českém Krumlově nebo Knihovny Bedřicha Beneše Buchlovana v Uherském Hradišti) a jejich výhledy do nového tisíciletí.

Francouzská literatura v českých překladech poslední doby

Aleš Pohorský v letech 1999-2000 přispíval do Čtenáře na téma francouzské literatury. Rozebíral české překlady významných děl osobností jako Samuel Beckett, Guillaume Apollinaire nebo André Breton, jejich děj, formu i osudy.

Jak vyslovovat jména cizích autorů

Další z rubrik související s literaturou byla uveřejňována od roku 1999 do roku 2007. Vzhledem ke komplikovanosti jmen některých zahraničních autorů, jazykovým a výslovnostním výjimkám a nemožnosti každého znát všechny jazyky světa, byly tyto příspěvky jistě dobrou pomůckou pro knihovníky i čtenáře. Rubrika byla připravována ve spolupráci s Jednotou překladatelů.

Čtenářství pod lupou

V roce 2000 bylo v rámci této rubriky uveřejněno několik příspěvků věnujících se čtenářství z různých stran – dětem, seniorům a Zdeněk Jonák se ve svých příspěvcích věnoval výchově a metodám výuky čtenářství.

Pravidla AACR

Anglo-americká katalogizační pravidla byla jako český standard pro katalogizaci vybrána zejména pro svou univerzálnost a mezinárodní uznávanost. Přestože se tomu tak stalo již v roce 1996, mnoho knihoven stále katalogizovalo podle starých pravidel (Hájková, 2000, s. 53). I proto v roce 2000 byla uveřejňována tato rubrika, ve které v příspěvcích Hany Vochozkové a Zuzany Hájkové byly zachyceny a popsány nejčastější problémy a postupy při popisu monografií právě podle těchto pravidel.

(Aktuality) ÚKR

Informace o tom, co se probíralo na zasedáních Ústřední knihovnické rady, se ve Čtenáři objevovaly více či méně pravidelně od roku 1998. Vzhledem k funkci ÚKR jako poradního orgánu MK ČR se probírala různorodá témata z knihovnictví, nejčastěji se diskutovalo o legislativě, dotačních programech, knihovnických standardech, postavení knihoven ve společnosti.

Sylva Šimsová odpovídá z Anglie / Zuzana Helinsky odpovídá (nejen) ze Švédska

V roce 2000 se ve Čtenáři poprvé objevila rubrika Sylvy Šimsové, knihovnice ve Velké Británii, která reaguje na dotazy jí položené. V každém čísle vždy osvětlovala jiné téma týkající se

britských knihoven a knihovnictví, i na základě vlastních zkušeností ze své tamější mnohaleté praxe. V letech 2008 a 2009 se ob jedno číslo střídala s příspěvkem Zuzany Helínské, která se dělila o svou perspektivu pohledu na knihovny pro změnu ze Švédska.

Jak to zní na webu

Veronika Vildmanová uveřejnila v roce 2001 v rubrice s tímto názvem množství užitečných tipů na zajímavé informační zdroje z oblasti vážné hudby, které se vyskytovaly na webu. „Stále častěji budou knihovníci ve snaze poskytnout svým uživatelům požadované informace „dolovat“ v hlubinách sítě Internet a budou jej muset ve svých myslích zařadit mezi plnohodnotné informační zdroje.“ (Vildmanová, 2000, s. 82).

www.svépomoc

Tato rubrika byla založena s cílem sdílet zajímavé webové adresy užitečné jak knihovníkům, tak uživatelům knihoven. Tvůrci rubriky měli být sami čtenáři s tím, že budou poskytovat podle nich zajímavé odkazy se stručnou anotací stránky. První příspěvek vyšel v č. 3 roku 2001, rubrika vydržela na stránkách časopisu jen do roku 2003. Mezi sdílenými odkazy se objevily tipy jak na literární zdroje, tak na praktické informace o cestování nebo o počasí a vzdělávání.

Česká hudba 2004

I vzhledem k několika významným výročím týkajících se osobností české hudby, které připadly na rok 2004, byl tento rok vyhlášen jako rok české hudby. MK ČR připravilo program s mnoha akcemi podporujícími povědomí o české hudební historii. Časopis Čtenář v příspěvcích této rubriky přinesl tipy na památky spojené s hudbou a jejími osobnostmi v jednotlivých regionech ČR.

Jak na to

V této rubrice, která vycházela v letech 2004-2009, publikoval Čtenář příspěvky, které mohly být pro další knihovny a jejich pracovníky návodem „jak na to“. Z vlastních zkušeností při realizaci různých projektů a akcí knihovny ukázaly, že při správném přístupu může fungovat vše (například multikulturní výchova v krajské knihovně ve Zlíně). Také sem byly zařazeny novinky z oblasti informačních zdrojů, které mohly knihovny využít při své práci. Od roku 2007 pak v této rubrice byly v jednotlivých číslech uveřejňovány příspěvky právniček Kateřiny Slušné a Petry Koutné, které rozebíraly zákony a právní předpisy v souvislosti s konkrétními problémy z knihovnické praxe.

Z knihoven

V rubrice Z knihoven, která fungovala mezi lety 2004-2009, byly otiskovány kratší příspěvky z veřejných knihoven z celé ČR. Děly se zejména o informace o úspěšně proběhlých akcích, které uspořádaly – propagační akce, workshopy, čtení, akce pro děti. Tato rubrika měla i své pravidelné přispěvatele, například Blanku Tauberovou, která informovala o dění v sedlčanské knihovně, nebo pracovnice knihovny v Uherském Hradišti Hanu Hanáčkovou a Mirku Čáповou, které nezapomněly každoročně informovat o Noci s Andersenem. Všeobecně byly příspěvky informující o akcích pořádaných pro děti publikovány v největším množství.

Úvodník / Téma

Od roku 2004 jako Úvodník, od roku 2007 jako Téma byl označován první větší příspěvek v časopise, který se zabýval jakýmkoliv aktuálním tématem. V některých číslech také uváděl téma, které bylo pak rozebíráno i v dalších příspěvcích. Vyskytovaly se zejména úvahy o nových podobách práce v knihovnách a nových technologiích.

Základní kameny nové budovy Národní knihovny ČR aneb Národ sobě II

Jako paralelu na celonárodní sbírku, která pomohla postavit v 19. století pražské Národní divadlo, pojal úvodní příspěvek této rubriky Jaroslav Císař. V roce 2006 byla vyhlášena architektonická soutěž na novou budovu Národní knihovny ČR, která měla být postavena v Praze na Letné. Celkem 33 základních kamenů bylo předáno zástupcům Národní knihovny od knihoven ze všech krajů ČR. V následujících příspěvcích pak postupně byly představovány jednotlivé základní kameny a jejich dárci - knihovny.

Knihovny a web 2.0

Vytvoření této rubriky reagovalo na rozvoj fenoménu Web 2.0, který svým vlivem na internetové služby a aplikace ovlivnil i služby knihoven. První příspěvek vyšel v 10. čísle v roce 2008, objevovala se i v roce 2009. Podrobněji je její obsah rozebrán již v podkapitole 4.2.3.2.

Od redakčního stolu

Od roku 2008 byl vždy na začátku čísla uveřejňován příspěvek šéfredaktorky Lenky Šimkové nebo redaktorky Olgy Vaškové, které informovaly o dění v redakci a časopise, například o změnách v obsahu.

Poznámky do díáře – Neušlo nám

Aby se čtenáři orientovali v důležitých a zajímavých akcích, pořadech, výstavách, konferencích či seminářích, které by jim neměly uniknout, byly v této rubrice od roku 2008 uveřejňovány informace o nadcházejících termínech. V části Neušlo nám se objevovaly stručné zprávy o dění v knihovnickém světě již proběhlém.

Knihovna z obálky

Tato rubrika, vycházející v roce 2009, navazovala na grafickou podobu časopisu Čtenář. Na obálce každý měsíc vycházela fotografie jedné architektonicky zajímavé budovy knihovny z celého světa. Tato rubrika ji poté podrobněji představila, zejména právě z architektonické stránky. Objevily se zde např. budova Britské knihovny v Londýně (British Library), Ústřední knihovna města Amsterdam (Openbare Bibliotheek Amsterdam), Městská knihovna v Linci (Stadtbibliothek Linz) nebo Alexandrijská knihovna (Biblioteca Alexandrina). V posledním čísle byla obálka i příspěvek věnován nové budově NK ČR.

Vyšlo v knihovnách

V roce 2009 začal Čtenář pravidelně uveřejňovat stručné informace o publikacích, které byly vydány českými knihovnami.

4 Statistika obsahu

Tato část práce zobrazuje témata zpracovaná výše ve statistických datech. Články byly rozděleny do jednotlivých skupin podle tematické příslušnosti. Články, které se věnovaly více tématům, byly zařazeny do obou příslušných skupin. Byla vybrána témata, kterým se Čtenář věnoval po celou analyzovanou dobu, a následující tabulky ukazují jejich rozložení v jednotlivých ročnících.

1989-1999	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	celkem
Transformace knihoven a RF	8	5	13	8	15	20	19	7	3	1	7	106
Legislativa	9	0	9	15	7	6	1	6	5	6	6	70
Počítače a automatizace	27	7	8	15	4	17	23	10	1	3	9	124
Internet a online el. zdroje	0	0	1	0	3	1	0	4	11	19	24	63
Management, marketing	4	4	12	7	8	7	17	6	17	14	10	106
Děti a mládež	7	4	7	4	13	9	13	23	20	16	2	118
Literatura a umění	10	30	19	17	18	25	30	24	20	9	15	217
Recenze	19	16	17	19	23	42	36	64	31	21	15	303
Knihovnická sdružení	1	6	16	20	18	9	12	7	19	9	6	123
Ze zahraničí	18	14	23	24	26	20	24	28	21	18	33	249

Tab. 3. Počty příspěvků v letech 1989-1999

2000-2009	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	celkem
Transformace knihoven a RF	4	2	7	2	3	7	3	3	0	2	33
Legislativa	6	3	4	1	2	5	6	1	1	0	29
Počítače a automatizace	5	6	3	4	6	3	7	2	1	2	39
Internet a online el. zdroje	8	38	25	23	23	26	24	25	21	30	243
Management, marketing	24	18	7	6	17	17	18	21	4	7	139
Děti a mládež	5	4	13	16	33	32	28	26	23	25	205
Literatura a umění	5	5	3	5	21	15	9	8	7	12	90
Recenze	12	7	10	14	9	7	6	5	4	2	76
Knihovnická sdružení	4	9	8	6	4	6	5	5	2	2	51
Ze zahraničí	20	8	14	21	20	10	17	17	17	8	152

Tab. 4. Počty příspěvků v letech 2000-2009

Témata byla podle zpracovávaných okruhů rozdělena takto:

Transformace knihoven a regionální funkce

- transformace veřejných knihoven
- problematika zřizovatelů knihoven
- regionální funkce knihoven a jejich zajištění

Legislativa

- nový knihovní zákon a diskuze o něm
- navazující předpisy
- další legislativní dokumenty související s knihovnami

Počítače a automatizace

- počítače a práce s nimi
- automatizace knihovnických procesů a služeb
- automatizované knihovní systémy

Internet a online elektronické zdroje

- Projekt internetizace knihoven
- online elektronické informační zdroje
- služby knihoven spojené s internetem
- internet a práce s ním

Management a marketing

- management knihoven
- personální management
- marketing, public relations a reklama
- konkrétní propagační akce spojené s knihovnami
- granty a dotační programy

Děti a mládež

- dětská oddělení knihoven

- čtenářství dětí a mládeže, průzkumy
- aktivity KDK

Literatura a umění

- spisovatelé a ilustrátoři a jejich díla
- literární žánry
- výstavy a informace o nich

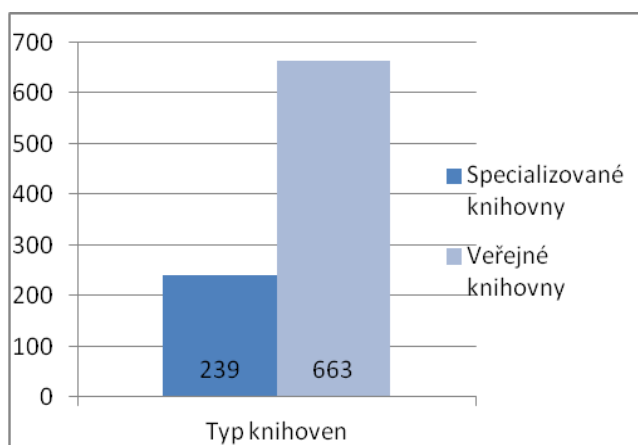
Knihovnická sdružení

- SKIP, ÚKR, SDRUK, Asociace knihoven ČR, AKVŠ, ČIS (jejich činnost a informace o nich)

Ze zahraničí

- příspěvky týkající se knihoven v zahraničí (jejich činnosti)
- zahraniční konference, veletrhy, workshopy, apod.
- zkušenosti českých knihovníků v zahraničí

Další graf ukazuje, jaké bylo rozložení příspěvků ve Čtenáři, co se typu knihoven týče. Mezi veřejné knihovny byly zařazeny městské, okresní, krajské, místní, obecní, také NK ČR. Jako specializované zde byly uvedeny knihovny odborné, vysokoškolské, zámecké, muzejní a další se specializovanými fondy. Údaje se týkají příspěvků, které se věnovaly konkrétním knihovnám.

Graf 1. Poměr typů knihoven ve Čtenáři v letech 1989-2009

Z tabulek a grafu je jasně vidět, že problematika veřejných knihoven ve Čtenáři převažovala. Některé témata si předala pomyslnou štafetu a v obsahu se v množství vystříдалa. Zatímco v devadesátých letech vycházelo více příspěvků souvisejících s literaturou, počítači

a automatizací knihoven, v následujícím desetiletí je předběhla témata z managementu, marketingu a internet. Po roce 2000 velmi zřetelně ubylo recenzí na knihy. Příspěvky týkající se dětí a mládeže byly v přibližně stejné frekvenci publikovány po celé období. Pouze s tím rozdílem, že v devadesátých letech se řešilo zejména čtenářství a dětská literatura, zatímco většina příspěvků publikovaných po roce 2000 byla věnována programům typu Noc s Andersenem a aktivitám Klubu dětských knihoven.

5 Závěr

Cílem práce bylo zmapovat vybraná témata z českého knihovnictví, která se objevovala na stránkách časopisu Čtenář v letech 1989-2009, a jejich vývoj. Z rozložení článků bylo možné vysledovat, která témata byla pro danou dobu aktuální. Materiál k prostudování byl velmi rozsáhlý, a proto byla ke zpracování vybrána jen nejfrekventovanější témata.

V prvním desetiletí po roce 1989, kdy se odehrály významné politické události, které měly vliv na chod celého státu a společnosti, se jejich následky začaly promítat i v knihovnách. Změny zákonů, týkajících se státu, ovlivnily i uspořádání knihoven, a tak bylo nutné i jejich uspořádání vyřešit. V časopise se diskutovalo na téma transformace knihoven, která souvisela se zřizovateli a právní subjektivitou knihoven. Navazovaly na ni i regionální funkce knihoven, které spočívají ve vzájemné odborné pomoci a spolupráci knihoven v rámci jednoho regionu. Devadesátá léta také umožnila větší rozvoj počítačů a jejich proniknutí do práce knihoven. Na stránkách časopisu se řešilo jejich využití a nové automatizované knihovnické systémy. Také byl na pořadu nový knihovní zákon a diskuze o tom, co by měl obsahovat. Tehdy platný zákon pocházel z roku 1959 a v nových ekonomických i politických podmínkách již nebyl aktuální. Největší počty článků byly publikovány na počátku a poté na konci devadesátých let, těsně před vydáním zákona nového.

Na přelomu tisíciletí a v letech následujících se rozmnožily příspěvky týkající se managementu knihoven. Vzhledem k tomu, že knihovny přestaly být řízeny centrálně státem a začaly vystupovat samy za sebe, bylo pro vedoucí pracovníky knihoven nutné se naučit motivovat ostatní, aby podávali dobré výkony, a pomohli knihovně vyniknout. S tím souvisela i marketingová témata, vztahy s veřejností a schopnost knihoven se prosadit na trhu. Největší nárůst v počtu příspěvků zažil po roce 2000 internet.

Jak díky vydání nového zákona, tak díky počátku využívání technologií, se během těchto dvaceti let poněkud změnil charakter služeb, které čtenáři od knihovny očekávají. Nadále samozřejmě zůstaly hlavní podstatou knihoven knihy, ale z části i jejich podoba se změnila. Díky možnosti využívání počítačů a internetu bylo možné knihovnické služby obohatit o celé spektrum služeb informačních. Počátky počítačové techniky v knihovnách sice nebyly nejjednodušší, ale internet jako zdroj téměř nekonečných informací začal potřebovat i ty, kteří by jeho uživatele dovedli v tomto prostoru navigovat a pomoci jim při hodnocení relevance a důvěryhodnosti těchto zdrojů. Využití našel i při vylepšování služeb tradičních, pomohl je urychlit a knihovníkům také zjednodušit práci. Sdílená katalogizace, přebírání záznamů a alespoň částečné odstranění multiplicity při vytváření katalogizačních záznamů, to je jen zlomek toho, k čemu všemu

dopomohl. Knihovny si na druhé straně uchovaly i svoji společenskou stránku a pro své uživatele slouží i jako místo pro odpočinek, kulturní vyžití a pro děti jako místo, kde se zábavnou formou něco mohou i dozvědět.

Myslím si, že časopis Čtenář dokázal věrohodně zachytit proměnu českých knihoven, která se udála během dvaceti let po změně politického režimu v naší zemi. I díky tomu, že na svých stránkách umožňoval vyjádřit názory zástupcům nejrozličnějších stran problému, bylo možné sledovat vývoj věcí a udělat si představu. Uveřejňování statistik a průzkumů k některým problémům pak jen pomohlo doložit výsledky a situaci dokreslit.

Celá tato zpracovávaná doba byla poněkud hektická, plná událostí a výměn názorů. V práci knihoven se objevilo mnoho novinek, bylo zahájeno mnoho projektů. Některé z nich zanikly (PIK byl ukončen počátkem roku 2013), jiné stále pokračují a dosahují úspěchů (Noci s Andersenem se dostalo mezinárodního ocenění od dánské Hans Christian Andersen Award Committee za přispění k rozšiřování povědomí o H. Ch. Andersenovi). Zmapováním tohoto období bylo možné udělat si přehled o souvislostech mezi jednotlivými událostmi a tématy a poznat okolnosti, které knihovny dovedly k jejich dnešní podobě.

Seznam použité literatury

- ANDREJČÍKOVÁ, Naděžda. RFID a možnosti jejího využití v knihovnách. 1. část. *Čtenář*. 2006, roč. 58, č. 7/8, s. 252-254. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: http://ctenar.svkk1.cz/files/pdf_2006/c7806.pdf .
- Anketa. *Čtenář*. 1989, roč. 41, č. 7, s. 228-229. ISSN 0011-2321.
- Anketa. *Čtenář*. 1989, roč. 41, č. 8-9, s. 291-293. ISSN 0011-2321.
- Anketa. *Čtenář*. 1990, roč. 42, č. 1, s. 2-4. ISSN 0011-2321.
- BALÍK, Vojtěch. Ke sloučení Asociace knihoven ČR a Svazu knihovníků a informačních pracovníků ČR. *Čtenář*. 2002, roč. 54, č. 9, s. 266-267. ISSN 0011-2321.
- BARTUŇKOVÁ, Eva. Vytváření oborové brány KIV. *Čtenář*. 2006, roč. 58, č. 2, s. 50-52. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: http://ctenar.svkk1.cz/files/pdf_2006/c0206.pdf .
- BLAŽKOVÁ, Božena. Knihovnické lekce - včera, dnes a - zítra?. *Čtenář*. 1995, roč. 47, č. 9, s. 331-332.
- BROŽEK, Aleš. Stav domácích webových stránek veřejných knihoven v roce 2003. *Čtenář*. 2004, roč. 56, č. 2, s. 38-48. ISSN 0011-2321.
- BROŽEK, Aleš. Stav domácích webových stránek veřejných knihoven v roce 2006. *Čtenář*. 2007, roč. 59, č. 2, s. 38-46. ISSN 0011-2321.
- BROŽEK, Aleš. Stav domácích webových stránek veřejných knihoven v roce 2007. *Čtenář*. 2008, roč. 60, č. 3, s. 47-52. ISSN 0011-2321.
- BROŽEK, Aleš. Stav domácích webových stránek veřejných knihoven v roce 2008. *Čtenář*. 2009, roč. 61, č. 2, s. 104-106. ISSN 0011-2321.
- BRUCKOVÁ, Zdeňka. Děti a mládež v Městské knihovně v Praze. *Čtenář*. 1991, roč. 43, č. 6, s. 187-189. ISSN 0011-2321.
- BURGETOVÁ, Jarmila. SKIP : výkonný výbor SKIP zasedal potřetí. *Čtenář*. 1991, roč. 43, č. 4, s. 134-135. ISSN 0011-2321.
- CÍSAŘ, Jaroslav. Když automatizovat. *Čtenář*. 1991, roč. 42, č. 8-9, s. 299-301. ISSN 0011-2321.
- CÍSAŘ, Jaroslav. Problém: transformace veřejných knihoven. *Čtenář*. 1995, roč. 47, č. 1, s. 6-9. ISSN 0011-2321.

CÍSAŘ, Jaroslav. Úloha Ministerstva kultury ČR v procesu transformace veřejných knihoven. *Čtenář*. 1994, roč. 46, č. 7/8, s. 224-226. ISSN 0011-2321.

CÍSAŘOVÁ, Irena. Knihovní systém Clavius REKS pro malé knihovny v kraji Vysočina. *Čtenář*. 2006, roč. 58, č. 5, s. 159-161. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: <http://ctenar.svkk1.cz/files/pdf_2006/c0506.pdf>.

Co s ním?: Malá anketa o využívání Internetu v českých knihovnách. *Čtenář*. 1996, roč. 48, č. 7/8, s. 248-252. ISSN 0011-2321.

COUFALOVÁ, Jindřiška; KOŠTÁLOVÁ, Karolína. Knihovny.cz. *Čtenář*. 2005, roč. 57, č. 7-8, s. 226-229. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: http://ctenar.svkk1.cz/files/pdf_2005/c7805.pdf.

CUKROVÁ, Ladislava. Regionální funkce knihoven 2007. *Čtenář*. 2007, roč. 59, č. 5, s. 142-143. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: <http://ctenar.svkk1.cz/files/pdf_2007/c0507.pdf>.

ČADKOVÁ, Marie. Ústřední knihovna Městské knihovny v Praze ve zpětném zrcátku. *Čtenář*. 2003, roč. 55, č. 12, s. 354-357. ISSN 0011-2321.

ČERMÁKOVÁ, Blanka. Metodický pokyn Ministerstva kultury ČR k zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území České republiky. *Čtenář*. 2005, roč. 57, č. 3, s. 89-92. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: <http://ctenar.svkk1.cz/files/pdf_2005/c0305.pdf>.

ČERMÁKOVÁ, Blanka. Možnosti financování internetizace knihoven ze zdrojů EU. *Čtenář*. 2004, roč. 56, č. 7/8, s. 223-224. ISSN 0011-2321.

Česko. Zákon o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2001, částka 98, s. 5683-5688. Dostupný také z :

<<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3677>>.

Československo. Zákon č. 53 ze dne 9. července 1959 o jednotné soustavě knihoven (knihovnický zákon). In *Sbírka zákonů Republiky československé*. 1959, částka 22, s. 170 – 174. Dostupný také z: < <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1959/sb22-59.pdf>>.

Čtenář: měsíčník pro knihovny [online]. Kladno: Středočeská vědecká knihovna v Kladně, 2007- [cit. 2013-03-11]. ISSN 1805-4064. Dostupné z: <<http://ctenar.svkk1.cz>>.

- DVOŘÁKOVÁ, Hana. Program nabitý, pro nudu není místo. *Čtenář*. 2002, č. 3, s. 91. ISSN 0011-2321.
- GELTNEROVÁ, Ivana; ŠVANKMAJER, Milan. Databázové centrum Státní knihovny ČR. *Čtenář*. 1989, roč. 41, č. 4, s. 108-111. ISSN 0011-2321.
- HÁJKOVÁ, Zuzana; VOCHOZKOVÁ, Hana. Pravidla AACR : úvod. *Čtenář*. 2000, roč. 53, č. 2, s. 53-55. ISSN 0011-2321.
- HÁJKOVÁ, Zuzana. Knihovníci a ECDL v praxi. *Čtenář*. 2001, roč. 53, č. 11, s. 306-307. ISSN 0011-2321.
- HANÁČKOVÁ, Hana; ČÁPOVÁ, Mirka. Pokus o statistiku z Noci s Andersenem. *Čtenář*. 2002, roč. 54, č. 5, s. 144-15. ISSN 0011-2321.
- HELCELET, Jan. Regionální funkce aneb Jaké bude naše knihovnictví a knihovny po reformě veřejné správy: Zpráva ze semináře pořádaného Národní knihovnou ČR pro ředitele veřejných knihoven: Prostějov 10.-12. dubna 2001. *Čtenář*. 2001, roč. 53, č. 6, s. 175-176. ISSN 0011-2321.
- HEMOLA, Hanuš. Nekonečný příběh knihovnického zákona. *Čtenář*. 1998, roč. 50, č. 4, s. 108-109. ISSN 0011-2321.
- HEMOLA, Hanuš. SKIP : Co udělala a co plánuje pražská organizace?. *Čtenář*. 1991, roč. 43, č. 3, s. 103. ISSN 0011-2321.
- HEMOLA, Hanuš. SKIP : okénko do pražské organizace. *Čtenář*. 1992, roč. 44, č. 7, s. 244. ISSN 0011-2321.
- HLADKÁ, Jitka; KUČEROVÁ, Andrea. Oborovou branou TECH do světa technických informací. *Čtenář*. 2009, roč. 61, č. 5, s. 167-171. ISSN 0011-2321.
- HOUŠKOVÁ, Zlata. Kde končí svět 2004. *Čtenář*. 2004, roč. 56, č. 7-8, s. 244-246. ISSN 0011-2321.
- HOUŠKOVÁ, Zlata. Klub dětských knihoven SKIP. *Čtenář*. 1997, roč. 49, č. 9-10, s. 346-347. ISSN 0011-2321.
- HOUŠKOVÁ, Zlata; BLAŽKOVÁ, Božena. Zadáno pro Klub dětských knihoven : co je to Klub dětských knihoven. *Čtenář*. 1995, roč. 47, č. 9, s. 330-331. ISSN 0011-2321.
- CHALOUPKA, Otakar. Rozhodující podněty dětského čtenářství. *Čtenář*. 2009, roč. 61, č. 6, s. 203-206. ISSN 0011-2321.
- Informace z III. řádného sjezdu OSPK. *Čtenář*. 2001, roč. 53, č. 6, s. 178. ISSN 0011-2321.

- JANHUBA, Luboš. Knihovnický software SMARTLIB verze 2.0 a nové podpůrné služby uživatelům. *Čtenář*. 1994, roč. 46, č. 6, s. 182-184. ISSN 0011-2321.
- JEŽKOVÁ, Zuzana. Dítě v knihovně. *Čtenář*. 1993, roč. 45, č. 1, s. 28-29. ISSN 0011-2321.
- JIRKALOVÁ, Hana. Jaká legislativa pro veřejné knihovny? : anketa. *Čtenář*. 1997, roč. 49, č. 7-8, s. 277-279. ISSN 0011-2321.
- JIRKALOVÁ, Hana. Náš rozhovor s Evou Kantůrkovou, ředitelkou odboru knižní kultury a knihoven MK ČR. *Čtenář*. 1999, č. 5, s. 138-140. ISSN 0011-2321.
- JIRKALOVÁ, Hana. SKIP - 15. výročí znovuoobnovení. *Čtenář*. 2005, roč. 57, č. 7-8, s. 235-236. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: <http://ctenar.svkkl.cz/files/pdf_2005/c7805.pdf> .
- JIRKALOVÁ, Hana. UNISYS v Kladně. *Čtenář*. 1992, roč. 44, č. 4, s. 137. ISSN 0011-2321.
- JONÁK, Zdeněk. Trendy automatizace. *Čtenář*. 1989, roč. 41 č. 3, s. 88-91. ISSN 0011-2321.
- Jsou knihovnické systémy připraveny na rok 2000?: Minianketa Čtenáře s hlavními producenty knihovnických softwarů. *Čtenář*. 1999, roč. 51, č. 7/8, s. 218-219. ISSN 0011-2321.
- K regionálním funkcím v českých knihovnách: program podpory zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven: příloha usnesení vlády č. 68 ze dne 16. 1. 2002. *Čtenář*. 2002, roč. 54, č. 3, s. 68-74. ISSN 0011-2321.
- KHEL, Richard. K problematice státní podpory knihovnictví v České republice. *Čtenář*. 1994, roč. 46, č. 2, s. 50-52. ISSN 0011-2321.
- KHEL, Richard. O zákoně a knihovnictví. *Čtenář*. 1991, roč. 43, č. 12, s. 404-407. ISSN 0011-2321.
- KOHOUTOVÁ, Ludmila. Služba eDDO v Národní knihovně ČR. *Čtenář*. 2009, roč. 61, č. 7-8, s. 247-248. ISSN 0011-2321.
- KOCHOVÁ, Dana. Webík. *Čtenář*. 2004, ro. 56, č. 6, s. 200-201. ISSN 0011-2321.
- Koncepce projektu internetizace knihoven. *Čtenář*. 2004, roč. 56, č. 2, s. 53. ISSN 0011-2321.
- KOUBOVÁ, Blanka. O knihovním zákoně, evidenci knihoven a o dalších aktuálních věcech: rozhovor s Mgr. Blankou Koubovou, zastupující ředitelkou odboru umění a knihoven na Ministerstvu kultury České republiky. *Čtenář*. 2002, roč. 54, č. 7-8, s. 198-202. ISSN 0011-2321.
- KOŽUCHOVÁ, Darina. Změny v referenčních službách: digitální reference. *Čtenář*. 2003, roč. 55, č. 7-8, s. 194-198. ISSN 0011-2321.

- KRČMAŘOVÁ, Gabriela. Pravidla spolupráce s CASLIN- Souborným katalogem ČR. *Čtenář*. 2001, roč. 53, č. 10, s. 288-289.
- KREJČOVÁ, Šárka. Další ročník soutěže Klubu mladých čtenářů. *Čtenář*. 1992, roč. 44, č. 10, s. 348.
- KRULIŠOVÁ, Jana. Informace o průzkumu organizačního začlenění knihoven a stav zajištění regionálních funkcí na úrovni okresů ČR. *Čtenář*. 1998, roč. 50, č. 5, s. 137-146. ISSN 0011-2321.
- KRULIŠOVÁ, Jana. Návrh koncepce reformy veřejné zprávy a samosprávy : stručná instrukce pro veřejné knihovny. *Čtenář*. 1999, roč. 51, č. 9, s. 259-260. ISSN 011-2321.
- KRULIŠOVÁ, Jana. Průzkum veřejných knihoven. *Čtenář*. 1994, roč. 46, č. 2, s. 55-56. ISSN 0011-2321.
- KRULIŠOVÁ, Jana. Regionální funkce a okresní úřady. *Čtenář*. 1999, roč. 51, č. 6., s. 196-170. ISSN 0011-2321.
- KRULIŠOVÁ, Jana. Transformace okresních a veřejných knihoven v ČR. *Čtenář*. 1995, roč. 47, č. 7, s. 248-251. ISSN 0011-2321.
- KUBÍČEK, Jaromír. Ustaveno Sdružení knihoven České republiky. *Čtenář*. 1993, roč. 45, č. 3, s. 89-91.
- KUPCOVÁ, Dana. Na okraj transformace knihoven. *Čtenář*. 1995, roč. 47, č. 6, s. 204-205. ISSN 0011-2321.
- KUSALA, Jaroslav. Internet v knihovně. Část 1. *Čtenář*. 1999, roč. 51, č. 3, s. 87. ISSN 0011-2321.
- KVAPIL, MILOŠ. Regionální informace: ročník 1. *Čtenář*. 2002, roč. 54, č. 6, s. 179-180. ISSN 0011-2321.
- LEPILOVÁ, Květuše. Čtenářem se dítě stává...? : k výzkumu tzv. předčtenářství. *Čtenář*. 1994, roč. 46, č. 4, s. 114-117.
- LEPILOVÁ, Květuše. K typologii středoškolského čtenáře. *Čtenář*. 1996, roč. 48, č. 6, s. 220-221. ISSN 0011-2321.
- LEPILOVÁ, Květuše. Pohádka a literární zážitek. *Čtenář*. 1995, roč. 47, č. 9, s. 324-325. ISSN 0011-2321.

- MAŠEK, Petr. Zámecké knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. *Čtenář*. 1993, roč. 45, č. 1, s. 36. ISSN 0011-2321.
- MATOUŠOVÁ, Miroslava; MAŠTALA, Jiří. S jakým knihovnickým zákonem do příštího tisíciletí? *Čtenář*. 1999, č. 1, s. 21-23. ISSN 0011-2321.
- MEIER, Jan. Když se řekne knihovna : Jaromír Nohavica. *Čtenář*. 1995, roč. 47, č. 7-8, s. 289. ISSN 0011-2321.
- MEIER, Jan. Když se řekne knihovna : J. H. Krchovský. *Čtenář*. 2005, roč. 57, č. 10, s. 336. ISSN 0011-2321.
- NÁDVORNÍKOVÁ, Marie: Státní vědecké knihovny na konferenci Knihovny současnosti '95. *Čtenář*. 1995, roč. 47, č. 12, s. 449-450. ISSN 0011-2321.
- NEŠICKÝ, Jan. Program automatizace knihovnicko-bibliografických procesů. *Čtenář*. 1989, roč. 41, č. 4, s. 104-108. ISSN 0011-2321.
- NOVOTNÁ, Eliška. Veřejný internet v malých vesnických knihovnách z pohledu municipálního managementu. *Čtenář*, 2005, roč. 57, č. 4, s. 113-117. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: http://ctenar.svkkk.cz/files/pdf_2005/c0405.pdf.
- OPATRNÁ, Věra. Manželé Škvoreckých doma. *Čtenář*. 1990, roč. 42, č. 7, s. 214-216. ISSN 0011-2321.
- OPATRNÁ, Věra. Odborový svaz pracovníků knihoven : zpráva z ustavujícího sjezdu. *Čtenář*. 1990, roč. 42, č. 4, s. 94-97. ISSN 0011-2321.
- OTRUBOVÁ, Alena. Informační služby v Okresní knihovně Tábor. *Čtenář*. 1996, roč. 48, č. 11, s. 395-397. ISSN 0011-2321.
- OTRUBOVÁ, Alena. Rozvoj automatizace v knihovnách přináší novou kvalitu spolupráce. *Čtenář*. 1999, roč. 51, č. 5, s. 134-137. ISSN 0011-2321.
- OUJEZDSKÁ, Dana. České a slovenské knihovnictví na cestě do Evropy. *Čtenář*. 1993, roč. 45, č. 3, s. 98-99. ISSN 0011-2321.
- PĚTA, Jan. Internetizace obecních knihoven : poznámka k diskuzi. *Čtenář*. 2005, roč. 57, č. 7-8, s. 246-247. ISSN 011-2321. Dostupné také z: http://ctenar.svkkk.cz/files/pdf_2005/c7805.pdf.
- PILAR, Jindřich. Adresné rozšiřování informací na internetu : čili Stručný úvod do používání RSS z pohledu knihovníka. *Čtenář*. 2007, Roč. 59, č. 3, s. 86-88. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: http://ctenar.svkkk.cz/files/pdf_2007/c0307.pdf.

- PILAŘ, Jindřich. Informační soubory o automatizovaných knihovnických systémech dostupné v knihovně knihovnické literatury Národní knihovny ČR. *Čtenář*. 1995, roč. 47, č. 12, s. 453-455. ISSN 0011-2321.
- POKORNÝ, Jan. Co mohou knihovny nabízet na webu. 1. část. *Čtenář*. 2004, roč. 56, č. 9, s. 279-281. ISSN 0011-2321.
- POSPÍŠILOVÁ, Veronika. Jak to vidí knihovníci. *Čtenář*. 1993, roč. 45, č. 9, s. 294-297. ISSN 0011-2321.
- POUROVÁ, Jitka. Výzkum současného stavu četby a příjmu literárních děl 14-18letými čtenáři se zaměřením na estetickou funkci. *Čtenář*. 1996, roč. 48, č. 7-8, 9, 10, s. 256-262, 324-327, 370-372. ISSN 0011-2321.
- Proč děti málo čtou?. *Čtenář*. 2000, roč. 52, č. 7-8, s. 228-230. ISSN 0011-2321.
- Program : cíle a hlavní činnosti SKIP. *Čtenář*. 1995, roč. 47, č. 7-8, s. 275-276. ISSN 0011-2321.
- Prostějovská výzva. *Čtenář*. 2001, roč. 53, č. 6, s. 176-177. ISSN 0011-2321.
- PUMPRLA, Václav. Odborné konference o historických fondech. *Čtenář*. 1995, roč. 47, č. 1, s. 42. ISSN 0011-2321.
- RICHTER, Vít. Budou všechny knihovny připojeny k internetu?. *Čtenář*. 2005, roč. 57, č. 3, s. 74-77. ISSN 011-3231. Dostupné také z: <http://ctenar.svkkk.cz/files/pdf_2005/c0305.pdf>.
- RICHTER, Vít. Ocenění jako motivační faktor knihoven. *Čtenář*. 2004, roč. 56, č. 9, s. 274-278. ISSN 0011-2321.
- RICHTER, Vít. Rozhovor s PhDr. Vítem Richterem, ředitelem odboru knihovnictví Národní knihovny ČR, předsedou SKIP a předsedou Ústřední knihovnické rady, o novém Zákoně o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb. 2. část. *Čtenář*. 2001, roč. 53, č. 9, s. 245-247. ISSN 0011-2321.
- RICHTER, Vít. Úroveň počítačové gramotnosti pracovníků knihoven v roce 2004. *Čtenář*. 2005, roč. 57, č. 12, s. 387-390. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: <http://ctenar.svkkk.cz/files/pdf_2005/c1205.pdf>.
- RICHTER, Vít. Využívání informačních technologií v knihovnách ČR. *Čtenář*. 1998, roč. 50, č. 7-8, s. 194-201. ISSN 0011-2321.
- RICHTER, Vít. Využívání Internetu v obcích a městech do 2000 obyvatel. Část 1. *Čtenář*. 2001, roč. 53, č. 5, s. 130-136.

- RICHTER, Vít; HEJHÁLKOVÁ, Marta. Stav připojení knihoven České republiky k internetu v závěru roku 2001. *Čtenář*. 2002, roč. 54, č. 9, s. 249-254. ISSN 0011-2321.
- Rok Babičky Boženy Němcové. *Čtenář*. 2005, roč. 57, č. 4, s. 139. ISSN 0011-2321.
- RUPEŠOVÁ, Miloslava. Poznámky k současnému stavu transformace knihoven. *Čtenář*. 1995, roč. 47, č. 1, s. 17-18. ISSN 0011-2321.
- RYLICH, Jan. Web 2.0: po stopách fenoménu. *Čtenář*. 2008, roč. 60, č. 10, s. 319-320. ISSN 0011-2321.
- SEDLÁKOVÁ, Eva. Transformace knihoven. *Čtenář*. 1995, roč. 47, č. 1, s. 5-6. ISSN 0011-2321.
- SEMRÁDOVÁ, Eva. Webové stránky knihoven slouží také knihovníkům. *Čtenář*. 2007, roč. 59, č. 11, s. 306-307. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: http://ctenar.svkkk.cz/files/pdf_2007/ctenar011_2007.pdf.
- SKIP. *Čtenář*. 1990, roč. 42, č. 3, s. 87. ISSN 0011-2321.
- SKIP. Prohlášení předsednictva a přípravného výboru SKIP. *Čtenář*. 1992, roč. 44, č. 4, s. 173. ISSN 0011-2321.
- SKIP : informace o činnosti. *Čtenář*. 1994, 46, č. 6, s. 206. ISSN 0011-2321.
- Stanovy Asociace knihoven České republiky. *Čtenář*. 1997, roč. 49, č. 3, s. 84-85. ISSN 0011-2321.
- STRAKOVÁ, Marta; SODOMKOVÁ, Jana. Seminář k transformaci veřejných knihoven. *Čtenář*. 1994, roč. 46, č. 9, s. 308-310. ISSN 0011-2321.
- Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky. Veřejné knihovny a reforma státní samosprávy : stanovisko Svazu knihovníků informačních pracovníků ČR : leden 2000. *Čtenář*. 2000, roč. 52, č. 3, s. 64-67. ISSN 0011-2321.
- SVOBODA, Martin. Technické zabezpečení automatizace knihovnicko-bibliografických procesů. *Čtenář*. 1989, roč. 41, č. 4, s. 114-118. ISSN 0011-2321.
- SVOBODOVÁ, Eva. Souborný katalog ČR. *Čtenář*. 2006, roč. 58, č. 7-8, s. 224-227. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: http://ctenar.svkkk.cz/files/pdf_2006/c7806.pdf.
- ŠILHA, Jiří. Clavius REKS - regionální knihovní systém. *Čtenář*. 2006, roč. 58, č. 2, s. 47-50. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: http://ctenar.svkkk.cz/files/pdf_2006/c0206.pdf.

- ŠLESINGEROVÁ, Helena. Kde končí svět a kde nekončí práce s dětskými čtenáři v knihovnách. *Čtenář*. 2000, roč. 52, č. 2, s. 43-45. ISSN 0011-2321.
- ŠTEFAN, Petr. Regionální systém KP-Win SQL. *Čtenář*. 2009, roč. 61, č. 1, s. 98-99. ISSN 0011-2321.
- ŠTĚPÁNKOVÁ, Olga. Knihovny, počítačová gramotnost a ECDL. *Čtenář*. 2003, roč. 55, č. 4, s. 98-99. ISSN 0011-2321.
- ŠVRČINOVÁ, Pavlína. Zkušenosti s Národním programem počítačové gramotnosti v Moravskoslezské vědecké knihovně v Ostravě. *Čtenář*. 2003, roč. 55, č. 5, s. 151. ISSN 0011-2321.
- TAUBEROVÁ, Blanka. Nové formy práce s dětmi v knihovnách: knihovnický seminář v Sedlčanech. *Čtenář*. 2004, roč. 56, č. 5, s. 165-166. ISSN 0011-2321.
- TOMAN, Jaroslav. Aktuální profil prepubescentního čtenáře : z pohledu polistopadového výzkumu. *Čtenář*. 1995, roč. 47, č. 11, s. 404-407. ISSN 0011-2321.
- TOMAN, Jaroslav. Motivace zájmové četby dnešních pubescentů. *Čtenář*. 1992, roč. 44, č. 10, s. 340-342. ISSN 0011-2321.
- TOMAN, Jaroslav. Soudobé pubescentní čtenářství a jeho problémy. *Čtenář*. 1990, roč. 42, č. 10, s. 332-333. ISSN 0011-2321.
- UHERKOVÁ, Daniela; ÚLOVCOVÁ, Helena. Co se čte ve veřejných knihovnách? *Čtenář*. 1993, roč. 45, č. 9, s. 282-293.
- Ústřední knihovnická rada. Strategie knihoven v České republice 1999-2003. In: *Informace pro knihovny: Statistika, přehledy, průzkumy, dokumenty* [online]. [Praha], 1999. [cit. 2013-02-21]. Dostupné z: <http://knihovnam.nkp.cz/sekceno.php?page=05_St/strategietxt99_03.htm> .
- VÁŠOVÁ, Lidmila; STÖCKLOVÁ, Anna. Okresní knihovna v Táboře v novém. *Čtenář*. 1994, roč. 46, č. 1, s. 30-31. ISSN 0011-2321.
- Veřejné knihovny a reforma státní správy a samosprávy: Stanovisko Svazu knihovníků a informačních pracovníků ČR: leden 2000. *Čtenář*. 2000, roč. 52, č. 3, s. 64-67. ISSN 0011-2321.
- VILDMANOVÁ, Veronika. Jak to zní na webu. *Čtenář*. 2000, roč. 53, č. 3, s. 82-83. ISSN 0011-2321.
- VLASÁK, Rudolf. Knihovny a automatizace. *Čtenář*. 1992, roč. 44, č. 6, s. 192-194. ISSN 0011-2321.

VONDRŮ, Marie. Jak dál v dětských knihovnách? *Čtenář*. 1996, roč. 48, č. 1, s. 28-29. ISSN 0011-2321.

VYČICHLO, Jaroslav. Transformace knihoven. *Čtenář*. 1994, roč. 46, č. 1, s. 2-5. ISSN 0011-2321.

VYČICHLO, Jaroslav. Ústřední knihovnická rada se představuje. *Čtenář*. 1992, roč., 44, č. 7, s. 224-227.

Výzva ministra kultury ČR přednostům okresních úřadů v České republice. *Čtenář*. 1994, roč. 46, č. 2, s. 54, 68-68. ISSN 0011-2321.

WIMMEROVÁ, Daniela. Do duše a do svědomí. *Čtenář*. 1997, roč. 49, č. 4, s. 129. ISSN 0011-2321.

Z úvodních vystoupení. *Čtenář*. 1990, roč. 42, č. 6, s. 170-174. ISSN 0011-2321.

Základní statistické údaje o kultuře v České republice 2009. III díl, Knihovny a vydavatelská činnost. Praha: NIPOS - Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, 2010.

ZÁVADOVÁ, Milena. Boj Městské knihovny v Praze s počítači. *Čtenář*. 1991, roč. 42, č. 10, s. 334-336. ISSN 0011-2321.

ZEMÁNKOVÁ, Ladislava. Bilance druhé etapy regionálních funkcí knihoven. *Čtenář*. 2005, roč. 57, č. 9, s. 283-288. ISSN 0011-2321. Dostupné také z:

<http://ctenar.svkkl.cz/files/pdf_2005/c0905.pdf> .

Příloha

- Tabulka s rozložením rubrik ve Čtenáři v letech 1989-2009

